

politički
ZATVORENIK

GODINA XV. - LISTOPAD 2005. CIJENA 15 KN

BROJ **163**

**Napokon
dostojno
pokopane
Maceljske žrtve**

**Ubi spiritus
Domini, ibi
libertas!**

**Nadbiskup
Stepinac i
Nezavisna
Država Hrvatska**

**Biografski
leksikon
hrvatskih
političkih
zatvorenika**

**Dokumenti,
sjećanja i
svjedočenja**

MACELJ

Područje od Đurmanca do granice sa Slovenijom na sjever poznato, je kao geografski pojam pod nazivom Macelj, dobivši vjerojatno ime po Maceljskoj gori. Danas je to najveće gradilište u državi, gdje graditelji pretežito vijaduktima i tunelima dovršavaju posljednju hrvatsku dionicu takozvane Phyrnske autoceste Zagreb - Nuernberg.

Prije 60 godina bila je to oaza netaknute prirode s nepreglednim šumama, kroz koju je vijugala samo jedna makadamska cesta podobna za promet. U tome idiličnom kraju šuma i potoka, komunistički prvaci nisu prepoznali ljepotu prirode, već mjesta prikladna za zločin. I kao što se svaki zločin boji svjetla, tako su i ti stravični zločini u Maceljskim šumama bili činjeni uglavnom noću.

Svaka država u pojedinim fazama svoga razvoja ostvaruje projekte koje zove kapitalnima. Takvi projekti trebali bi biti pokretači svekolikog razvoja i po vrijednosti dakako imaju najveću težinu i tako se na području Macelja ostvaruje spomenuta autocesta kao jedan od navažnijih kapitalnih projekata za našu državu.

Slučajnost je, da je baš na tom području izvršen prije 60 godina od strane komunističke vlasti kapitalni zločin nad hrvatskim narodom - na najokrutniji način ubijeno je 12.000 vojnika i civila, među kojima je najmanje 21 svećenik.

Zahvaljujući našoj udruzi, prije svega našem prvom tajniku Branku Vidačku, pokrenuta su istraživanja i ekshumacije i tom prilikom prije trinaest godina iskopano je iz maceljskih grobnica 1163 posmrtnih ostataka. Kako je istraženo tek 20 posto od označenih grobnica, može se očekivati, da će se nažalost potvrditi navodi svjedoka o 12.000 žrtava likvidiranih bez suda i suđenja.

U proteklih petnaest godina, otkad se može slobodno govoriti i pisati o Bleiburgu, križnim putevima i stotinama mjesta na kojima su počinjeni masovni zločini nad nedužnim i bespomoćnim hrvatskim građanima, slušali smo i čitali bezbroj svjedočenja, a niti jedno nije kapitalizirano.

Stoga sam maceljski zločin nazvao KAPITALNIM. Djelomice je istražen, imamo corpus delicti za 1163 žrtve. Ako to nije dovoljno, provedimo istraživanje do kraja i upoznajmo našu i svjetsku javnost s vlastodržcima koji su se kitili atribucijama antifašisti, narodna i demokratska vlast. Suočimo s tim strašnim zločinom domaću javnost, koja još uvijek dobrim dijelom vjeruje da je to djelo pojedinaca. A svakome je jasno da je najmanje kriv «Štef egzekutor», da nije krapinska OZNA odlučila na svoju ruku ubiti 12.000 ljudi, nego da je zapovijed došla s vrha. Ako je vrh bivše komunističke vlasti bio protiv toga i drugih zločina, zašto nije pokrenuo postupak protiv nižih dužnosnika, ako ovi navodno nisu provodili zapovijedi državnog vrha.

Povijest se na gotovo identičan način ponavlja u slučaju zločina počinjenih u Vukovaru, gdje se sudi terenskim oficirima bivše JNA, a oslobađa se krivnje one (Kadijević, Adžić), koji su vukovarske egzekutore odlikovali upravo za počinjeni zločin, a ujedno su najodgovorniji za ostale zločine počinjene u Domovinskom ratu.

Da se simbolično izrazim, u trenutku kada se trg ispred Hrvatskoga narodnog kazališta u Zagrebu bude preimenovao u Kazališni trg za sva vremena, a ne po nekoj osobi - osobito ne zločincu - znat ću da smo uspjeli u raskrinkavanju zločinačkoga komunističkog sustava, te da je konačno usvojena povijesna istina.

Prošlu subotu po prekrasnom vremenu i uz nazočnost nekoliko tisuća ljudi obavili smo svečani ukop posmrtnih ostataka 1163 ekshumirane žrtve u kriptu ispod osam metara visokog križa u naselju Fruki, kao središnjemu mjestu svih grobnica i budućeg Spomen-područja Macelj. Ovom prilikom odajem zahvalnost župniku iz Đurmanca fra Dragi Brglezu, jer sve je njegovo djelo, a predsjedniku URV Hrvatski domobran gospodinu Vladimiru Fučeku na snažnome govoru u ime svih udruga, pa tako i Hrvatskoga društva političkih zatvorenika.

Alfred OBRANIĆ,
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika

politički
ZATVORENIK
GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA
PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić
UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knezović
OVAJ BROJ UREDIO
Tomislav Jonjić
UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovičeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.htnet.hr
PRIJELOM I TISAK
TIVA Tiskara Varaždin, Trg bana Jelačića 21
CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn
Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: **Europa** 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101 S.W.I.F.T.**
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim priložima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i pretplatom tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

www.hdpz.htnet.hr

POGUBNA PORUKA

Sredinom listopada u Hrvatskome je institutu za povijest predavanje održao predsjedatelj Predsjedništva Bosne i Hercegovine, Ivo Miro Jović. Nepodijeljena je ocjena nazočnih, da je nastupio kao intelektualac koji razložno potkrjepljuje svoju ocjenu da su Hrvati u susjednoj državi daleko od jednakopravnosti. U izvršnim su političkim strukturama neprimjereno zastupljeni, dijelom zbog majorizacije, a dijelom zbog nabobovske napuhanosti predstavnika takozvane međunarodne zajednice. Hrvatski se učenici i studenti ne stipendiraju, hrvatski glumci i redatelji ne dobivaju novac za snimanje filmova i igranje kazališnih predstava, zahtjev za televizijskim kanalom na hrvatskome jeziku otklanja se zbog «neisplativosti» (dok je Švicarska opstala upravo zbog shvaćanja da nema novca koji vrijedi više od slobode i jednakosti), a postavlja se i pitanje učenja hrvatskog jezika u školama.

Sve je to Jović izložio odmjerenim ali odlučnim riječima, nijednoga trenutka ne krijući da, ni kao član predsjedništva susjedne države, nije prestao na Zagreb gledati kao na središte hrvatstva.

Većina je nazočnih shvatila da i oni koji misle da o BiH misle, o položaju tamošnjih Hrvata zapravo ne znaju ništa.

Na predavanju nije bilo nikoga iz struktura vlasti.

Da je u Zagrebu predavanje najavio kakav predstavnik beogradske čaršije, svi bi se mediji sjatili oko njega, nazočnost na skupu i popratnom domjenku predstavljala bi se pitanjem prestiža, a aktualni bi namjesnici na Markovu trgu u redu čekali, ne bi li ih tko fotografirao s gostom i tako ih prikazao kooperativnima, tolerantnima i proeuropski usmjerenima.

Hrvate se može ignorirati. Kad se Jović pješice zaputio s Gornjega grada u pratnji svojih domaćina, na Markovu se trgu u prolazu zatekla vladajuća svita, na čelu s premijerom. Prošli su pored prvoga među jednakima u predsjedništvu susjedne države kao pored turskoga groblja. Tvrde neki, da je pravi razlog tog ponašanja činjenica da Jović ne potječe iz one struje HDZ BiH koju sestrinska stranka u Hrvatskoj smatra poželjnom. Drugim riječima, da bi zagrebačka centrala HDZ-a i dalje voljela neograničeno utjecati na personalna rješenja u HDZ BiH. I da nema tako naglašenog distanciranja od tzv. Tuđmanove politike prema BiH i tamošnjim Hrvatima, ne bi se takvu težnju Zagreba moglo proglasiti licemjernom. Ali sadašnji bi se vlastodršci bez velika krzmanja suglasili s ocjenama da je Tuđmana zbog Bosne valjalo optužiti u Haagu («predložili bismo mu da ode u Haag i tamo dokaže nevinost»), ali bi svoje stolice rado učvrstili preko leđa bosanskohercegovačkih Hrvata.

Sličan se incident dogodio petnaestak dana kasnije, kad je otvarana prometnica Ravno – Čepikuće. Neposredno uoči svečanosti je, izgleda, izmijenjen protokol, pa je središnji govornik bio predstavnik Hrvatskog sabora, Luka Bebić von Neretva, koji je «zaboravio» i spomenuti nazočnost predsjednika Predsjedništva BiH, a kamoli ga pozdraviti. Na to je Jović uzvratio oštrom izjavom za medije, ocjenjujući da se ne radi samo o ignoriranju lokalnoga HDZ BiH, nego i o ignoriranju Bosne i Hercegovine kao države.

Tako se jedan unutarstranački problem – ako on uopće postoji – koristi za obračune koji mogu izazvati nove nesporazume i podjele u ionako slabome hrvatskom korpusu u BiH, koji i bez toga grčevito i uglavnom bezuspješno pokušava definirati zajednički nazivnik i složno nastupiti u odnosima prema preostala dva konstitutivna naroda i prema međunarodnoj zajednici. Time se i opet pokazuje da su sadašnjim namjesnicima nacionalni interesi zadnja rupa na svirali. Kao da dokaza nije bilo i bez toga...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

SAGA O JOSIPU PERKOVIĆU . . . 3
(L. P.)

LICE I NALIČJE
SUPROTSTAVLJENIH STRANA
U SLUČAJU JOSIPA JOVIĆA 5
(T. J.)

MACELJ
– UMJESTO REPORTAŽE. 8
Stjepan BRAJDIĆ

MISLI O TOTALITARIZMU:
SLOBODA SE NE BRANI
ZABRANAMA (8.). 17
Tomislav JONJIĆ

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC
I HRVATSKA DRŽAVA (XIX.). . . 21
Ivan GABELICA

UBI SPIRITUS DOMINI,
IBI LIBERTAS 28
Dr. Edo BULAT

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI
LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH
UZNIKA (XXX.) 31
Jure KNEZOVIĆ

MOJE SJEĆANJE
S KRIŽNOG PUTA 34
Nikola ŠIMIČIĆ

MOJE SJEĆANJE
NA SVIBANJ I LIPANJ 1945. (IV.) . 36
Antun ŽIVKOVIĆ

O SVILENOJ NITI KONCA 40
Dr. Antun CAR

MATO MARČINKO: "NOĆ
POKOŠENIH HRVATOLJUBA" . . 43
Kaja PEREKOVIĆ

U SPOMEN NA
DRAGU PELIKANA 44
Kaja PEREKOVIĆ

KRLEŽA SA ŽELJEZONOM ŠTANGOM

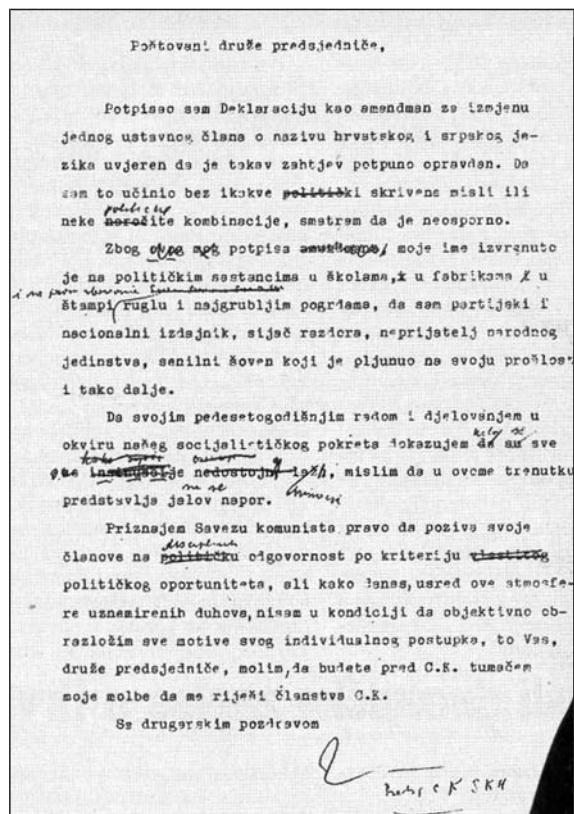
Dirnuti u jednoga od najvećih hrvatskih književnika, **Miroslava Krležu**, nekad je značilo navući pozornost političke policije. Danas to znači svrstati se u red tzv. ognjištara, zaostalih primitivaca, koji ne shvaćaju da samo ljevičari (tako se, naime, tepa komunistima) znače blagodat za hrvatsku kulturu. Krleža postaje mjerom hrvatstva, a u tome ga položaju može ugroziti tek **Josip Broz** koji je, po stanovitim raspisima, smatran najvećim Hrvatom u povijesti.

Ipak, dok se Titu nešto dopušta spočitnuti, Krleža ostaje nedodirljivim, budući da je pretvoren u ikonu tzv. ljevice. Radi toga je uputno zaboraviti da se veliki hrvatski književnik, osim *državnim jezikom*, služio i *državnim pismom*, potpisujući se ćirilicom u zgodama kad je osjećao da bi to vlasti bilo poćudno. Poznato je, također, da je isprva podupro Deklaraciju o nazivu i

položaju hrvatskoga književnog jezika (1967.), a onda kukakvički, s repom među nogama, ostavio njezine potpisnike i pokajnički podnio ostavku na članstvo u CK SKH «zbog nebudnosti».

Upravo objavljene uspomene **Josipa Šentije**, još jednog iz plejade intelektualaca koji se ne bi ustezao zabraniti iskaze raznomišljenstva, potvrđuju pak, da je Krleža 1971. nagovarao Tita da rastjera hrvatsko proljeće. I to ne osobito biranim riječima. Posve nalik na **Kangrginu** željeznu štangu po glavu (uz žicu, željezna je štanga standardni rekvizit tzv. antifašista), Krleža je Titu u srpnju 1971. u vili Zagorje kazao kako «tu treba hapsiti, kako treba spriječiti te majmune u Matici hrvatskoj i sve te koji prave gužvu, izazivaju nespokojstvo». Ukratko, treba ih – na vrbe.

A obilježavajući svoj stoti rođendan, **Dragutin Tadijanović** je *Večernjakovu* političkom prilogu *Obzor* (br. 108 od 5. studenoga 2005.) ekskluzivno ispričao još jednu zgodu koja oslikava pravu narav zaokruženog pisca. Prigodom 40. obljetnice **Kranjčevićeve** smrti, **Tadijanović** je 1948. pripremao knjigu *Kranjčevićevih* izabranih pjesama za Nakladni zavod Hrvatske, pa je, pored likovnih priloga, priredio bibliografiju izdanja *Kranjčevićevih* pje-

Krležina ostavka na članstvo u CK SKH nakon Deklaracije

Krleža i Tito, tzv. hrvatski velikani

sama. U tu je bibliografiju uvrstio i izdanje Matice hrvatske iz 1943., koje je uredio **Branimir Livadić**. «Krleža je to vidio i upozorio **Marijana Matkovića**, koji je bio tajnik našeg razreda u Akademiji, da izbaciti tu jedinicu i da mene otpusti...»

U revolucionarnom je zanosu Krleža, dakle, bio spreman ne samo izbrisati djelo koje je objavljeno (a to je i polučio), nego je htio **Tadijanovića**, tada već renomiranog pjesnika, izbaciti na ulicu. A bilo je to, nema sumnje, u ugodnoj hladovini brkova velikoga Gruzina...

(M. N.)

RAČAN HTIO SLOVENIJI DAROVATI 160 ČETVORNIH KILOMETARA!

«Treba temeljito pročitati **Račan – Drnovšekov** sporazum. Ja ne volim jake riječi, ali to je čista katastrofa. To je nešto apsolutno neprihvatljivo, ali i nerazumljivo. Ne bih vas htio mučiti brojkama, ali je Hidrografski ured u Splitu izračunao što mi prostorno gubimo od nečega što smatramo državnim teritorijem Republike Hrvatske. Gubimo više od 160 četvornih kilometara.

Ne treba biti tako neskroman, pa da se misli kako to nije ništa. To je velika površina. Ali ne gubimo samo to. Dobivamo nekakav neshvatljivi trokut na morskoj granici

prema Italiji, i to nam Slovenija čini *uslugu* da i dalje ostajemo susjedi s Talijanima. To je neprihvatljivo velik gubitak teritorija. I kad se sve to skupa zbroji, tjera nas na konstataciju koja nije dramatska ni strašna, ali nam govori da smo zapali u spor koji ne možemo riješiti već petnaest godina. Eto, zato nema ništa normalnijega nego ići poštovati konvenciju koja predviđa sporove – jer ih ima i drugdje, a ne samo u nas – te stoga treba ići pred Sud u Den Haagu.» (Akademik **Vladimir Ibler** u razgovoru za *Fokus*, br. 283 od 14. listopada 2005., str. 8.-11.)

SAGA O JOSIPU PERKOVIĆU

Na vijest da je SR Njemačka za-trazila izručenje **Josipa Perkovića**, aktualni predsjednik države, **Stipe Mesić**, u čijem uredu jednu od ključnih uloga ima Perkovićev sin **Saša** (nagradno pitanje: zašto su mnogi udbaši svoje sinove nazivali **Rankovićevim** imenom?), kazao je kako sin ne može biti odgovoran za očeva djela. «Deca nisu kriva...», kako se prije tridesetak godina pisalo u *Pravoslavlju*, listu Srpske patri-

Zloglasni šef jugoslavenske obavještajne službe u Hrvatskoj

jaršije. Neki, pametniji, davno prije su zaključili da sin ne odgovara za očeva djela, ali je odgovoran za djela koja su počinili roditelji njegovih prijatelja, jer – oca nije birao, prijatelj bira.

Prevedeno na sadašnju situaciju, moglo bi se zaključiti da su i **Franjo Tuđman** i **Stipe Mesić** odgovorni za djela Josipa Perkovića, jer ga je prvi poštedito i promaknuo (davši mu, preko **Gojka Šuška**, ovlaštenja koja su graničila sa znanstvenom fantastikom i koja nesumnjivo nisu uvijek bila na korist hrvatskih nacionalnih interesa), a drugi ga je dodatno honorirao, promičući njegova sina u predsjedničkog savjetnika. No, prvoga donekle ispričavaju (pred)ratne prilike i potreba izbjegavanja unutarnjih sporova, drugoga ne ispričava ništa. Malo što ispričava i Sašu Perkovića, jer on svoj položaj i svoju karijeru može zaslužiti očevoj,

a ne nekakvim vlastitim zaslugama i sposobnostima.

A ništa ne ispričava ni Josipa Perkovića. Posve je jasno da on nije bio jedan od ključnih ljudi jugoslavenskoga komunističkog sustava, pa da se ni smaknuća hrvatskih političkih emigranata nisu zbivala po njegovoj odluci. Pravi krivci su u jugoslavenskoj komunističkoj partiji i njezinim hrvatskim kvislinzima, kao tvorcima i nositeljima jednoga zločinačkog poredka, koji se iscrpljivao u pokoravanju onih koji drugačije misle i neizbježno ostvarivao nacionalnim ugnjetavanjem svih, a pogotovo nesrpskih naroda u Jugoslaviji. Jedino je, dakle, pravo rješenje toga gordijskog čvora postizanje suglasnosti da se radi o jednome zločinačkom sustavu. Stupiti u službu takvomu režimu, i to još kao doušnik, a potom egzekutor, mogu ne profesionalci – kako im tepaju ptice istoga jata, na čelu s **Jožom Manolićem** – nego samo tipovi koji zasluzuju prezir. A tamo gdje ima do-kaza, i suđenje.

Zašto eventualne zasluge koje Perković ima u naoružavanju Hrvatske i sudjelovanju u obrani od 1991. naovamo, ne mogu niti smiju prebri-sati njegovu odgovornost za ranije događaje, odgovorila je još pripovijest iz perzijske mitologije, ona u ko-

joj je kralj Kserkso dao lovorovim vijencem ovjenčati kormilara koji je spasio kralja, ali ga odmah potom pogubiti, jer je kriv za smrt mnogih Perzijanaca. Kakva bi se u protivnome poruka slala potencijalnim zločincima? Da sve zločine naknadno mogu iskupiti o malome trošku? Da se izdaja isplati? I kakva bi se poruka slala onima koji su pružali otpor zločinu? Da se to jednostavno ne isplati, jer ćemo na koncu svi ipak biti isti...

Na stvari ne mijenja ništa što je više nego dvojbena zašto su Nijemci baš sada iz naftalina izvukli slučaj **Dureković**, kad svaki prosječno inteligentan čovjek znade, da se smaknuća hrvatskih političkih emigranata u inozemstvu nisu mogla uspješno organizirati bez izravne ili prešutne suglasnosti domaće obavještajne službe. Uostalom, i mi smo u *Političkom zatvoreniku* objavili članke iz njemačkoga tiska, koji izravno svjedoče o sprezi jugoslavenske i njemačke obavještajne službe. Prenijeli smo i dio razgovora, kojega je hamburški *Der Spiegel* 1980. objavio s **Gadafijem**, u kojem libijski diktator spočitava zapadnim medijima, što njega optužuju zbog smaknuća političkih protivnika u inozemstvu, a Titu progledavaju kroz prste. A ti su članci tek krnjatci istine.

Savjetnici po mjeri predsjednika: Aleksandar Perković posljednji s lijeva

Prijenos Đurekovićevih posmrtnih ostataka u Hrvatsku

Nisu, dakle, njemačke službe bile baš neupućene kako su hrvatski emigranti stradavali «u međusobnim obračunima ustaškoga podzemlja», ali su to dopuštale radi vlastitih računa. Radi toga valja ozbiljno uzeti u obzir i tezu, da je najava progona Josipa Perkovića zapravo posljedica preslagivanja kadrova u obavještajnim strukturama, budući da se Perković oteo onima koji su ga dosad držali na vezi i priklonio drugima. Onima koji sada upravljaju «akcijskim planovima» i određuju strateški smjer kojim kreće hrvatska država. Očito se ispod površine zbivaju puno zanimljivije i važnije stvari, pa napeto iščekujemo nastavak ove obavještajne sage.

(L. P.)

CRVENI I CRNI PROTIV HRVATSKE

Kad su prije nekoliko godina krenule pripovijesti, da istarski župan **Jakovčić** i tadašnji koruški zemaljski poglavar **Jörg Haider** šuraju oko zajedničkih poslovnih interesa (u čemu bi, navodno, udjela imao i drug **Mesić**, a uza nj, ili preko njega, i stanoviti libijski krugovi), stvar je izgledala previše fantastično, pa se brzo ugasila. No, pokazalo se da priča ipak nije sasvim bezazlena. U isto vrijeme, u listopadu ove godine, kad je talijanski ministar Carlo Giovanardi izjavio kako predstoji talijanska kulturna, gospodarska i turistička invazija Dalmacije, s ciljem obnavljanja njezina talijanstva, Jakovčić i njegov prigorsko-goranski kolega **Zlatko Komadina**, izišli su u javnost projektom «Euroregije» koja ne bi imala ustav, ali bi imala predsjednika, vladu i parlament, a «granice joj je odredio Bog».

Hrvatske su granice u Istre, objasnio je Komadina, puka slučajnost, jer su njemu bliži Venecija i Trst, nego Zagreb. To je izazvalo reakcije čak i onih, koji se ne mogu svrstati u hrvatske nacional-

Crveno-crno društvo u tzv. regiji Alpe-Adria (foto Globus)

iste. Tako se, primjerice, **prof. dr. Mirjana Kasapović** u *Globusu* zapitala: «...Tko su ti Komadinini 'mi' koji su bliži Trstu i Veneciji nego Zagrebu: Primorci i Gorani? Delničani i Riječani? Ogulinci i Crikveničani? Osjećaju li doista goranski i primorski Hrvati kao većinsko stanovništvo županije kojoj je Komadina na čelu, da su zemljopisno, povijesno, etnički, jezično i kulturno bliži Trščanima i Venecijancima nego Zagrepčanima? Je li im Italija uistinu bliža od

Hrvatske?» I dodaje kako bi bar iskustvo Domovinskog rata moralo podučiti župana, da se granice iscertavaju dugim stoljećima i najčešće ratovima. I da bi se tzv. antifašisti trebali zapitati kako to, da su **Tudmana** uvijek doživljavali i prozivali kao filofašista, a ne smetaju im oni koji otvoreno koketiraju s fašizmom, ako potječu iz Haiderove i **Berlusconijske** stranke. Sve je dobro, samo nek' nema Hrvatske...

(P. R.)

LICE I NALIČJE SUPROTSTAVLJENIH STRANA U SLUČAJU JOSIPA JOVIĆA

Dugogodišnji novinar i urednik splitske *Slobodne Dalmacije*, **Josip Jović**, izišao je iz pritvora. Tim se povodom u javnosti o njemu moglo puno toga čuti: od toga da je karijeru započeo kao partijski dužnosnik u Imotskome, jedno vrijeme bio urednikom lokalne *Imotske krajine* koja je pjevala panegirike **Josipu Brozu** i tzv. bratstvu i jedinstvu, a onda je, dospjevši na čelo lokalne partijske nomenklature, preselio u Split i u novinske divu *Slobodna Dalmacija* dobio *odgovorne dužnosti* (kao novinar i urednik istoimenog dnevnika, a onda i tjednika *Nedjeljna Dalmacija*), do toga da je početkom devedesetih iz karijerističkih pobuda presedlao među hrvatske nacionaliste, gdje je kadio **Tuđmanu** i pomogao stvarati kult oko osuđivanoga kriminalca i navodnoga pouzdanika jugoslavenskih obavještajnih službi, **Mate Bobana**, pa je sadašnji njegov otpor Međunarodnome kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju u Haagu (MKSJ) tek poza jednoga pragmatičnog novinara, koji oduvijek zna da u Hrvatskoj novinar nije tek novinar, nego istodobno i *društveno-politički radnik*. Oni koji mu to predbacuju, sugeriraju da Jovićeve bunt nije žrtva, nego tek ulog, investicija u političku budućnost.

Yutelov politkomesar

Bilo kako bilo, ti podatci iz Jovićeve biografije ipak ni izbliza ne opisuju Jovića kao osobu. Oni koji ga bolje poznaju, znat će da je riječ o pismenu i inteligentnom novinaru, koji je u drugoj polovici osamdesetih bez dvojbe spadao u (naj)liberalnije novinare u Hrvatskoj. Njegovi su članci nesumnjivo remetili ustaljalost tadašnje *hrvatske šutnje*, a on sam najbolje zna, je li ih pisao u želji da čitatelje uvjeri u potrebu opstanka restaurirane Jugoslavije s razvodnjenim komunističkim režimom, ili ih je pripremao za nestanak te *nakaze od države*. Oni koji mu predbacuju ulaganje Tuđmanu i ustrajno podsjećaju da je upravo Jović kao partijski sekretar u Imotskome najbolje znao da Mate Boban nije nikakav politički osuđenik, nego tek lukavi provincijalac koji je izbliza i nekažnjeno htio razgledati boju tuđih talira, zaboravljaju da je Jović sredinom devedesetih došao u nemilost državnog poglavara u prvom redu zbog šibanja po očitim defamacijama sustava, koji je pogodovao pohlepnim udvoricama.

Ako je, dakle, i podilazio Tuđmanu, Jović to očito nije činio radi osobne koristi. Jer, ni kratku epizodu u tjedniku

Panorama on nije mogao mirno dovršiti: tamo mu je kao *politkomesar* doveden još jedan od neobičnih likova *mlade hrvatske demokracije* – **Goran Milić**. Podrijetlom Hrvat, sin jugoslavenskog diplomata, Milić je – sa **Silvijom Luks**, Tuđmanovom

Josip Jović na izlasku iz splitskog zatvora

letećom (a zlobnici kažu: i *ležećom veleposlanicom*) – bio zvijezda *Yutela*, kuće koja je, kako je kasnije javno priznao jedan od vodećih *kosovaca*, **Mustafa Čanadić**, osnovana i održavana novcem KOS-a, zasigurno ne radi izvještavanja o peronospori vinove loze i krumpirovoj zlati, nego radi vođenja medijskog rata i uljepšavanja slike o JNA, koja je svojim tenkovima upravo htjela pregaziti svaki pokušaj hrvatskoga osamostaljenja. Goran Milić i Silvija Luks govorili su strane jezike, vidjeli su svijeta i stekli bogato iskustvo. Svemu su bili dorasli, a jedino – kažu – nisu shvaćali da služe smrtnom neprijatelju Hrvatske. I za tu *naivnost* bogato ih je nagrađivala i Tuđmanova i trećesiječanjska Hrvatska.

A gdje je Sanader?

Da ne pripada *trbuhozborcima* tog tipa, Jović je pokazao i u suton Tuđmanova života, a osobito nakon **Račanove** pobjede. Njegova *Slobodna Dalmacija*, koju se danas s toliko mržnje i podcjenjivanja iz orjunaško-jugoslavenskih krugova naziva *Revolverblattem*, nije značila samo porast naklade splitskog dnevnika, nego je jedno vrijeme bila jedna od malobrojnih tribina u kojoj se mogao čuti i glas autentične Hrvatske. Dok su se zagrebački listovi natjecali u govoru mržnje, proglašavajući vodeće hrvatske stranke zločinačkim organizacijama i kriminalizirajući Domovinski rat, *Slobodna Dalmacija* pod Jovićem je uredništvom stajala na braniku tradicionalnih vrijednosti hrvatskog društva. To je njezina urednika u konačnici stajalo – zatvora.

To je drugi razlog zbog čega treba izraziti potporu Josipu Joviću. Prvi počiva u činjenici da je ustati u obranu slobode riječi oduvijek bilo pitanje časti. Bez slobode riječi nema slobode ni pojedinca ni slobode naroda.

To bi trebali imati na umu i oni koji su uglavnom šutke prešli preko optuženja nekih drugih hrvatskih novinara: **Ivice Marijačića** i **Markice Rebića**, te **Stjepana Šešelja** i **Domagoja Margetića**. U njihovu slučaju potpora javnosti nije bila tako glasna, a skoro nezapaženo je prošla optužnica protiv **Marijana Križića**. Za razliku od njih, Joviću u obranu ustala je čak i opskurna udruga zvana Hrvatsko novinarsko društvo, čije se vodstvo samo par mjeseci ranije opeklo, kad se – ne mogavši svladati svoje prizemne nagone – naslađivalo nad progonom tzv. desno orijentiranih novinara. Po čemu je Jovićeve slučaj drugačiji? Po tome, što je nekoliko dana proveo u pritvoru splitskoga Županijskog suda, ne htijući se odazvati pozivu MKSJ-a prije nego što odluku o njegovoj predaji donese mjerodavni hrvatski sud.

Jovićeve je pritvor izazvao buru protiv Haaga, kojoj je nesumnjivo pridonijelo i to što se podudario s taktiziranjem **Carle Del Ponte** oko "davanja ocjene" Hrvatskoj u sklopu pokušaja Zagreba da započne pregovore s Europskom unijom. No, zanimljivo je da su u toj buri protiv Haaga bili najglasniji oni koji servilno tapšu **Sanadera**!

Da ne bude nikakve zabune, posve je bjelodano da se tužiteljstvo Haškoga tribunala odlučilo na nepopularan korak podizanja optužnica protiv novinara pristupom koji je selektivan na vrlo prepoznatljiv način. Progonu su izvrgnuti samo oni koji su više nego kritični prema radu Tribunala (osobito Tužiteljstva) i koje se ovlaš i neprecizno proglašava *desničarima*, dok su u cijelosti pošteđeni oni koji toj haškoj instituciji kade, pa makar su i sami – i još ranije – otkrili identitet tzv. tajnih svjedoka.

Ali: *qui bene distinguit, bene docet*. Kao što ne valja brkati otkrivanje identiteta tajnog svjedoka s otkrivanjem njegova iskaza, tako nikad ne valja smetnuti s uma, da nije Carla Del Ponte uhitila i pritvorila splitskog novinara i da nije iz Haaga dolazio ključni pritisak na hrvatsko pravosuđe! Druga je stvar, što apologeti servilnosti (koju se u novohrvatskome metajeziku eufemistički naziva *kooperativnošću*) u ovome i sličnim slučajevima tako bjelodan priti-

sak izvršne vlasti na pravosuđe ne prikazuju kao kršenje načela trodiobe vlasti, nego na sav glas kliču u slavu janjičara u vladinim foteljama. Prljavi posao treba obaviti i najbolje je da ga obave oni s Markova trga; zauzvrat će dobiti sve tri mrvice koje padnu s gospodare stola. Ako su gospodaru tako sviđi...

Umjesto frazama, treba raspravljati činjenicama

Prave razloge ovoga logičkoga i pravnog nasilja valja, dakle, tražiti u Hrvatskoj. Hrvatske su vlasti najodgovornije što je optuživanje novinara i njihovo uhićenje na ovakav način uopće postalo moguće. Naime, o legalnosti i legitimnosti osnivanja MKSJ-a, tj. o tome dopuštaju li ovlaštenja iz glave VII. Povelje UN Vijeću sigurnosti da posegne za stvaranjem ovakvoga *ad hoc* sudišta, napisane su brojne rasprave. Ta činjenica, sama po sebi, upućuje na to nije baš sve jasno i neprijeporno: o neprijepornome se ne raspravlja. No, i u doktrini je prevladavajuće stajalište da je MKSJ ipak osnovan u skladu s Poveljom UN. Da ga praksa takvim tretira, suvišno je napominjati.

Osnivanje MKSJ-a najavljeno je rezolucijom 808 VS UN od 19. veljače 1992. Tom je rezolucijom Vijeće sigurnosti zatražilo da Glavni tajnik UN podnese izvješće o tom problemu u roku ne duljem od 60 dana. Izvješće Glavnog tajnika UN jednoglasno je prihvaćeno rezolucijom 827 Vijeća sigurnosti UN od 25. svibnja 1993. U toj rezoluciji VS UN kaže da "(1) odobrava izvješće Glavnog tajnika, (2) odlučuje ovime ustanoviti Međunarodni sud (...) i prihvatiti Statut Međunarodnoga suda, koji je pripojen spomenutom izvješću, (3) moli Glavnog tajnika da sudcima Međunarodnog suda, nakon njihova izbora, dostavi svaki prijedlog što ga primi od strane država, a koji se tiče pravila o postupku i dokazima, što zahtijeva članak 15. Statuta Međunarodnog suda..."

S obzirom na poziv iz rezolucije 808, primjedbe i prijedloge u svezi s osnivanjem MKSJ-a i stilizacijom njegova statuta, uputilo je 29 država članica UN, neke koje nisu članice OUN, i različite nacionalne i međunarodne stručne udruge. Svoje su primjedbe uputile i "SR Jugoslavija" i Slovenija, ali ne i Hrvatska! Službeni Zagreb sa svom svitom *učenjaka i stručnjaka* u nacrtu Statuta nije našao ništa problematična, a jednako je postupila Hrvatska odvjetnička komora i druge strukovne udruge pravnika poput Udruženja za kazneno pravo.

Statut MKSJ, koji predstavlja prilog izvješću Glavnog tajnika u skladu s paragrafom 2 rezolucije 808, u člancima

Pitanja i odgovori o Haškom tribunalu

1. Što je Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ)? Ko ga je osnovao i zašto?

2. Koje je razlike između Haškog tribunala i drugih međunarodnih sudova koji se ne zovu o Haški?

3. Koje je svrhe Haškog tribunala?

4. Haški tribunal je stvorio Svet bezbednosti Ujedinjenih nacija koji je politički organ. Zar to Tribunal ne čini pristranim?

11.-17. definira ustrojstvo MKSJ-a. U čl. 15. izrijekom predviđa da će "sudci (...) donijeti pravila o postupku i dokazima", koja će uključivati ne samo postupanje prije početka suđenja (u kontinentalnoj terminologiji: glavne rasprave), tijekom suđenja i tijekom žalbenog postupka, nego i o "zaštiti žrtava i svjedoka i ostaloj odgovarajućoj materiji".

S obzirom na ovlaštenje iz čl. 15. Statuta, pravilo 6. Pravilnika o postupku i dokazima regulira način na koji plenarna sjednica sudaca može donijeti izmjene Pravilnika. Tim su se ovlaštenjem sudci poslužili tridesetak puta. Nema nikakve dvojbe da je takvo *legislativno* ovlaštenje sudaca koji *faktično sude i dok sude u konkretnoj stvari*, više nego problematično i s pravnoga i s moralnog aspekta. No, to ovlaštenje sudci nisu protupravno prisvojili, nego im je ono dodijeljeno odlukom istoga onog tijela koje je MKSJ utemeljilo - Vijeća sigurnosti.

Odgovornost je na Hrvatskoj

U svakoj, dakle, analizi valja početi od jasne činjenice da je VS UN prihvatilo Statut kojim se sudcima (a ne nekomu drugom!) daje ovlaštenje da donose pravila koja se tiču ne samo postupanja u stvari koja predstavlja *ratio* osnivanja MKSJ-a u užem smislu, nego i ona pravila koja su pomoćne, akcesorne naravi. Pritom je također potrebno imati na umu da u čl. 22. Statut izrijekom nalaže, da MKSJ "osigura zaštitu žrtava i svjedoka". Način osiguravanja i zaštitne mjere nisu navedene kao *numerus clausus*, nego egzemplifikativno, pri čemu formulacija glasi: "...Zaštitne mjere uključivat će, ali ne će biti na to ograničene, vođenje postupka *in camera* i zaštitu identiteta žrtve."

Skrb o žrtvama i svjedocima izražena je pravilom 34. Pravilnika o postupku i dokazima, prema kojemu će posebni odjel, između ostaloga, preporučivati zaštitne mjere u skladu s čl. 22. Statuta. Pravilo 75. regulira postupak kojim se nameću mjere zaštite. Dakle, najprije VS UN pri donošenju Statuta, a onda sudci MKSJ pri donošenju Pravilnika, predvidjeli su okvirne mjere zaštite svjedoka, ne isključujući mogućnost primjene i nekih drugih mjera. Onaj tko bi branio tezu da MKSJ nije ovlašten suditi osobama koje su povrijedile mjere zaštite nametnute odlukama mjerodavnoga vijeća ili sudca pojedinca, mora nužno odgovoriti na sljedeća pitanja: (a) može li se bez načelne mogućnosti zaštite svjedoka zamisliti pravično suđenje; (b) ne znači li nametanje mjera zaštite ujedno i predviđanje sankcije za kršenje tih mjera; (c) tko bi, dakle, bio mjerodavan za utvrđivanje povrede propisane mjere i izricanje sankcije, ako to nije MKSJ?

Drugim riječima, tvrdnja da MKSJ "nije ovlašten suditi novinarima" može biti politički intrigantna i novinarski efektana, ali s pravom nema baš nikakve veze.

Pravi je problem u tome što je Hrvatska u vrijeme nastanka MKSJ-a imala mogućnost suprotstaviti se takvom Statutu, ali je to viteški – propustila učiniti. Hrvatska je i kasnije, prigodom donošenja Ustavnog zakona o suradnji imala prigodu u taj zakon ugraditi mehanizme, koji bi jamčili hrvatskomu pravosuđu mogućnost neovisnoga preliminarne preispitivanja optužnice, ali je i to viteški otklonila, a oni koji su to predlagali (poput **Ivana Gabelice**), proglašeni su političkim analfabetima koji tobože riskiraju hrvatsku budućnost. Pritom je predviđano da Gabeličin i slični pokušaji nisu bili upravljani na prekid suradnje s međunarodnom zajednicom, nego pokušaj da se sačuva suverenitet hrvatske države. Ustavni je sud također imao kasnije prigodu pokrenuti postupak ocjene ustavnosti propisa koji je hrvatsko pravosuđe pretvorio u listonošu, ali takvi prijedlozi (opet Gabelica!) do danas kupe prašinu, za razliku od inicijativa kojekakvih trgovačkih lanaca. I napokon, hrvatsko je pravosuđe i sada, u Jovićevu slučaju, imalo ustavno uporište da se odhrve skandaloznom pritisku s Markova trga, ali to – nije učinilo.

Najlakše k cilju podvijena repa!

A koji je cilj vrjedniji od zaštite nacionalnih interesa u demokratskoj i suverenoj hrvatskoj državi, državi u kojoj je trodioba vlasti i vladavina prava najviše mjerilo? Zna Ivo Sanader.

(T. J.)

INTERVJU Mile Bogović, gospičko-senjski biskup

Ako mi Vatikan kaže da šutim, zašutjet ću

ZVONIMIR DESPOT

Gospičko-senjskog biskupa Milu Bogovića u nedavnom intervjuu neizravno je prozvala glavna haaška tužiteljica Carla del Ponte. Biskup joj je odlučio javno odgovoriti.

VL: Stavljate vam se u grijeh što ste rekli da je Haaški sud politički, da se preko njega nastoji promijeniti hrvatska povijest i da je Gotovina simbol pobjednika u Hrvatskoj.

BOGOVIĆ: Dobro je tužiteljica interpretirala moje mišljenje, samo što ona smatra da ja tako ne bih smio misliti, a ja i dalje mislim da tako treba i misliti i govoriti. To mišljenje potkrijepio sam i razlozima i spreman sam ih svuda iznijeti, pa i pred njom.

VL: Koji su vaši argumenti za tu tvrdnju?

BOGOVIĆ: Da Haaški sud nije politički sud, uvjeriti nas može sam Sud drukčijim načinom rada od dosadašnjeg. Smatra li Carla del Ponte da su oni koji su najzaslužniji za utemeljenje hrvatske države članovi zločinačke skupine i da ona ima pravo svima suditi? Može ona tako misliti, što mogu samo požaliti, ali nema pravo meni zabraniti da mislim drukčije. Međunarodna bi zajednica, umjesto da podržava ovu igru Carle del Ponte, trebala ozbiljno razmisliti o pravnim i etičkim postupci-

Loše nam se piše ako budemo više služili tužiteljima nego svojim tuženim građanima

ma svog sudišta.

VL: Nije li to ponajprije briga Vlade?

BOGOVIĆ: Dakako da je to u prvom redu briga hrvatske Vlade. Nije normalno da je Vlada – radi provjere ispravnosti – spremna posjesti svakoga građanina na optuženičku klupu u Haagu. Nametanjem krive slike o ljudima i događajima u Hrvatskoj, Haaški

sud na daleke staze ometa hod prema skladnom suživotu Hrvata i Srba na ovom prostoru, što je za mene najopasnije i zato ulazim u ovu priču Carle del Ponte. Dopusnuti činjenicama da govore i ne prenositi ih izdvojene iz nekih političkih računica.

VL: Iz državnog vrha poručuju kako je legitimno pravo tužiteljice da optužuje.

BOGOVIĆ: Ja bih zamolio našu Vladu da ne pomaže nikome kako bi optužbe bile što ubojitije, nego u prvom redu da pruži svu pomoć hrvatskim građanima za što bolju obranu. Loše nam se piše ako budemo više služili tužiteljima nego svojim tuženim građanima. Ustavu Vladu ponajprije obvezuje da štiti svoje građane.

VL: Je li to vaše osobno mišljenje ili stav Crkve?

BOGOVIĆ: Sve rečeno neka se shvati kao moje osobno mišljenje, u smislu da se ne može uzeti kao novi razlog za optužbu cijele Crkve.

VL: Je li vas Vatikan upozoravao zbog vaših stavova?

– Što se tiče Svete Stolice, nisam dobio nikakvu primjedbu na svoj način rada. Ako mi Sveta Stolica nešto naredi, spremno u to prihvatiti.

Gotovininom slici nije mjesto u crkvi

VL: Predbacuje vam se Gotovinin slika na skupu u Udbinu.

BOGOVIĆ: Što se tiče Gotovine, ljutio sam se kad su njegovu sliku razvili usred udbinske proslave 9. rujna, jer mi vjernici dobro razlikujemo heroje od svetaca – a jedino se slike svetaca mogu isticati na liturgijskim slavljenjima. No, ako se želi doznati je li za hrvatske građane general Gotovina simbol pobjednika, neka se

vidi što narod o tome misli, a ne što misle oni kojima je u interesu da taj narod neprestano optužuju. Treba također voditi računa da je u ovim okolnostima, kad se iznad hrvatske države neprestano maše mačem tužiteljstva, narodu potreban simbol pobjednika. U ovom času to je Gotovina; s pravom ili krivom, ali to je činjenica s kojom se treba suočiti i ona će biti to očitija što je netko bude više nijekao.

VEČERNJI LIST
SUBOTA, 24.9.2005.

MACELJ – UMJESTO REPORTAŽE

Ovo je četvrti izvještaj o žrtvama u Maceljskom gorju. Ukratko podsjećam: rad Saborske komisije za istraživanje žrtava Drugoga svjetskog rata i poraća trajao je od 1991. do 1997. Iako su 1992. izvršena iskapanja u Maceljskoj šumi, Komisija to ne spominje u svom izvještaju. Zadnji izvještaj Komisija je podnijela Saboru 12. studenoga 1999. na 43. sjednici. Ni tada nije bilo spomena o tim žrtvama iako su se već sedam (7) godina zemni ostatci nalazili u vrećama na tavanu Zavoda za patologiju Medicinskog fakulteta u Zagrebu.

Toga je dana Komisija raspuštena i od tada sva prikupljena građa negdje skuplja prašinu.

Piše:

Stjepan BRAJDIĆ

kojih su ovi naši mučenici okrutno ubijeni s naumom da i uspomena na njih nestane, kao da nikad nisu ni postojali.

Svi križevi i spomenici koje na čast našim mučenicima podižemo diljem Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Slovenije, ostat će novim generacijama kao svjetlo i putokaz da se nikada ne izgube i zaborave svoje korijene. Stoga vas sve pozivam na suradnju i pomoć. Ot-krit ćete koliko smo jaki i moćni kada smo zajedno. Kamen do kamena, palača...

Što se tiče samog događaja koji se zbio 22. listopada, ne bih se upuštao u njegovo opisivanje. Emocije su mi izmiješane s radošću, zadovoljstvom, ali i tugom. Možda ne bih bio dovoljno objektivan. Želio bih i nadam se da će netko, tko je tome događaju prisustvovao, reći ili napisati svoj kritički osvrt. Ovom se prilikom želim zahvaliti svima koji su doprinijeli ovom događaju!

Po ocjeni svih koji su sudjelovali i surađivali u ovom pothvatu, kao i onih koji su iz daleka pratili razvoj situacije, najveća priznanja i zahvale pripadaju inicijatoru, organizatoru i realizatoru – našem **fra Dragi Brglezu**, župniku župe sv. Jurja u Đurmancu.

Uz njega, našu zahvalnost dajemo članovima Župskog odbora, upravitelju i učiteljima područne škole u naselju Fruki, kao i sjajnim župljanima.

Da pravo kažem, više se ne sjećam kako smo se našli. Konačno, to i nije bitno. Vjerojatno da smo se smilili i samom Bogu, pa nas je spojio da bi zajedno lakše ostvarili svoj naum.

Bilo bi nepošteno ne spomenuti naš malobrojan, ali poduzetan Odbor, koji je sve zadatke izvršio s najvišom ocjenom. Mislim da je ovo bio prvi i gotovo jedinstven slučaj da su se na istom poslu našle zajedno sve tri udruge: Hrvatsko društvo političkih zatvorenika (**Alfred Obranić**, neuništiva **Kaja Pereković** i moja malenkost), zatim ratni veterani Hrvatski domobran u osobi **Vladimira Fučeka**, te Časnički klub 242 s **Nikolom Kneževićem** i **Vinkom**

Organizacijski odbor za izgradnju spomen-kosturnice: Vladimir Fuček, Stjepan Brajdić, Alfred Obranić, fra Drago Brglez i Vinko Posedel

Kako se već sedam godina nije ništa događalo, 18. svibnja 1999. osnovana je radna grupa Krapinsko-zagorske županije, no niti ova skupina nije uspjela stvari pokrenuti s mrtve točke.

Dana 31. siječnja 2002. osnovan je Odbor za grobišta HDPZ-a. Od tada su se stvari počele mukotrpno kretati, s nadom da ćemo prije nego umremo ipak uspjeti. Konačno nam je 22. listopada 2005. uspjelo završiti prvi, možda i najteži korak ka konačnom cilju. *Svima vama na znanje:* konačan cilj je ovo područje urediti kao *spomen-područje*. Da bismo to postigli, potrebno je izgraditi spomen-crkvu, križni put i urediti okoliš. Zatim označiti sada prazne jame, te istražiti i obilježiti još nedirnute masovne grobnice. Označiti i urediti šumske puteve i staze i konačno izraditi malu knjižicu u obliku spomenara.

Sve nabrojeno iziskuje mnogo rada, ali i materijalno-financijskih sredstava. Smatram da je takav zadatak vrijedan truda. Božjom smo voljom preživjeli strahote, patnje i robije. Nije nas On poštedito zato da umremo kao bijednici, već kao ljudi, boreći se do kraja života za one ideale zbog

Iskapanja masovnih grobnica u Maclju

Sanduci sa zemnim ostatcima Maceljskih žrtava

Posedelom, te, u ime društva Hrvati AMAC – Forum go-spodin **Damir Borovčak**.

Možda vam ovo zvuči kao samohvala. Ako ste nam za-vidni – pridružite nam se. Još je mnogo posla pred nama, te je svaka pomoć dragocjena i dobro došla.

Hvala Časničkom klubu 242 koji je od darovatelja priku-pio 44.400,00 Kn i platio granit kojim je obložena kostur-nica, kao i klesanje svih natpisa na njoj. Član našega HDPZ-a, gospodin **Mato Marčinko** darovao nam je 500 knjiga «*Pobijte ih kao pse*», s time da sav prihod od prodaje upotrijebimo za potrebe izgradnje spomen-područja u Macelju. Neprocjenjivom zaslugom **prof. dr. Andrije He-branga** dobili smo pokroviteljstvo Vlade za realizaciju svečanog ukopa Maceljskih žrtava i žrtava iz šume Lug kraj Bjelovara. Uz to, Vlada RH je iz svojeg fonda stavila na raspolaganje 200.000,00 kn Vladinu Uredu za poginule i nes-tale koji su s tim sredstvima dali izraditi 480 limenih sanduka u koje su smjestili zemne ostatke 1.163 žrtve iz Macelja i 294 žrtve iz šume Lug kod Bjelovara. Uz to su izradili regale za smještaj sanduka, tablice s oznakama i, na kraju, platili prijevoz i ukop.

Ekipi pukovnika **Ivana Grujića** za besprijevakornu izvršen zadatak izričemo čestitke i neizmjernu zahvalnost.

Lijep i dojmljiv ukras ovoj svečanosti upriličili su članovi HDPZ-a Koprivničko-krizevačke županije. Unučice i s njima jedna majka, obučene u narodne nošnje donijele su trobojnicom urešenu svijeću, križ i krunicu kao uspomenu

i znak sjećanja svojim i svim pradjedovima koji su pali za našu Hrvatsku na križnim putovima i ovdje u Maceljskoj šumi.

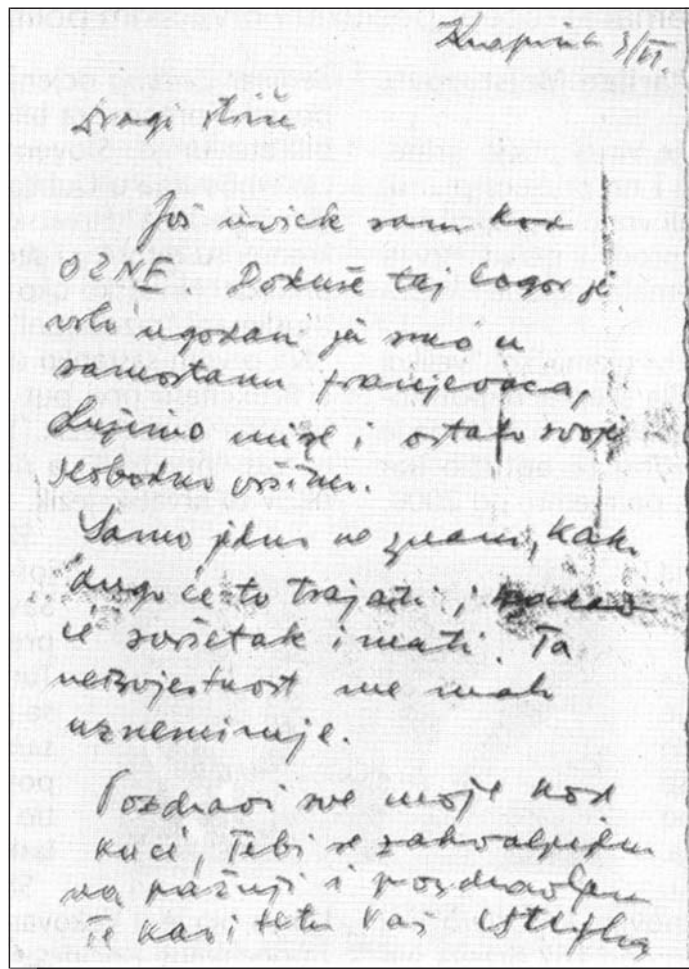
Možda sam pogriješio u redoslijedu izricanja zahval-nosti, no nadam se da mi se to ne će upisati kao loša nam-jera. Razumljivo je da posebnu zahvalnost upućujemo okupljenim svećenicima, biskupu **Marku Culeju** i predvo-ditelju misnog slavlja, uzoritom kardinalu i zagrebačkom nadbiskupu, **Josipu Bozaniću**. Sve nas je ohrabrio jasnim svjedočenjem istine o strašnim događajima nakon Drugoga svjetskog rata, čiji se tragovi kao posljedice još i danas živo osjećaju u našem narodu.

Hvala mu što je blagoslovio zemne ostatke naših mučenika i tim činom njima i svima koji su pali zbog ljubavi prema Bogu i Domovini vratio dostojanstvo i poštovanje.

Hvala svima koji su došli u ove šume na najveće grobište u Hrvatskoj da zajedno, nakon 60 godina, ukopamo zemne ostatke naše braće i sestara i tako im odamo zahvalnost za njihovu žrtvu.

Čitava svečanost ukopa završila je našim dragim Mirozo-vom koji je za oproštaj i u čast pogubljenima darovala naša Hrvatska vojska. Od srca im hvala!

Ne ću dalje duljiti. Pozivam vas da nam se pridružite i po-mognete kako bi dovršili izgradnju ovog spomen-područja.

Pismo svećenika Stjepana Štromara, ubijenog dan kasnije (foto: Fokus)

KARDINALOVE RIJEČI NA MACELJSKOM STRATIŠTU

(Propovijed nadbiskupa zagrebačkog, kardinala Josipa Bozanića, Macelj, 5. lipnja 2005.)

Braćo i sestre,
čuli smo Božju riječ koja nas svojom dubinom, životnošću i trajnom aktualnošću poziva da o njoj promislimo i u svoj je život ugradimo.

Sva nam današnja čitanja govore o jednoj temeljnoj stvarnosti, koja je toliko prisutna u povijesti čovječanstva tako da se njezini traci osjećaju sve do na kraj zemlje. Čovjek je ranjen grijehom, sklon je zlu. Bog mu je podario slobodnu volju do te mjere da može i Njega samoga odbaciti i potisnuti iz svojega života. Čovjek može odbaciti plan koji Bog ima s njim i ponašati se tako kao da je on sam apsolutni gospodar koji stvara zakone i čini što ga je volja.

Knjiga proroka Hošee govori upravo o tome. Kroz sliku bračne nevjere Hošea promatra odnos Boga i čovjeka, odnosno izabranog naroda. Bog ljubi svoj izabrani narod, ali narod kao da ne prepoznaje tu ljubav, te Bogu stalno uzvraća nevjerom i odbacivanjem. No, Bog ostaje vjeran u ljubavi i stalno poziva čovjeka da se vrati na pravi put.

No, je li moguć povratak Bogu, tj. ima li čovjek dovoljno vlastitih snaga da se odupre zlu i pobijedi ga? Draga braćo i sestre, bez Božjega milosrđa, bez Božje blizine i snage, nemoguće je razbiti okove zla i grijeha. To je otajstvo otkupljenja o kojem nam je danas tako snažno progovorio sveti Pavao u svojoj drugoj poslanici Korinćanima. «Njega koji ne okusi grijeha, Bog za nas grijehom učini da mi budemo pravednost Božja u njemu». Bog toliko ljubi čovjeka da se nije ustezao i svoga Sina poslati da nas On svojom žrtvom spasi i otkupi te nam otvori vrata raja. Tako je Bog koji je sve stvorio na početku vremena (usp. Iv 1,3), obnovio grijehom načetog čovjeka novim stvaranjem u Kristu. «Dakle, je li tko u Kristu, nov je tvor. Staro uminu, novo, gle, nastal!». Krštenjem i mi smo ucijepljeni u Krista te smo po njemu postali nova stvorenja. Prihvatili smo Kristovu logiku, logiku evanđelja koja umnogome odudara od logike ovoga svijeta opterećenog grijehom.

Imajući pred očima razarajuću moć zla i grijeha te otajstvo otkupljenja i pomirenja u Kristu, došli smo danas

ovdje u Macelj kako bismo kao vjernici iskazali poštovanje i sačuvali spomen na sve one koji su na ovome mjestu prije 60 godina ubijeni iz mržnje i osvete. Preko 12 tisuća žrtava u Maceljskoj šumi dogodilo se pod **Titovim** režimom u vremenu takozvanog komunističkog oslobođenja. Tragično su stradali i poubijeni bez suda hrvatski civili i vojnici, među kojima je bilo više svećenika, redovnika i bogoslova, koje su zapadni saveznici predali jugoslavenskoj vojsci. Na ovome se

koliku su bol i patnju morali pretrpjeti i u kakvim su mukama umirali, ali zaslužuju da se njihova žrtva poštuje, njihov grob uredi i obilježi te da se konačno sazna istina o njihovom stradanju kako im se ne bi nanosile nove nepravde manipuliranjem njihove žrtve.

Braćo i sestre, nema većih ili manjih žrtava. Krajnje je nehumano odvagivati ih i mjeriti. Jer za sve vrijedi jedna jedina i temeljna jednakost, sazdana na dostojanstvu svake ljudske osobe koja

Obred je predvodio zagrebački nadbiskup, kardinal Josip Bozanić

(foto: Glas Koncila)

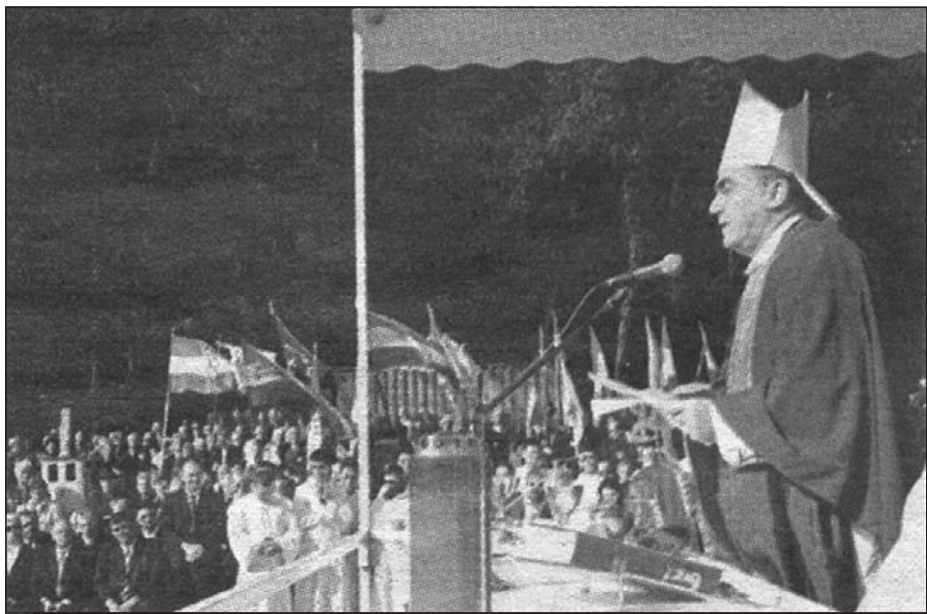
mjestu dogodio zločin. Čovjek je digao ruku na čovjeka. Čovjek je sebi uzeo za pravo biti gospodarom života i smrti svojega bližnjega.

No, ubojstvo nije bilo jedino zlo. Žrtvama se htio zatrti svaki spomen, kako bi se sakrila istina o jednom režimu. No, nije čovjek stvar koja se može izgubiti ili pak jednostavno zaboraviti i izbrisati iz sjećanja njegovih najbližih. Ovdje se dogodilo zlo o kojem se toliko dugo moralo šutjeti, za koje nitko nije odgovarao i za koje do danas ne znamo cijelu istinu.

Ovi se naši pokojnici više ne će vratiti, ne će nam moći progovoriti i prenijeti

izvire iz same ljudske naravi stvorene na sliku Božju. Predugo se priznavala žrtva samo jedne strane, a potiskivala i nijekala žrtva ovih ovdje. Konačno nam se u slobodnoj i neovisnoj domovini Hrvatskoj, nakon što je nestao komunistički monopol nad povijesnom istinom, otvorila mogućnost da odamo dužnu počast svim žrtvama. Ukazala se mogućnost i da se otkriju krvnici i konačno dozna prava istina, istina koja oslobađa od okova prošlosti i omogućuje slobodniji hod u budućnost.

No, neke šanse da se sazna istina i dostojno pokopaju žrtve očito nisu iskorištene i zbog toga još uvijek teret

Kardinal propovijeda

prošlosti teško pritišće našu sadašnjost. To naš narod i građani ove zemlje ne zaslužuju, a napose ne naši mladi.

U pismu Hrvatske biskupske konferencije o pedesetoj obljetnici završetka Drugoga svjetskog rata jasno smo rekli da: «Krivci imaju svoje ime i prezime pa je i njihova odgovornost u prvom redu osobna. Ispriku da su samo izvršavali naređenja ne može ukinuti osobnu krivnju neposrednih počinitelja zločina. No još je veća krivnja naredbodavaca, ideologa, tvoraca sustava koji unaprijed planiraju krvavi obračun s neistomišljenicima.»

Valjali bismo konačno hrabro i iskreno zatvoriti tu stranicu povijesti, bez mržnje i želje za bilo kakvom osvetom, imenujući pravim imenom sve ono što se događalo. Čini se pak da istina i danas nailazi na veliki otpor o čemu svjedoči sustavno veličanje ideologa i nositelja zala poraća kao i zatiranja elementarnih ljudskih sloboda i tolikih nepravdi koje su obilježile komunističku vladavinu u našoj domovini.

Naime, za razliku od drugih naroda kojima je 1945. godine vraćena sloboda i demokracija, uvođenje marksističkoga totalitarnog sustava za nas je značio nov početak zatvora i ubijanja nevinih ljudi.

Jedinstveni smo u osudi svih zala koje su uzrokovali fašizam i nacizam, ali kad su u pitanju zločini komunističkoga vremena tu se onda vole primjenjivati neki drugi kriteriji. Žrtva je uvijek žrtva, ma tko ona bila i zločin je uvijek zločin, ma tko ga učinio. Vjerujem da to imaju na umu oni koji u našem društvu

obnašaju odgovorne službe te imaju mogućnost svojim konkretnim potezima doprinijeti raščišćavanju i rasvjetljavanju onih još uvijek otvorenih pitanja iz toga vremena, kako nam ne bi bila stalni kamen spoticanja i sporenja te razlog razdora u našem narodu.

Naime, povijesni hrvatski antifašizam bez povijesnoga hrvatskog antikomunizma zatvara se u ideologiju klasne mržnje i terora. Veliki ljubitelj iskrenog suočavanja s prošlošću bio je blagopokojni papa **Ivan Pavao II.** koji nam je na misi u Mariji Bistrici u

listopadu 1998., na kojoj je blaženim proglasio zagrebačkog nadbiskupa kardinala **Alojzija Stepinca** rekao: «U osobi se novoga blaženika spaja, da se tako izrazim, cjelokupna tragedija koja je pogodila hrvatsko pučanstvo i Europu tijekom ovoga stoljeća obilježena trima velikim zlima: fašizmom, nacizmom i komunizmom.»

Uvjeren sam da je najveća želja naših dragih pokojnika, čiji nas je spomen okupio danas ovdje, da njihova žrtva bude zalogom našega zajedništva i sloge, uzajamnog povjerenja i pomirenja, kako bi naša domovina postala mjestom solidarnih i zadovoljnih ljudi. Takvome ozračju na osobit smo način pozvani doprinijeti upravo mi vjernici. Sveti Pavao nam danas govori kako nam je Bog povjerio službu pomirenja. Nažalost, nikad nam nije nedostajalo kojekakvih sukoba i razdora u našem narodu i domovini, ali i velikih svjedoka pomirljivosti i pomirenja. Tolike, ponajčešće nepotrebne i beskorisne podjele i strančarenja, uzrokovane različitim niskim interesima, opterećuju našu domovinu onemogućujući tolike pozitivne ideje i projekte kao i opravdana očekivanja tolikih koji su na marginama društva, da se ostvare preduvjeti za normalan život.

Nasljeđujući našega spasitelja Isusa Krista i osnaženi Duhom Svetim, kao vjernici želimo doprinisiti promjeni takvoga ozračja. Tamo gdje počinje

Djeca iz Koprivnice: imaju li unuci pravo znati istinu?

milosrdem liječimo duše ranjene okrutnošću i nepravdom koja im je nanesena, da iz njihova srca ne bi izvirala mržnja i misao na osvetu. Vjera da su pokojni u Božjem miru, pomiruje i ljude međusobno... Crkva oplakuje žrtve, Crkva oplakuje krvnike. Ona se bori protiv grijeha i vrši službu pomirenja s Bogom i među ljudima. U vjeri i poniznosti liječi rane duše i tijela, te tako otvara čovječniju budućnost pojedincima i narodima. Crkva vjeruje u uskrsnuće tijela i život vječni te konačni sud o stradanjima i krivnjama prepušta Bogu koji je puna istina, savršena pravda i beskrajna ljubav». Amen!

vladati beznađe, želimo donositi nadu. Tamo gdje su narušeni odnosi, gdje vlada sumnjičenje i nepovjerenje, želimo donositi povjerenje, slogu i solidarnost. Tamo gdje vlada nesnošljivost i odbacivanje drugoga, želimo promicati poštivanje i prihvaćanje svakog čovjeka bez obzira na vjeru, naciju, boju kožu i ideološko opredjeljenje, jer je svaki čovjek naš brat, naša sestra, dijete našeg zajedničkog Oca nebeskoga.

S ovoga mjesta obilježenog patnjom brojnih žrtava i mržnjom krvnika, želim poručiti da u ovoj zemlji i u ovome narodu ima toliko dobrih ljudi i toliko dobrih mogućnosti, da svi skupa imamo pravo s nadom i optimizmom gledati u budućnost. Ne smijemo dopustiti da naš vidokrug budućnosti bude sužen i oslikan mračnim bojama, niti pak zasnovan jedino na nečijim izvješćima i procjenama. Ovo je trenutak kad bi našom domovinom snažno trebala odjekivati ona Kristova riječ tako draga Ivanu Pavlu II.: «Ne bojte se!».

Ne bojte se, narode moj, ne bojte se! Jedin pravi gospodar povijesti je Bog. On je izvor naše snage, vjere i nadanja. Stoga jedino na tome temelju želimo graditi svoju budućnost, jer jedino Božja riječ ima neograničeni vijek trajanja nasuprot svim ovozemaljskim projektima i tvorevinama.

Na kraju, želim se poslužiti još jednim odlomkom iz pisma nas biskupa od prije deset godina, o 50. obljetnici završetka Drugoga svjetskog rata: «U mislima obilazimo poznate i nepoznate masovne grobnice, posijane širom domovine, i u duhu kršćanske vjere molimo vječni pokoj svima nastradalima. Time ujedno smirujemo i duše živih: rodbine, prijatelja, sunarodnjaka, svih poginulih. Božjim

SVEČANI UKOP POSMRJNIH OSTATAKA MACELJSKIH ŽRTAVA SVIBANJ – LIPANJ 1945.

SVEČANOST UKOPA
SUBOTA, 22.10.2005.

PROTOKOL:

- 10.00: Dovož posmrtnih ostataka žrtava iz Zagreba u Macelj
Polaganje sanduka uz kosturnicu – ispred oltara
11.30: Okupljanje – zajednička molitva – Križni put

12.00: SVEČANI OBRED UKOPA

Lijepa naša...

- Govori:** - Riječi pozdrava svim prisutnima... (*Župnik Župe sv. Jurja u Đurmancu, fra Drago Brglez*)
- U ime organizatora URV Hrvatski domobran, Hrvatskog društva političkih zatvorenika i Časničkog kluba 242 *gosp. Vladimir Fuček*
- U ime Vlade RH dopredsjednica i ministrica branitelja, *gđa Jadranka Kosor*

Obred ukopa posmrtnih ostataka uz blagoslov kosturnice i spomen-križa...
kardinal Josip Bozanić, nadbiskup zagrebački

Posljednji počasni pozdrav sa zastavama
Truba: Vojnički mirozov

13.00: SVETA MISA ZA SVE ŽRTVE KRIŽNOGA PUTA

Predvoditelj: *kardinal Josip Bozanić*, nadbiskup zagrebački uz prisutne hrvatske biskupe i provincijale, župnike i svećenike...

Liturgijsko pjevanje predvodi: Župni zbor sv. Jurja uz pratnju tamburica.

Polaganje sanduka u spomen-kosturnicu: Članovi ministarstva branitelja
Vijećnici župe sv. Jurja – Đurmanec

Organizatori ukopa:

Župa sv. Jurja – Đurmanec
Udruga: URV Hrvatski domobran,
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika
Časnički klub - 242

Pokrovitelj svečanog ukopa:
VLADA REPUBLIKE HRVATSKE

ONI ĆE UVIJEK BITI S NAMA!

(Govor Vladimira Fućeka, predsjednika URV Hrvatski domobran pri polaganju posmrtnih ostataka Maceljskih žrtava u zajedničku grobnicu dana 22. listopada 2005.

Poštovani hodočasnici!

U ime Udruge ratnih veterana Hrvatski domobran, Hrvatskoga društva političkih zatvorenika i Časničkog kluba 242 koji su, u zajednici sa Župom sv. Jurja iz Đurmanca i njezinim župnikom **fra Dragom Brglezom**, organizatori ove svečanosti, pozdravljam sve nazočne i zahvaljujem se na vašem dolasku.

Upućujem pozdrave zagrebačkom nadbiskupu, uzoritom kardinalu gospodinu **Josipu Bozaniću**. Pozdravljam izaslanicu Vlade Republike Hrvatske, koja je pokrovitelj ove svečanosti, predsjednicu Vlade i ministricu gospodu **Jdranku Kosor**, kao i izaslanstvo Sabora koje predvodi uvaženi saborski zastupnik **prof. dr. Andrija Hebrang**. Pozdrav i zahvalnost upućujem mnogobrojnim, ovdje nazočnim članovima naših udruga: URV Hrvatski domobran, Hrvatskoga društva političkih zatvorenika i Časničkoga kluba 242, koji su ovamo došli iz mnogih naših ogranaka i podružnica iz cijele Hrvatske. Posebni

pozdrav članovima rodoljubnih udruga, posebno udruga proisteklih iz Domovinskog rata, te vjernicima iz mnogih župa, koji su ovamo došli zajedno sa svojim duhovnim pastirima.

Poštovani hodočasnici, štovatelji uspomene na maceljske žrtve! Draga hrvatska braćo i sestre!

Nalazimo se u dijelu pitomoga Hrvatskog zagorja, u Maceljskoj gori, prekrasnom kutku lijepe naše domovine Hrvatske, pred križem podignutim iznad grobnice, posvećenoga posljednjeg i vječnog prebivališta hrvatskih mučenika, čiji posmrtni ostatci leže ovdje u ovim limenim mrtvačkim kovčezima. U tim kovčezima nalaze se posmrtni ostatci 1.163 žrtve, među njima i 21 svećenik i bogoslov. Tu su i posmrtni ostatci onih iz «četveroredova smrti», kolona Križnog puta, iz Bleiburga i Slovenije, koji su preživjeli logore u Mariboru, Celju i drugdje na putu za Hrvatsku, da bi bili pogubljeni na pragu Hrvatske. No – tu leže i posmrtni ostatci onih koji su kod svojih kuća dočekali dolazak

jugopartizanske vojske i boljševičko-komunističke vlasti i bili uhićeni i odvedeni u logore i na Križni put, te na koncu bili ovdje ubijeni. Ovdje leže posmrtni ostatci poubijanih zarobljenih hrvatskih vojnika, civila, zatočenika iz logora u Varaždinu, logora Mirkovec kod Sv. Križa Začretje, logora Oroslavje, kao i zatočenika iz logora zloglasne OZN-e u Krapini, kako to svjedoči u svojoj knjizi pokojni **Fran Živičnjak**, koji je bio zatvorenik i koji je stjecajem okolnosti spašen sa stratišta.

Ono što valja posebno naglasiti je činjenica da su svi oni ubijeni poslije završetka Drugoga svjetskog rata bez suđenja i suda, kao žrtve bezumlja i terora ostvarivanja ideje diktature proletarijata. Oduzeti su im životi kao predmijevanim protivnicima uspostavljanju društvenog poretka protivnog naravi i biću hrvatskog čovjeka.

Ovdje u Maceljskoj gori, u krugu promjera oko 5 km nalaze se deseci i deseci (procjenjuje se oko 170) masovnih (mnoštvenih) grobnica u kojima se nalazi, prema procjenama, više od 12.000 pobijenih zarobljenih hrvatskih vojnika, civila, žena, pa i djece. Sve su to žrtve – nedužne žrtve partizansko-jugoslavenske vojske i pripadnika zločinačke OZN-e (Odjeljenja zaštite naroda).

Posmrtni ostatci ovih žrtava i mučenika iskopani su iz 23 masovne grobnice, uglavnom na lokaciji «Lepa Bukva» i «Ilovec». U jednoj od tih masovnih grobnica bili su i posmrtni ostatci 21 svećenika i bogoslova kao i 400 zarobljenih časnika hrvatske vojske.

Za sve vrijeme od završetka Drugoga svjetskog rata nije se smjelo govoriti o ovom stratištu i gubilištu, kao uostalom niti o Bleiburgu, Jazovki, Daksi, Križnom putu i ostalim stratištima i gubilištima. Vladala je prisilna šutnja i muk. Vlastodršci su računali da će prisilnom šutnjom i zatajivanjem ovih i ovakvih žrtava izbrisati svoje zločine iz pamćenja naroda. Uzalud su im bila ta nastojanja, jer čim su se počeli tresti temelji umjetne tvorevine Jugoslavije, počeo je kod naroda popuštati strah

(Foto: Hrvatsko slovo)

Sanduci s kostima koje se htjelo zaboraviti

(mada još uvijek nije potpuno nestao), počeli su se javljati svjedoci, svjedočanstva o počinjenim zločinima, naročito o ovima počinjenim u poraću, poslije završetka Drugoga svjetskog rata.

Hrvatski narod bio je željan – istine. Želio je saznati pravu i objektivnu istinu o žrtvama komunističkog terora. Pobjedom na prvim izborima demokratskih snaga, stvaranjem neovisne i demokratske Republike Hrvatske stekli su se uvjeti da se prekine sa šutnjom i da se pride istraživanju, između ostaloga, i narodu poznatih stratišta i grobišta. Tako je Sabor 8. listopada 1991. osnovao Komisiju za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava koja je oformljena i započela s radom 11. veljače 1992. godine.

Jedna od zadaća tog povjerenstva – komisije bila je istraživanje smrtno stradalih poslije 9. svibnja 1945. godine. To povjerenstvo bilo je zaduženo za: otkrivanje, istraživanje, obnovu i održavanje grobova i grobišta hrvatskih vojnika, kao i svih ostalih ratnih i poratnih žrtava, te dostojno obilježavanje i mogući prijenos posmrtnih ostataka i njihov dostojanstven pokop na drugom mjestu.

Odmah u početku svojeg rada to je povjerenstvo dobilo najviše podataka, koji su se odnosili na masovno stratište u Maceljskoj gori, pa su već od lipnja do kolovoza 1992. istražena tri skupna grobišta – sveukupno oko 21 masovna grobnica. U tim istraženim grobnicama pronađena su 1.163 kostura.

Pronađeni i iskopani kosturi stavljeni su u najlonske vreće i odvezeni u Zagreb na Šalatu, u Zavod za patologiju i sudsku medicinu Medicinskog fakulteta, gdje su zajedno s posmrtnim ostacima žrtava iskopanih iz masovnih grobnica u šumi Lug kraj Bjelovara tijekom godina stavljeni na tavan Zavoda, zaboravljeni i prepušteni svemu i svačemu, svima i svakome. To je – najblaže rečeno – nedopustivo ponašanje odgovornih.

Naše udruge: URV Hrvatski domobran, Hrvatsko društvo političkih zat-

vorenika i Časnički klub 242, doznajući za sudbinu tih posmrtnih ostataka, počeli su s mukotrpnom akcijom za dostojan ukop ostataka tih žrtava i mučenika. Ta naša akcija konačno je rezultirala, u odnosu na dotadašnje stanje, dobrim rezultatom tijekom 2003., kad su posmrtni ostatci smješteni u Kenotaf u Gaju urni na Mirogoju gdje leže neidentificirane žrtve iz Domovinskog rata. Konačni ukop tih žrtava bio je i dalje upitan i čekalo se je neko bolje vrijeme u kojem će se imati više razumijevanja i konačno trajno smjestiti ti posmrtni ostatci.

Od Crkve je potekla inicijativa za gradnju spomen crkve i grobnice u koju bi se ukopali posmrtni ostatci svećenika i bogoslova, odnosno svih žrtava. Glavni pokretač za ostvarenje te ideje bio je i jest župnik župe sv. Jurja iz Đurmanca, fra Drago Brglez. Ta spomen-crkva treba ujedno služiti i za potrebe ovdašnjeg pučanstva, koje je to i prihvatilo.

Naše udruge ubrzo su našle zajednički jezik s župnikom i uključile su se u ostvarenje te ideje.

Već spomenuta komisija prestala je raditi početkom 2000. godine, jer ju je ukinula tadašnja vlast. Ukidanje komisije, između ostaloga, obrazloženo je time da se takovim istraživanjima trebaju baviti samo – povjesničari!? Ovakovo razmišljanje tadašnjih

Predstavnici Sabora, Vlade i Crkve na maceljskoj komemoraciji

obnašatelja vlasti je u najmanju ruku čudno, ako ne i tužno. Posljedica te odluke bila je razorna, jer više nije bilo nikakvih istraživanja u Maceljskoj gori, ali niti na drugim mjestima. Ostalo je samo na našim udrugama da pokušaju sa svojim skromnim sredstvima prikupljati podatke o žrtvama, stratištima i masovnim grobnicama i da podižu spomen obilježja na tim mjestima, vrlo često boreći se s velikim zaprekama i administrativnim poteškoćama.

Valja spomenuti i naglasiti, da ukidanjem spomenute komisije nije prestala obveza države da ispunjava obveze iz Međunarodnih konvencija (Ženevskih), koje i našu državu obvezuju na otkrivanje, istraživanje, obnovu i održavanje grobova i grobišta hrvatskih vojnika, kao i svih ostalih ratnih i poratnih žrtava, te dostojno obilježavanje i mogući prijenos njihovih posmrtnih ostataka kao i njihov dostojan ukop na drugom mjestu.

Želimo vjerovati da je naša Vlada shvatila važnost ove obveze upravo sada kada pristupamo pregovorima za pristup u članstvo u EU i kada smo dužni uskladiti naše zakonodavstvo s onim u

Macelj, na ovo mjesto. Zahvaljujemo se našoj Vladi i na iskazanoj spremnosti da sudjeluje i na daljnjim radovima na ovom projektu.

Nužno je započeti daljnja istraživanja kako bi se ovo područje, kojemu će ova grobnica s budućom spomen-crkvom Muke Isusove, biti središte, dostojno obilježilo i uredilo, uredile i obilježile sve grobnice i staze do njih i prilazni putovi – ukratko kako bi se područje na kojem se nalaze masovne grobnice i stratište proglasilo

prošlost, jer živimo u sadašnjosti i moramo misliti jedino o budućnosti». Držim, da nije potrebno ulagati mnogo napora kako bi se dokazalo da oni koji tako pišu i govore nisu u pravu. Neki tako govore, jer su neupućeni i naivni i ne trude se da vlastitim promišljanjima dođu do vlastitih prosudbi i zaključaka, već često ponavljaju ono što su negdje čuli. Najčešće – ipak – takova razmišljanja i poruke dolaze od onih, koji bi htjeli da se zaborave i izbrišu sjećanja na zločine što su ih počinili u onim «sivim i olovnim vremenima» protagonisti jugounitarističkog komunizma zamaskiranog pod imenom «samoupravni socijalizam».

Valja se podsjetiti one stare i uvijek suvremene mudrosti: Narod koji ne pozna i ne cijeni svoju prošlost, svoju povijest, ne cijeni žrtvu onih koji su poginuli, bili ubijeni i stradali za slobodu naroda, ima vrlo upitnu sadašnjost, nikakovu budućnost i za slušuje da mu se ponovi prošlost.

Mi Hrvati, nažalost, jesmo i biti ćemo još uvijek, neizvjestno koliko dugo, u situaciji da istražujemo masovne grobnice tražeći posmrtnu ostatku žrtava, ne samo iz Drugoga svjetskog rata i poraća, nego i iz Domovinskog rata. Ova naša lijepa domovina puna je grobova – znanih i neznanih – u kojima leže oni što su život dali za vječnu Hrvatsku. Mi ih ne smijemo nikada zaboratiti.

Stojimo ovdje pred ovim križem što je usmjeren prema nebu i koji predstavlja simbol patnje i otkupljenja. Vjerujemo i molimo se da je Svevišnji ovim žrtvama oprostio ovozemaljske grijehe i da ih je na onom svijetu nagradio za njihove patnje u ovozemaljskom živ-

Molitvenik iskopan među pobijenima

EU. Da je tome tako, ohrabruje nas činjenica da je Vlada prihvatila pokroviteljstvo nad ovom svečanošću i kod toga i novčano pripomogla, na čemu joj se zahvaljujemo. Posebno se zahvaljujemo što se je uz njenu pomoć izvršio prijenos posmrtnih ostataka iz Zagreba ovamo u

spomen-područjem. Tom cilju treba podrediti sva naša nastojanja.

Često se može čuti od pojedinaca (pa i od obnašatelja visokih državnih dužnosti), pročitati u tiskovinama i čuti i vidjeti u elektronskim medijima kako je «dosta govorenja i posjećanja na

otu. Njima na spomen, ovaj vjernički i hodočasnički puk hodočasti u ovo Maceljsko gorje počevši od 9. lipnja 1991., kad je pred drvenim križem u šumi, istočno odavde, na lokaciji «Lepa Bukva» blagopokojni zagrebački nadbiskup, uzoriti kardinal **Franjo Kuharić**, služio svetu Misu. Od tada štovatelji Maceljskih žrtava dolaze i hodočaste u Macelj svake prve nedjelje u mjesecu lipnju. Podsjećajući se da su ovdje sa svojim stadom mučeničkom smrću umrli i dvadeset i jedan svećenik i bogoslov, dovedeni iz Franjevačkog samostana u Krapini u noći 4/5. lipnja 1945. godine.

Počinitelji ovoga teškog zločina za svoja nedjela nisu nikada bili izvedeni pred sud i odgovarali za svoje zločine. Iako ima još živih počinitelja ovog zločina, poznata su i imena, a svojedobno su protiv nekih od njih bile podnešene i kaznene prijave, ne nadamo se da će ikada biti izvedeni pred sud. Kao vjernici čvrsto vjerujemo da će za svoja nedjela odgovarati kada odu s ovog svijeta i stanu pred lice Svevišnjega, pravednog suca koji će im suditi.

Pod dojmom od strahota i zločina počinjenih u Maceljskoj gori, broja tih žrtava, nužno smo potaknuti na razmišljanje o tome koje i kakove posljedice trpimo danas, a kojima je uzrok taj zločin kao i zločini počinjeni na Bleiburgu, Križnom putu u poraću Drugoga svjetskog rata. Sam po sebi nameće se zaključak da tisuće i tisuće ovdje ubijenih mladića Hrvata (govori se o najmanje 12.000), uz desetke i desetke tisuća ubijenih na Križnom putu (procjenjuje se na preko 200.000), jest jedan od uzroka današnje demografske krize u Hrvatskoj. Treba istini pogledati u oči i biti svjestan da su tada nestale čitave generacije hrvatskih mladića. Držimo stoga, da smo u pravu ako danas govorimo o tri Hrvatske: domovinskoj Hrvatskoj, iseljenoj Hrvatskoj i nerođenoj Hrvatskoj.

POMOZIMO IZGRADNJU SPOMEN-CRKVE I KOSTURNICE U MACLJU!

Pomozimo izgradnju spomen-crkve i kosturnice u Maclju. Svoje priloge za dostojno obilježavanje najvećeg grobišta poratnih žrtava u Hrvatskoj, na području Maclja, možete uplatiti na sljedeći naslov:

ŽUPNI URED 49225 ĐURMANEC
žiro račun broj: **2381009-1113009679**
kod Gospodarsko-kreditne banke
s naznakom «za spomen-crkvu»

Molimo vas da svoje podatke čitko ispišete na uplatnici. Zahvaljujemo na priložima.

Mi, kao kršćani, vjernici i katolici dužni smo oprostiti onima koji su nama nanijeli neko zlo, kako to i govorimo u svojoj svakodnevnoj molitvi kada molimo: «... oprosti nam duge naše kao što i mi opraštamo dužnicima našim...», no opraštati ne znači da smo dužni i zaboraviti. Ne, zaboraviti ne smijemo – nikada!

Gledajući ovdje mladež i djecu među nama starima, od kojih smo mnogi, stjecanjem sretnih okolnosti i uz Božju pomoć, preživjeli Bleiburg, Križni put, zarobljeničke logore i godine provedene u mnogim robijašnicama, moramo vjerovati da će ova mladež i ovi mladi ljudi pamtit i ove žrtve i da one ne će biti zaboravljene.

Želja nam je da se zahvalimo stanovništvu, mještanima ovih naselja, župljana Župe sv. Jurja na tome što nas uvijek primaju kao svoje bližnje i što su mnogo doprinijeli tome da se ova svečanost održi. Zahvalnost dugujemo i vjernicima iz ovog naselja Fruki, gdje se nalazi ova grobnica i gradi spomen crkva. Želimo im da što prije bude sagrađena ova crkva, kako bi oni mogli svoje vjerske potrebe i molitve obavljati u toj crkvi. Najbolje ćemo im se zahvaliti ako novčano pomognemo izgradnju ove crkve. Stoga, molimo nazočne udruge da isto tako u tome pomognu.

Na kraju, podsjetio bih na riječi što ih je u svom govoru, pozdravljajući uzoritoga kardinala, izrekao župnik fra Drago Brglez prije misnog slavlja 5. lipnja o. g. ovdje na ovom mjestu: «Ovo je tlo natopljeno krvlju hrvatskih ljudi koji su zbog svoje pripadnosti Katoličkoj Crkvi i zbog svoje ljubavi prema Domovini morali zašutjeti, ali istina ostaje.»

Našim srcima vlada tuga i žalost – ali nemojmo plakati!

Neka našim srcima zavlada smirenost i blagost, jer smo konačno u ovoj godini, kada obilježavamo šezdesetu obljetnicu bleiburških žrtava, Križnog puta i poraća, uspjeli ovim mučenicima i nedužnim žrtvama podići dostojno počivalište i upriličiti dostojan ukop.

Završit ću stihom, koji stoji zapisan sa zapadne strane grobnice, a glasi:

«Kada mi trava pokrije grob / majko, ne plači mi ti, / pamti da hrvatska ne će biti rob / nit' će je nestati.»

Ne plaćimo za ovim nedužnim žrtvama i mučenicima, već uzdignute glave, s ponosom u srcu obećajmo im – da ih nikada ne ćemo zaboraviti i da će uvijek biti s nama, u našim mislima i molitavama!

Neka počivaju mirno u krilu majke Domovine Hrvatske.

DAROVATELJI KOJI SU SVOJIM PRILOZIMA POMOGLI POSTAVLJANJE SPOMENIKA U KPD LEPOGLAVA (III.)

Poduzeće	Mjesto	Ime	Prezime	Funkcija	Iznos Kn
VODOVOD I KANALIZACIJA d.o.o.	SPLIT	Kolja	Kuzmanić	član Uprave	500,00
DUBROVAČKO PRIMORJE d.d.	DUBROVNIK	Pero	Vićan	član Uprave	500,00
HDPZ Podružnica Karlovac	KARLOVAC	Mladen	Šomek	predsjednik	500,00
ZRAČNA LUKA DUBROVNIK d.o.o.	ČILUPI	Tonći	Peović	član Uprave	3.000,00

MISLI O TOTALITARIZMU: SLOBODA SE NE BRANI ZABRANAMA (8.)

POKUŠAJ STVARANJA NACIONALNIH CRKAVA U FUNKCIJI JE TOTALITARNIH IDEOLOGIJA

Jedan od važnih razloga zbog kojih se Katolička crkva mogla othrvati napastima i napadajima totalitarizma, počiva nesumnjivo u njezinu univerzalizmu. Radi toga je totalitarnim režima zajedničko nastojanje da se, kako se 1935. izrazio njemački ministar unutarnjih poslova **Wilhelm Frick**, «dekonfesionalizira javni život» (Prilog 50). Tamo gdje nije bilo moguće nametnuti volju partije, trebalo je Crkvu rastočiti poticanjem nastanka tzv. nacionalnih katoličkih crkava. To je razlog zbog čega su se protukršćanski – kako neopoganski, tako i ateistički odnosno ateiza-

Piše:

Tomislav JONJIĆ

Papa Pio XII.

torski – totalitarni pokreti miješali u vjerska pitanja i međukonfesionalne odnose.

Unatoč naizgled neutralnom odnosu prema konfesionalnim pitanjima, izraženom u **Hitlerovu Mein Kampf**, nacionalsocijalisti su odmah po dolasku na vlast pokazali da su sve prije nego nezainteresirani za crkveni život i vjerska pitanja. Iz njihovih je redova potaknut tzv. Nacionalno-crkveni pokret (*Nationalkirchliche Bewegung*), koji u svojim programskim spisima iz 1933. kliče: «Njemačka je naša zadaća, Krist je naša snaga!», dopunjujući nacionalsocijalističku krilaticu o

PRILOZI:

50. Nacionalsocijalistička država mora preuzeti područje djelovanja vjerskih zajednica

«Mi nacionalsocijalisti zahtijevamo dekonfesionalizaciju cjelokupnoga javnog života. Koji je smisao da i dalje postoje katolička službenička udruženja? Ne želimo katoličke ni protestantske službenike, mi hoćemo njemačke službenike. Čemu katolički dnevni tisak? Ne treba nam ni katolički ni protestantski, nego njemački dnevni tisak. Ni katolička strukovna udruženja, niti udruge katoličke mladeži ne spadaju više u naše doba. Te organizacije djeluju na područjima koja nacionalsocijalistička država mora u cijelosti zauzeti za sebe. Sve su te stvari prikladne da ometaju njemačku narodnu zajednicu. A mi više ne ćemo nikomu dati da ugrožava tu njemačku narodnu zajednicu koju je Adolf Hitler napravio u njemačkom duhu.

(Iz govora ministra unutarnjih poslova Wilhelma Fricka, Münster, 7. srpnja 1935.)

*

51. Mjere Gestapoa protiv enciklike Pija XI.

«Papa Pio XI. uputio je njemačkim biskupima okružnicu o položaju Katoličke crkve u Njemačkom Reichu, koja je već 21. ožujka 1937. pročitana s propovjedaonica, a u međuvremenu je i tiskana.

Budući da okružnica sadrži *veleizdajničke napadaje* na nacionalsocijalističku državu, nalaže se sljedeće:

1. *Zaplijeniti sve primjerke okružnica koji se nalaze izvan crkava i župskih ureda.* Odnosi se i na primjerke koji se nalaze u posjedu privatnih osoba. Ne odnosi se na tiskane primjerke u rukama duhovnika.

2. *Sve osobe koje su se bavile raspačavanjem pisma izvan crkava i župskih ureda, ako se ne radi o duhovnicima, odmah uhititi i bezodvlačno predati sudu*

jednoj državi, jednom narodu i jednom vođi: «*Ein Volk! – Ein Gott! – Ein Reich! – Eine Kirche!*» (Jedan narod – jedan Bog – jedna država – jedna crkva!). Od svećenstva se traži da crkveno učenje uskladi s «duhom nacionalsocijalizma».

Tom su se nasilju opirali i evangelići. U okružnici Evangeličke crkve Staropruske unije od 5. ožujka 1935. vjernici se upozoravaju na prijetnju “nove religije”. Ta je nova religija u nepomirljivoj suprotnosti s prvom Božjom zapovijedi, budući da se njom, umjesto pravoga Boga, na mjesto božanstva stavlja “rasno-narodni svjetonazor” odnosno “krv i rasa, narodnost, čast i sloboda”. Umjesto vječnog Spasitelja, propovijeda se «vječna Njemačka» odnosno božanstvo stvoreno na sliku i priliku čovječju, «u kojem čovjek časti, opravdava i izbavlja sam sebe», što je u potpunom neskladu s kršćanskim naukom.

Ipak, najsnažniji je otpor došao iz katoličkih redova. U diplomat-

O. Hijacint Bošković - oštra kritika nacionalsocijalizma i fašizma

skoj noti Svete Stolice njemačkoj vladi od 4. svibnja 1934. podsjeća se na pismo **Pija XI.** od 26. travnja 1931., u kojem se papa očituje o pojmu “totalnosti države”. Katolička crkva nema ništa protiv tog pojma, ukoliko se on odnosi na tzv. subjektivni totalitet, tj. na ukupni krug svih osoba koje spa-

daju u djelokrug državne vlasti. No, ako se njime hoće zahvatiti i tzv. objektivni totalitet, tj. ne samo građanin kao fizička osoba, nego kao cjelina osobnoga, obiteljskoga, duhovnoga i vrhunarnog života, onda država na to nipošto nema pravo. Već sama zamisao o tome predstavlja

radi utvrđivanja *kaznene odgovornosti*. Potaknuti njihovo odstranjenje iz Stranke, njezinih ogranaka i pridruženih organizacija kao što je DAF, obrtnička komora i slično.

3. *Crkvene listove i službena glasila u kojima je okružnica otisnuta, zaplijeniti i zabraniti na rok od tri mjeseca.*

4. *Tiskare i nakladnike* u kojima je okružnica tiskana odnosno objavljena, *odmah zatvoriti*. Odgovorne osobe (nakladnike, tiskare, perovođe) bezodvlačno prijaviti, kako bi protiv njih mogle biti poduzete daljnje mjere.»

(Iz tajnoga naputka Gestapoa od 27. ožujka 1937.)

*

52. Himmler: Kršćanstvo je kuga povijesti

«Himmler je tijekom rata održao brojne govore pred višim časnicima i šefovima SS-a. Njihov ton je uvijek obilježen tonom moralnog poticanja.

Evo jednog teksta što se uzdiže iznad zahtjeva razdoblja, pa čak i iznad trenutačnih interesa Reicha i teži ka univerzalnom.: 'Za sve što činimo moramo naći opravdanje u odnosu na naše pretke. Ako ne nađemo tu moralnu sponu, što je najbolja i najtrajnija, jer je najprirodnija, ne ćemo biti u stanju pobijediti kršćanstvo i stvoriti željeni germanski Reich koji će biti blagoslov za cijeli svijet. Već tisućljećima je zadatak plave rase da vlada svijetom i da mu za svagda donese sreću i civilizaciju (9. lipnja 1942.)

Prema nacističkoj ideologiji, dobro je u obnovi prirodnog poredka kojega je povijest iskvarila. Pravilnu hijerarhiju rasa poremetili su nesretni događaji kao što su kršćanstvo ('ta kuga, najgora

besmislicu (*assurdit* □), a pokušaj ostvarenja čudovišnost (*mostruosiot* □), jer bez religije nema pravoga narodnog i državnog blagostanja, budući da je ljudska mjera nezamisliva bez sidrišta u božanskom.

To upozorenje Svete Stolice **Mussoliniju** postalo je još aktualnijim i važnijim u njemačkom primjeru. Unatoč iznimno brzo sklopljenom Konkordatu sa Svetom Stolicom (20. srpnja 1933.), Hitlerov je režim odmah nasrnuo na Katoličku crkvu. Započeo je progon organizacija katoličke mladeži i radničkog pokreta, koji su zabranjeni («na temelju Uredbe Saveznog predsjednika o zaštiti naroda i države od 28. veljače 1933.»), onemogućavan je, pa i zabranjivan katolički tisak, Karitas je potisnut iz javnog djelovanja, a bitno je ograničeno djelovanje katoličkih škola i sjemeništa. U novoj noti Svete Stolice od 29. siječnja 1936. upozorava se na kršenja odredaba Konkordata i istodobno se ističe

Kardinal Konrad von Preysing

kako režim potiče hajku i prezir prema Crkvi i papinstvu, a cjelokupno školstvo nastoji prožeti protukršćanskim i protucrkvenim duhom **Rosenbergova Mita XX. stoljeća**. Njemački su katolički župnici već nekoliko mjeseci ranije prosvjedovali kod savezne vlade, naglašavajući da «o tome što je kršćanstvo, može odlučivati samo Crkva, a ne i država», pogotovo ne ona koja se nadahnjuje Rosenbergovim spisom koji kao «nova zbirka *starih* racional-

ističkih zabluda, predstavlja objavu rata religiji».

Zahtjev za dekonfesionalizacijom javnog života prikrivao je za pravo druge ciljeve. Prava svrha te strategije bila je eliminacija tradicionalno snažnih stranaka katoličkoga centra i ujedno stvaranje centralizirane njemačke Evangeličke crkve. U sklopu tog nastojanja u Njemačkoj je već 1935. ustrojeno Savezno ministarstvo za crkvena pitanja (*Reichsministerium für kirchliche Angelegenheiten*), kojemu su povjerene široke zakonodavne ovlasti. Pokušaji Katoličke crkve da diplomatskim metodama ublaži nasilje protiv Crkve i tako zaštiti veliki broj katolika u Trećem Reichu, pokazali su se slabo uspješnima. Protukatolički zanos režima nije bilo moguće obuzdati. Objavljivanje Papine enciklike «*Mit brennender Sorge*» (S gorućom zabrinutošću) dne 4. ožujka 1937. dovelo je do otvorenog sukoba. **Pio XI.** je nacional-socijalističku ideologiju i praksu

bolest koja nas je zadesila tijekom, cijele povijesti'), demokracija, vladavina zlata, boljševizam, Židovi...»

Alain Besançon, Zla kob stoljeća. O komunizmu, nacizmu i jedinstvenosti Šoaha (1998., hrv. izd. 2002.)

*

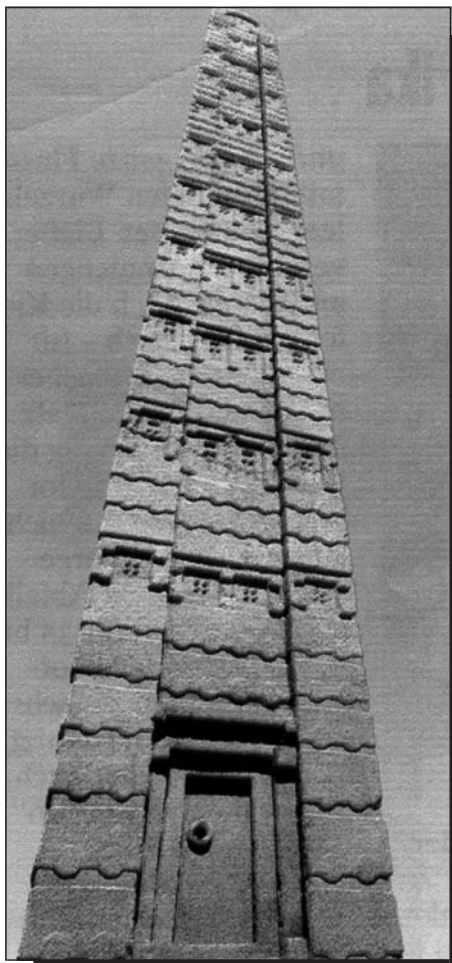
53. Crvena i smeđa diktatura dvije su strane iste medalje

«Totalitarna diktatura znači dakle postignuće nepodijeljene moći i njezino specifično osiguranje najmodernijim sredstvima. Ona se upravljaju protiv građanske demokracije i političkih sloboda, a prije svega protiv podjele vlasti. O totalitarnoj vladavini možemo govoriti onda kad je u jednoj vladavini povezano nadilaženje diobe vlasti, uklanjanje političkog pluralizma i kontrole vlasti posredstvom tajnih izbora, te odstranjenje neovis-

noga pravosuđa, sve uz istodobni nadzor sredstava vlasti, što legitimira određena ideologija koja je upravljena na radikalno ostvarenje novoga društvenog modela.

Pritom je od posebnog značenja to što ta ideologija skoro u cijelosti ovisi o volji vođe, diktatora (npr. pakt Hitler – Staljin iz 1939.). Totalitarnog diktatora odlikuje to što on istodobno raspolaže ideologijom i komplementarnim sredstvima moći, pa nad objektima svoje vladavine u svako doba može proglasiti izvanredeno stanje. 'Sve je obvezno što nije zabranjeno' (Curzio Malaparte).

Iz liberalno-demokratskoga, zapadnjačkog poimanja sustava vlasti, a ponajprije iz perspektive žrtve, crvena i smeđa diktatura bjelodano su dvije strane iste medalje.

Obelisk iz Aksuma, kojega je talijanska vojska ukrala iz Etiopije, vraća se natrag

režima podvrgnuo oštroj i nesmiljenoj kritici. Vlast je odgovorila pokušajem zabrane širenja Papine enciklike. Redarstvenosigurnosni sustav započeo je zabranom novina i progonom tiskara, kao i svih koji su encikliku širili, a malo kasnije, 1938. tajnom je smjernicom naloženo «potiskivanje, ograničavanje i na koncu uništenje» redovništva kao «militantnog krila Katoličke crkve». U sredstvima javnog priopćivanja pokrenuta je dotad nezapamćena kampanja. **Goebbels** je katolištvo nazvao *močvarom*. (Zanimljivo je, uzgred, da će se istim terminom šezdesetak godina kasnije poslužiti jedan navodno liberalno-demokratski intelektualac pri opisu osamostaljene Hrvatske.)

Brojni su samostani zatvoreni, a njihova imovina zaplijenjena. Organizirane su stotine političkih procesa protiv svećenika i duhovnika, od kojih su brojni završili u koncentracijskim logorima. Tek je rasplamsavanje rata nagnalo nacionalsocijalističke vođe da stišaju žestoku i otvorenu protukatoličku kampanju, ali je ona i u ratnim godinama nastavljena, tek u nešto ublaženu obliku, kako bi se smanjila šteta za nacionalno jedinstvo i borbenu spremnost nijemstva.

Nacionalsocijalistička borba protiv religije imala je vrlo slične idejne korijene borbi marksističko-lenjinističkih ideologa. Komunistički su režimi izvukli određene pouke iz nacionalsocijalističkog iskustva, pa će otvorenu borbu kombinirati s puno upornijim pokušajima stvaranja tzv. nacionalnih crkava. Nasljeđujući **Lenjina**, i **Staljin** je činio sve, ne bi li katolike u Sovjetskom Savezu učinio ateistima ili ih, ako to ne ide, preveo u pravoslavlje koje postaje poželjno ne toliko zbog svog udjela u oblikovanju nacionalne svijesti najvećega (i

«temeljnog») ruskog naroda, koliko je zbog svoje autokefalnosti pogodnije za podvrgavanje uskim režimskim ciljevima. Slično se događalo i drugdje.

Primjere nije nužno tražiti izvan Hrvatske. Jedna od prvih mjera novoga jugoslavenskog režima bilo je zatiranje svakog pokušaja da se dovrši nacionalna integracija hrvatskoga kao višekonfesionalnog naroda. Hrvatsko je pravoslavlje zatrto u zametku, a njegovi hijerarhijski prvaci na čelu s metropolitom **Germogenom** izloženi najtežim represivnim mjerama. Islamski vjerski službenici koji su se naglašeniji identificirali s hrvatskom nacionalnom misli ubijeni su, poput **Ismeta ef. Muftića**, ili izvrgnuti progonima. No, najgore je prošla Katolička crkva, koju se istodobno kažnjavalo zbog zagovaranja i obrane prava hrvatskog naroda na vlastitu državu, i istodobno iz ideoloških pobuda svim silama nastojalo otrgnuti od Rima. U tom je smislu najpoznatije suđenje nadbiskupu zagrebačkom **dr. Alojziju Stepincu**.

(nastavit će se)

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Tijekom rujna i listopada 2005. svojim su prilozima izlaženje našeg časopisa nesebično pomogli:

Ratimir	Mlinarić	Rijeka	300,00
Ivan	Furdek	Novigrad Podravski	500,00
Marijan	Božić	Požega	1.000,00
Edip	Hatipović	Zagreb	200,00
Stjepan	Radić	Virovitica	300,00
Adelka	Nikolić	Vukovar	500,00
Članovi	Ogranak Nova Gradiška	Nova Gradiška	200,00
Janjko	Sarajlić	Dusseldorf	200,00
Dr. Marijan	Čuvalo	Zagreb	200,00
u k u p n o			3.400,00

Zahvaljujemo se darovateljima, i ubuduće se preporučujući njihovoj susretljivosti.

(Ur.)

BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC I HRVATSKA DRŽAVA (XIX.)

HRVATSKA DRŽAVNA VLAST I BLAŽENI ALOJZIJE STEPINAC

O **Stepinčevu** odnosu prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i njezinoj vlasti napisana su brojna djela povijesnoga i publicističkog značaja. No, ona su mahom tendenciozna i ne pogađaju srž istine. Srpska i jugoslavenska historiografija i publicistika, kako je već rečeno, kreće se u okviru optužnice i presude, koja je Stepincu izrečena 11. listopada 1946. u montiranome sudskom postupku, i jednoglasno ga proglašava ustašom. Apsurdnost te tvrdnje već davno je dokazana u hrvatskoj historiografiji, pa se na nju ne treba ni osvrutati. Ali ta ista hrvatska historiografija, što se tiče zagrebačkoga nadbiskupa i hrvatske državne vlasti, jednako je neznanstvena i daleko od istine kao i srpska i jugoslavenska. Sotonizirajući Nezavisnu Državu Hrvatsku, Ustaški pokret i **dr. Antu Pavelića**, ona tvrdi, da je bl. Alojzije Stepinac bio žrtva ustaške vlasti.

Pogrješne i zlonamjerne tvrdnje

Kao primjere toga sotoniziranja, u kojemu se poseže za grubim neistinama, pa čak i osobnim uvredama, dovoljno je navesti samo nekoliko pisaca. Tako, na primjer, **dr. Jure Krišto** piše, da "mladi Pavelić nije završio osnovno školovanje, nego je pohađao vjersku muslimansku školu", ali je kasnije, "usprkos isprekidanu školovanju", ipak "upisao pravo na Zagrebačkom sveučilištu i, usprkos neradu i problematičnu ponašanje", čak "diplomirao, a prema tadašnjim uzusima dobio je titulu doktora prava"(83). Sve same neistine i uvrede. Ako Pavelić nije završio ni osnovno školovanje, kako se je mogao upisati na zagrebački Pravni fakultet i na njemu diplomirati i doktorirati? On zaista jest jednu godinu pohađao mekteb, muslimansku vjersku školu, jer u mjestu, u kojemu je tada s roditeljima živio, nije druge bilo i tu je naučio prva slova. Kad je iduće godine u tome mjestu otvorena redovita pučka škola, upisao se je u nju i završio ju je. Srednju školu pohađao je u isusovačkoj gimnaziji u Travniku kao vanjski đak. Godine 1905., pred kraj

Piše:

Ivan GABELICA

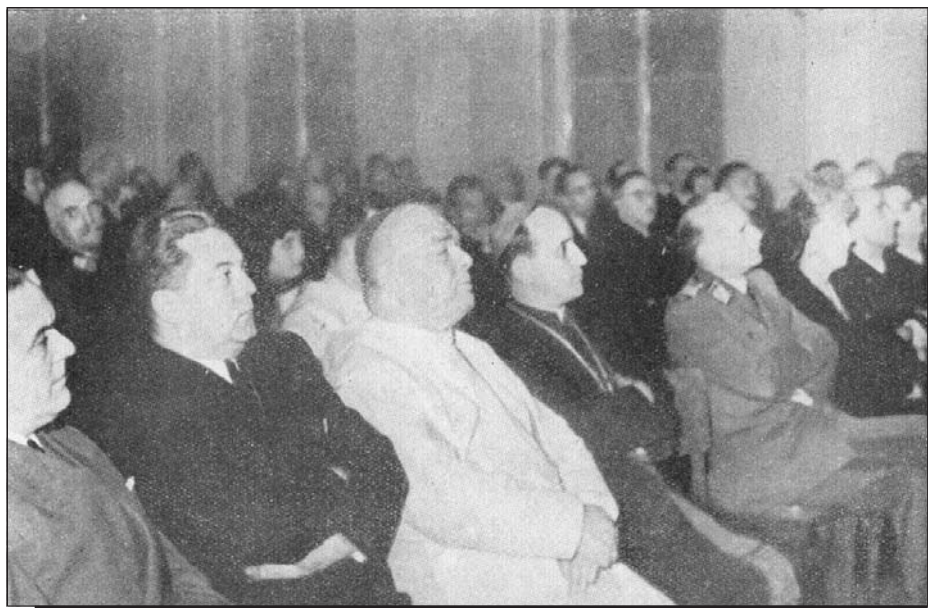
četvrtog razreda gimnazije, obolio je od sušice, pa je po savjetu liječnika morao prekinuti dalje školovanje i živjeti na svježem zraku. Otišao je u istočnu Bosnu i tamo je obavljao fizičke poslove na izgradnji željezničke pruge od Sarajeva prema Višegradu. Kad mu se je zdravlje popravilo, nastavio je školovanje u Senju, Karlovcu i Zagrebu, gdje je godine 1910. maturirao i upisao se na Pravni fakultet, na kojemu je doktorirao 1915. Dakle, za pet godina je doktorirao na Pravnom fakultetu u Zagrebu, a to znači, da nije bio ni neradnik ni osoba problematična ponašanja, nego savjestan čovjek i solidan đak.

Prema **dr. Mili Vidoviću**, Pavelić se je za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske morao odricati u korist njemačkih nacističkih i talijanskih fašista "hrvatskoga teritorija, najvećeg dijela Dalmacije i njezinih otoka, cijele Istre, Rijeke i kvarnerskih otoka, Međimurja i Baranje"(84), a "kada je vlada NDH 30. travnja 1941. izdala naredbu o prisilnom prijelazu pravoslavnih Srba u Katoličku crkvu, Stepinac i ostali bisk-

upi odmah su reagirali i izjavili da to pitanje spada u isključivu nadležnost Katoličke crkve"(85). Tvrdnju, da je "posebnom odlukom vlada Nezavisne Države Hrvatske od 30. travnja 1941. tjerala" pravoslavce, da "prelaze u katoličku vjeru", ističe i **M. Landercy**, odnosno pravim imenom **dr. Vladimir Horvat**(86).

No, svaki bi srednjoškolac, a pogotovo sveučilišni profesor povijesti, morao znati, da je već Rapalskim ugovorom od 12. studenoga 1920. Italiji pripala Istra, bez općine Kastav, i Zadar, te otoci Lošinj, Cres, Lastovo, Sušac i Palagruža, a Rimskim sporazumom od 27. siječnja 1924. dobila je i Rijeku. Tih područja se Pavelić nije ni mogao odricati, jer su ona dvadesetak godina prije uspostave Nezavisne Države Hrvatske oteta Hrvatskoj. Ali dr. Vidović ne će da spomene činjenicu, da je Pavelić 10. rujna 1943. proglasio vraćanje svih tih područja, dakle i Istre, u sastav Nezavisne Države Hrvatske i da se je cijela Dalmacija stvarno i našla pod hrvatskom državnom vlašću.

U travnju 1941. Mađari su zaista okupirali Međimurje, čak su proglasili i njegovo priključenje Mađarskoj, ali ni Pavelić kao državni poglavar ni

Artuković, Maglione i Stepinac na nekoj priredbi

riječi. Čini se, da bi se danas Italijani zadovoljili nit sa Rizzom i Savoyom, ali da Francuzi, ocjenjujući položaj povoljniji za sebe, nisu voljni odreći se ni toga. Isticanje Risse i Savoye tumačilo se je ovdje kao pripremanje pučanstva na dobitak tih krajeva, jer je prijem bila rasvijena velika premdoba za Korsiku i Tunis. Prema izvorima iz kojih sam došao do ovog mišljenja, rekao bih da je najvjerojatnije ovo. Međutim, rezultata još nema, i ako se drži da će Italija morati popustiti u interesu zajedničke stvari, a danas se Francuskoj, i ako pošučenoj i iscrpljenoj, radi njezine koli ratne, toli trgovačke mornarice pridaje velika važnost obzirem na daljnje vođenje i ishod rata.

e/ Ima pak i onih koji vjele, da se Hitler i Mussolini nisu sastali da vijećaju o velikim ofenzivama i miru s Francuzima, nego su se htjeli posavjetovati i tražiti puta, kako bi sklopili mir s engleskima, jer da su unutarnje prilike, bile jedne bilo druge zemlje, vrlo zabrinjavajuće. Ovi isti ocjenjuju situaciju u osovinskim zemljama s prehrambenog gledišta vrlo teškom, i vjele, da ju ni jedna od njih ne će moći izdržati tokom 1943. god. Potkrepljuju svoje mišljenje pojedini stavovima posljednjeg Hitlerovog govora, na koji kažu, da je crn i pesimističan. Jasno, da ovo mišljenje dolazi iz krugova neprijateljskih silama osi, osobite Njemačkoj. Na, ima i dobronamjernih pristaša osovinske politike, koji su u sadnje vrijeme postali skeptičniji u gledanjima na daljnji razvoj događaja. To bi bile u glavnom verzije o spomenutom sastanku, a ima još i raznih drugih naklapanja, ali držim, da ih nije vrijedno zabilježiti.

2/ Stepinac u Rimu. Kako ti je sigurno poznato već se je nadbiskup i vratio u Zagreb nakon 12-dnevnog boravka u Rimu. Kako smo se mi sporazumili za vrijeme tog boravka u Zagrebu, ja sam ga nagovarao i savjetovao da putuje, a kad smo se sastali primijetio je: "Vidite da vam se nijesam isnevjerie." bio je jako dobro raspoložen, a upravo borbena protiv svih mogućih neprijatelja naše Bržave. On je podnio izvještaj Sv. Ocu, 9 stranica pisanih na stroju. On mi je uglavnom prikazao taj izvještaj, pa te mogu osigurati, da je s našeg stanovišta apsolutno pozitivna. Napadajući na Erbe - četnike i komuniste, kao katečnike svega zla što se zbililo u Hrvatskoj, našao je materijala, sa koji nisam ni ja snao. Ne ću ti ih nabrojati pojedina zlodjela koja je on naveo, ali znaš da je to bio upravo dragocjeni prilog svoga onoga što sam do sada ja radio. Položaj u zemlji on ocjenjuje povoljno i hvali rad i nastojanja vlade. O Poglavnikovim naporima i bráni da

kakvoga raspravljanja o tom odnosu, potrebno je upozoriti barem na neke od takvih tvrdnji:

a) Dr. Celestin Tomić najprije kaže, da je Stepinac bio mučenik režima u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, "što je otvoreno osuđivao nasilje, rasne teorije te branio dostojanstvo svakog čovjeka, ali ga nacisti i ustaše nisu imali vremena ukloniti"(87). Drugi put je tu istu misao bolje razjasnio i ovako izrazio: "Pavelić i njegove ustaše su gledali na Kaptol s ne manje prezira i mržnje nego kasnije komunisti na Stepinčevu crkvu, koja je imala, i danas ima, svoje središnje ustanove na Kaptolu"(88). Za ove svoje optužbe on ne navodi nikakve dokaze. Odnos između Stepinca i hrvatskih državnih vlasti bit će u daljem dijelu ove knjige potanje obrađen. Za sada će se navesti samo nekoliko dobro poznatih, činjenica, da se vidi sva besmislenost Tomićeva pisanja. Stepinac je pune četiri godine i mjesec dana živio pod ustaškom vlašću i ništa mu se nije dogodilo. Partizani su ga već deveti dan nakon svoga ulaska u Zagreb zatvorili, a nakon godinu dana i pet mjeseci svoga vladanja Hrvatskom osudili su ga na šesnaest godina zatvora. Hrvatske državne vlasti odnosile su se prema njemu s poštovanjem i dodjeljivale su mu odličja, a jugoslavenske komunističke vlasti su ga za cijelo vrijeme svoga trajanja nazivale ratnim zločincem.

Prema istraživanjima don Ante Bakovića, partizani i jugoslavenska komunistička vlast ubili su 488 svećenika, redovnika, bogoslova i sjemeništara i petnaestak časnih sestara, a hrvatska vojska (ustaše i domobrani) tri svećenika. U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj postojala je podpuna sloboda ispovijedanja vjere, prema kojoj se je vlast odnosila s poštovanjem, a u komunističkoj Jugoslaviji ta sloboda je bila samo formalno ali ne i stvarno zajamčena. Hrvatske državne vlasti su, makar u teškim ratnim uvjetima, davale plaću nadbiskupima, biskupima i župnicima, a jugoslavenski komunisti su im u miru opljačkali i onu imovinu, koju su imali. I štošta drugo. Zaista treba imati hrabrosti, pa napisati onakav neistinit članak, kakav je napisao dr. Celestin Tomić.

b) Akademik Franjo Šanjek piše, da je nadbiskup Stepinac bio "stalno na

Rušinovićevo izvješće Lorkoviću o Stepinčevu boravku u Rimu, od 9. svibnja 1942.

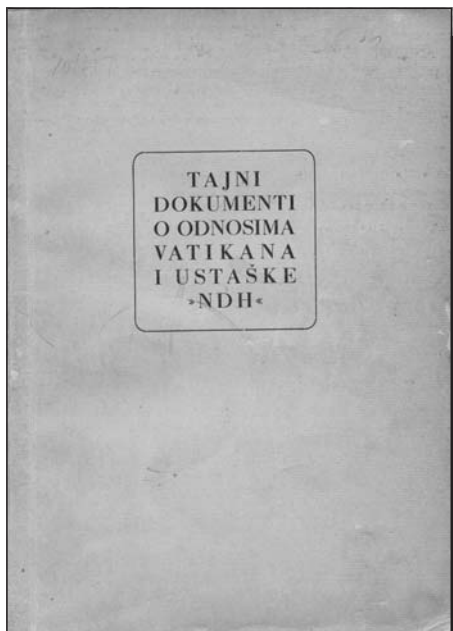
hrvatska država vlada nikada nisu odobrili taj čin i uvijek su isticali, da je Međimurje sastavni dio hrvatskoga državnog područja. Oni nisu donijeli nikakvu odluku 30. travnja 1941. o vjerskim prijelazima i nikada u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nije postojala odluka ili zakonska odredba o "prisilnom prijelazu pravoslavnih Srba u Katoličku crkvu", odnosno ni Pavelić ni vlada Nezavisne Države Hrvatske nikada nisu donijeli odluku, kojom bi tjerali, dakle prisiljavali, pravoslavce,

"da prelaze u katoličku vjeru". Stoga se ni Stepinac nije mogao protiviti takvim odlukama ili zakonskim odredbama, koje nisu postojale.

Izmišljotine o progonu Stepinca u NDH

Ovakve i slične tvrdnje ne mogu se smatrati slučajnim pogreškama, nego svjesnim iznošenjem neistina. Isto tako se cio niz neistina sustavno iznosi o odnosu hrvatskih državnih vlasti prema nadbiskupu Stepincu. Prije bilo

meti ustaškoga tiska"(89), dakle da ga je to novinstvo stalno napadalo. To, međutim, nije istina. Osim polemičkoga članka "Pozvani i nepozvani", kojim je **dr. Julije Makanec**, tada ministar narodne prosvjete, u "Hrvatskomu narodu" 7. studenoga 1943. odgovorio na Stepinčevu propovijed održanu pred zagrebačkom katedralom na blagdan Krista Kralja 31. listopada iste godine, u novinama Nezavisne Države Hrvatske nije objavljen ni jedan članak, u kojemu bi se kritički, a pogotovo nepovoljno, govorilo o nadbiskupu. U tim novinama donošeni su brojni članci o raznim vjerskim svečanostima, na kojima je

Komunističko-masonski pamflet protiv Katoličke crkve i NDH

misno slavljem predvodio nadbiskup Stepinac i uvijek se je o njemu s poštovanjem pisalo. U samome pak "Hrvatskom narodu" na cijeloj trećoj stranici velikoga formata objavljen je o njemu 23. srpnja 1944. pravi hvalospjev pod naslovom "Prvi prelat Hrvatske", što ga je napisao **Stipe Tomičić**. U tom se članku općenito kaže, da "zagrebački nadbiskup predstavlja jednu od spona hrvatskoga povijesnog, političkog, državnog i kulturnog kontinuiteta". Opisujući Stepinčevo posvećenje za nadbiskupa, pisac naglašava, da su tu bili "prisutni svi hrvatski biskupi", pa se je tako "pokazalo, da je katolička crkva pobornik nepovredivoga jedinstva hrvatskoga naroda". U tome je sadržana prva

značajka Stepinčeve "orijentacije prema sudbonosnim pitanjima hrvatstva: vlastitom voljom i po imperativu svoga dostojanstva i dužnosti, nadbiskup je Alojzije Stepinac jedan od prvoboraca hrvatskoga narodnog jedinstva na povijesnom području našega naroda". U članku se za nj kaže, da je "prvi velikaš kraljevstva". O njegovu govoru u Mariji Bistrici 9. srpnja 1944., u kojemu je odlučno ustao u obranu prava hrvatskoga naroda na državnu nezavisnost i osudio angloameričke zločine, tvrdi se, da je to "granitni načelni stav prema pravu hrvatskoga naroda na državu", a "kad to dolazi iz usta zagrebačkoga nadbiskupa, onda to nisu samo riječi u ime ljudskih zakona, nego se time na temelju hrvatskoga narodnog rata za državu baca vječni uteg božanskog prava".

Pri tome se najveći komplimenti daju Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj, koja je "na usta svog najvišeg dostojanstvenika ponovno zauzela u ime božanskog i ljudskog prava stanovište u obranu herojske i tragične borbe hrvatskoga naroda za pravo na državnu samostalnost, za pravo, koje mu niječu oni, koji u obranu istih tih svojih i tuđih prava podjariše ovaj katalitički rat". Ističe se, da su jednako stajalište zauzeli i ostali hrvatski biskupi "diljem hrvatske države". Stepinčev se govor ne pokušava iskoristiti za uske stranačke probitke nego za obranu elementarnih prava hrvatskoga naroda, što se u članku posebno naglašava: "Nama je jasno da je Preuzvišeni nadbiskup svoje ozbiljne i povijesne riječi izrekao po svojoj savjesti i vjeran žzavjetu djedova, ne izražavajući time nikakvo političko, pa ni ustaško stanovište, nego glas prirodnog i božanskog prava". Stepinčeva cjelokupna djelatnost na spašavanju hrvatske države ocjenjuje se općenito najvišom ocjenom, pa se kaže, "da nije ništa propustio, da bi svojim djelima pridonio, da svi možemo s optimizmom gledati na našu budućnost". Nastupajući uvijek kao "pravi prvi prelat države", Stepinac "nikada nije propustio kao prvi korak prikazati na grobu sv. Petra sv. Misu za sretan ishod borbe hrvatskog naroda, nikada nije propustio pružiti Sv. Stolici i glavaru Katoličke crkve, jednom od najvećih autoriteta u današnjem svijetu, ne

samo svoje stanovište o pravima hrvatskoga naroda, nego i obavijesti o pravom stanju stvari u Hrvatskoj"(90).

Ove riječi napisane su u "Hrvatskome narodu", koji je bio glasilo Hrvatskoga ustaškog pokreta i kojemu je vlasnik i izdavač bio Ustaški nakladni zavod, pa se mogu uzeti kao službeno stajalište hrvatske državne vlasti prema bl. Alojziju Stepincu. To je sve u dijametralnoj opreci s onim, što o tomu piše akademik Šanjek.

c) Kroz povijesna i memoarska djela stalno se provlače tvrdnje, da su od same uspostave Nezavisne Države Hrvatske ustaše, a posebno Pavelić, bili neprijateljski raspoloženi prema Stepincu. Primjera radi dovoljno je navesti samo neka od tih djela i njihove pisce.

Nekritičko prihvaćanje problematičnih vrela

Dr. Jure Krišto izlazi s pretpostavkom, da je "upravo Pavelićev krug bio izvor glasina o navodnom Stepinčevu bijegu u Beograd poslije proglašenja NDH"(91). Takva pretpostavka je posve neosnovana. Naime, u Stepinčevu "Dnevniku", što ga je vodio njegov tajnik, kasniji zagrebački nadbiskup i kardinal **dr. Franjo Šeper**, pod nadnevkom 12. travnja 1941. zaista je zabilježeno, da su "zlobni jezici bili" o "nadbiskupu širili kojekakve vijesti a naročito da je kao solunac sa **Šubašićem** pobjegao" i da su "te vijesti počeli" o njemu "širiti neki iz ustaških redova"(92). Dakle, u "Dnevniku" nisu imenom i prezimeom navedene osobe, koje šire te glasine. Kad bi te osobe bile poznate, njihova bi imena i prezimena, vjerojatno, bila navedena.

Pavelić je tada bio na putu prema Zagrebu i sigurno je, da za takve sitnice, koje se u njemu događaju, nije ni znao, pa za njih nije mogao biti ni odgovoran. Zagreb je napustio prije više od dvanaest godina i osim prvaka Ustaškog pokreta nije u njemu imao krug osoba, s kojima bi bio povezan. Nadbiskup Stepinac je već 11. travnja 1941. posjetio **dr. Milovana Žanića**, povjerenika za unutarnje poslove, a sutradan, 12. travnja, i **Slavka Kvaternika**, Pavelićeva zamjenika i faktičnoga vođu Ustaškoga pokreta u domovini, uspostavivši s njima srdačne

Crkva Presvetog Trojstva u Krašiću

i prijateljske odnose. Uvečer toga dana, nakon svečanoga obreda Uskrsnuća u zagrebačkoj katedrali, Kvaternik je ponizno kleknuo pred Stepinca, poljubio mu je prsten i zatražio biskupski blagoslov. To je bio izraz poštovanja prema njemu. Iz takvoga Pavelićeva kruga nisu se mogle širiti nikakve nepovoljne glasine o Stepincu. Takve glasine mogla je širiti samo ulica, a na glasinama ulice ne smiju se stvarati nikakvi ne samo povijesni sudovi nego ni pretpostavke.

Krišto i **dr. Ivan Cvitković** prihvaćaju tvrdnje navedene u **Draganovićevu** "Dnevniku", da je Pavelić upravo zato i stigao u Zagreb noću, kako se ne bi susreo sa Stepincem na vratima zagrebačke katedrale, gdje je u njegovu čast trebao biti služen svečani Te Deum, jer nije želio biti "dočekan na onim istim vratima, na kojima je dočekan kralj **Aleksandar**"(93). Tomu se protivi tvrdnja Stepinčeve obrane, koja je predložila saslušanje kao svjedoka **dr. Dragutina Hrena** na okolnost, da je nadbiskup Stepinac odbio poziv "vlade NDH da dne 14. IV. 1941. prisustvuje na kolodvoru kod dočeka Pavelića". Hren je to na saslušanju uistinu potvrdio(94). To bi značilo, da se Stepinac nije želio susresti s Pavelićem. No, ni jedna od tih tvrdnji ne može biti prihvatljiva ni istinita. Protokol o svom dolasku u Zagreb određivao je Pavelić sa svojim najbližim suradnicima, pa mu nije tre-

balo dolaziti u zoru, kako se ne bi susreo s nepoželjnim osobama i na nepoželjnu mjestu.

Kako je već rečeno, u prvih šest dana postojanja Nezavisne Države Hrvatske Stepinac se je prosječno jedanput dnevno susreo s nekim od njezinih državnih prvaka, čime je pokazao, da prihvaća tu državu i da želi s njom surađivati. S tim je nespojiva tvrdnja, da na poziv vlade nije htio biti nazočan na kolodvoru pri dočeku njezina državnoga poglavara. Pavelić je odmah sutradan po svomu dolasku primio Stepinca na razgovor. U mjesecu travnju te godine sastali su se još jednom. Niti je Pavelić morao Stepinca primiti, niti se je ovaj morao odazvati. Stepinac je oba puta bio oduševljen razgovorom s Pavelićem. To je sve dokaz, da su se međusobno poštovali, pa ni kod jed-

KATOLIČKE ŽUPE POUNJA I LIKE NESTALE
U DRUGOM SVJETSKOM RATU

Ime župe	Stanje 1939	Stanje nakon rata
ZAGREBAČKA NADBISKUPIJA		
Zrinj	753 župljana	Uništena u ratu
BANJALUČKA BISKUPIJA		
Gumjera	1240 župljana	Uništena u ratu
Kunova	1520 župljana	Raseljena
Novi Martinac	3750 župljana	Raseljena
Rakovac	1964 župljana	Raseljena
Stara Dubrava	629 župljana	Raseljena
Šibovska	1670 župljana	Raseljena
Krnjeuša	1244 župljana	Raseljena 1941.
Miljevac	630 župljana	Raseljena
RIJEČKO-SENJSKA NADBISKUPIJA		
Palanka	15 župljana	Raseljena
Gračac	1200 župljana	Raseljena
Boričevac	2000 župljana	Raseljena
Rudopolje	550 župljana	Raseljena
Kaluderovac	900 župljana	Raseljena
Udbina	1600 župljana	Raseljena
Bunić	350 župljana	Raseljena / srušena

Podaci prema šematizmima Katoličke crkve iz 1939. i 1974. godine.

Zastrašujuća statistika "oslobođenja"

noga ni kod drugoga nije bilo razloga, da izbjegavaju međusobni susret ili doček prilikom Pavelićeva dolaska u Zagreb.

Suprotno **Draganoviću** i onima koji se na nj pozivaju, tvrdi **Vilim Cecelja**, svećenik i veliki Stepinčev obožavatelj. Od nekadašnjega vjernog Pavelićeva sljedbenika, koji je 1944. sastavio molitvenik, u kojemu je i molitva, da Bog dade "slugi svojemu Poglavniku našem Antonu, sretan napredak njegova dostojanstva"(95), u emigraciji se je prometnuo u njegova otvorenog protivnika, u kojemu ne vidi ništa dobra nego samo zlo, pa mu se ne može predbaciti ni najmanja pristranost u njegovu korist. Prema Cecelji, razlozi, koje navodi i Draganović, namjerno su ubačeni u narod, da se prikrije pravo stanje stvari. Narod je oduševljeno čekao Pavelićev dolazak. No, "da Poglavnik uđe svečano u Zagreb, trebalo je osiguranje". Postojala je pogibelj od atentata, državna vlast se je tek stvarala, a "redarstvo nije bilo ni tako brojno, a niti doraslo za doček ovakvog formata". Zato je Pavelićeva osobna sigurnosna služba procijenila, da je bolje da on dođe u Zagreb u zoru, bez svečanoga dočeka(96). Dakle, nije se radilo ni o kakvu animozitetu prema Stepincu. Ova tvrdnja je daleko logičnija i životno puno uvjerljivija od Draganovićeve.

Krišto, Cvitković i Cecelja tvrde, da Pavelić iz nepovjerenja prema Stepincu nije dopustio, da prva hrvatska državna vlada pred njim položi prisegu. Prva dvojica se pozivaju na Draganovića kao na dokaz. Draganović je Pavelićev politički protivnik, a moralno krajnje kontroverzna osoba, pa je dokazna vrijednost njegovih tvrdnji sporna. Napadali su ga jugoslavenski komunisti kao najvećega protivnika Jugoslavije i komunizma, ali i dio hrvatske političke emigracije, pa čak i neki svećenici. Godine 1967. našao se je u Jugoslaviji pod još uvijek nerazjašnjenim okolnostima, ali mu nije bilo suđeno. Cecelja je sudionik događaja, jer je vlada baš pred njim, kao predstavnikom katoličkih vjernika, položila prisegu, pa su mu te stvari poznatije. On o tome piše u članku "Moja sjećanja na uzoritoga kardinala Stepinca, zagrebačkoga nadbiskupa", u kojemu se daje ne samo prikaz odnosa između Pavelića i Step-

Pavelić i Maglione u Novim Dvorima 1944.

inca, nego i stanja u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Prema **Vinku Nikoliću**, koji je objavio ove uspomene, dalo bi se zaključiti, da su one napisane između 1975. i 1980., dakle trideset i pet do četrdeset godina odkako su se zbili događaji, o kojima se u njima piše. Sam Cecelja na njihovu početku kaže, da nema "ništa napisмено o svojim susretima i razgovorima sa zagrebačkim nadbiskupom dr. Alojzijem Stepincem" pa je upućen "u svemu na svoje pamćenje"(97).

Isključivo pozivanje samo na svoje pamćenje loša je preporuka za dokaznu vrijednost bilo čijih uspomena, pa i Ceceljinih. Protekom vremena svaki čovjek sve više i više zaboravlja,

što se je zbilom i kako se je zbilom, pa bez namjere da laže, neistinito prikazuje događaje. Doda li se tomu i njegova politička zainteresiranost, u koju se, uz ostalo, unosi još i strast, onda je dokazna vrijednost njegovih uspomena minimalna. Ako je Pavelić zaista bio onakav, kakvim ga prikazuje Cecelja, zašto je onda pune četiri godine pristajao uz nj i zašto je unosio njegovo ime u molitvenike, zazivajući Božji blagoslov na nj? Ceceljina sjećanja prožeta su odbojnošću prema Paveliću, prepuna su neistinitih tvrdnji, pa se zato ni o onome dijelu, o kojemu bi on mogao svjedočiti, ne može sa sigurnošću tvrditi, što je istina, a što je neistina. Popis tih neistinitih tvrdnji je po-

veze s konzervativnim krugovima višeg rimskog društva, dok je Knezu Bismarcku bilo podržavati veze s mondenim i depraviranim krugovima. Desilo se, da se Bismarckova žena teško zamjerila jednoj od najopasnijih žena tog visokog društva, pobudivši u njoj ljubomoru. Čim se to zametilo, govorili su poznavajući prilika: sad je Bismarck gotov, jer će ona gospođa sve učiniti, da ga u društvu onemogućiti. I zaista se to i zbilo, te se sada u društvu gotovo obćenito prigovara Bismarcku, da je netaktičan, da je grub i uobće u društvu vlada o njem vrlo slabo mnijenje. Govori se čak, da će morati ostaviti Rim. Sva ta govorkanja došla su i do protokola Ministarstva vanjskih poslova, pa se o njima i tamo vodi računa. U svakom slučaju se može držati, da je društveni položaj Kneza Bismarcka teško poljuljan.

IV Hrvatski biskupi u Rimu.

1. Zagrebački nadbiskup boravio je u Rimu od 26. svibnja do 3. lipnja. Bio sam s njime stalno u dodiru. Vatikanske krugove je nadbiskupov dolazak veselio, a i nadbiskup je bio zadovoljan prijemom. Iz raznih obavijesti, a i po njegovoj vlastitoj izjavi, nadbiskup je vrlo pozitivno izvjestio o Hrvatskoj. Naglasio je, da je neke stvari - s kojima se on inače nikako ne slaže - prešutio, samo da stvori o Hrvatskoj što bolji dojam. Mnogo je u Vatikanu izricao naše zakone za zločin pobačaja, koji su zakoni u Vatikanu vrlo dobro primljeni. Nadbiskup je na temelju tih zakona opravdao djelomično i postupak protiv Židova, koji da su kod nas bili najveći pobornici i najčešći izvršitelji zločina ovakve vrste. Nadbiskup je izjavio, da je jasno uočio razliku u držanju Vatikana prema Hrvatskoj Državi prije godinu dana i sada. Ustanovio je znatno poboljšanje u svakom pogledu.

2. Mostarski biskup Dr. Petar Čule boravio je u Rimu od 30. svibnja do 6. lipnja. Ostavio je dojam vrlo pametnog, dobronamjernog i sredenog čovjeka, pa se bez sumnje može pretpostaviti, da su i njegovi izvještaji bili u prilog Hrvatske.

3. Senjski biskup Dr. Viktor Burić najavio je svoj dolazak za 23. lipnja. To će, dakle, biti već treći biskup ove godine, koji dolazi na propisano no za vrijeme rata izpričano, izvještavanje Sv. Stolice. Do sada je uvijek došlo u Rim pet biskupa, pa je tako visoki postotak Hrvata u Vatikanu izvrstno odjeknuo, jer odatje revnost i privrženost Sv. Stolici.

V. Razno.

Lochkowitzovo izvješće o boravku hrvatskih biskupa u Rimu, od 10. lipnja 1943.

dugačak, pa se zato one ne nabrajaju u ovom djelu. Prema tome, Cecelja je jednako nepouzdan svjedok povijesnih zbivanja kao i Draganović.

Stoga i dalje ostaje otvoreno pitanje, zašto prva hrvatska državna vlada nije položila prisegu pred Stepincem. Svi navedeni pisci zastupaju, u stvari, mišljenje, da su Pavelić i ustaše bili nepovjerljivi, čak i neprijateljski raspoloženi prema Stepincu, jer je bio solunski dobrovoljac, pa zato Pavelić nije ni dopustio, da vlada pred njim polaže prisegu. Ali, to mišljenje ne može izdržati kritiku. Dr. Ante Trumbić je stvarao Jugoslaviju, potpisao je - ćirilicom, štoviše - s Pašićem sporazum na Krfu, organizirao je od hrvatskih ratnih zarobljenika u Italiji jugoslavensku dobrovoljačku legiju, koja će se boriti na solunskom bojištu i t.d. Uvidjevši da je pogriješio, okrenuo se je protiv Jugoslavije i radio je na njezinu rušenju. Pavelić ga je prihvatio kao takvoga, s njim je surađivao, zajedno su nastupili na izborima 1927. godine i u beogradskoj Narodnoj skupštini dali izjavu u prilog hrvatske državne nezavisnosti. U Palermu, Italija, godine 1936. tajno su se sastali, iako je to Trumbiću bilo riskantno po život. Kad je Trumbić 1939. umro u Za-

grebu, ustaški orijentirana mladež ispratila je njegovo mrtvo tijelo u Split.

Mladi dr. Edo Bulat bio je osnivač ORJUNE i sudjelovao je u njezinim poduhvatima. Kasnije je, uvidjevši svoju zabludu, pristupio Ustaškomu pokretu, borio se je za Nezavisnu Državu Hrvatsku i bio je ministar u njezinoj vladi, ostajući do smrti vjeran hrvatskoj državnoj nezavisnosti.

Ako Pavelić i ustaše nisu odbacivali Trumbića i Bulata, zašto bi mrzili i odbacivali Stepinca, čije su političke zablude bezazlene u usporedbi s Trumbićevim i Bulatovim?

A zaista ga nisu ni odbacivale ni mrzile. Kulturno-akademsko društvo "August Šenoa" godine 1934. još nije bilo politički izdiferencirano, jer je u narodu vladalo uvjerenje, da se Pavelić i Maček bore za iste političke ciljeve - za Nezavisnu Državu Hrvatsku. No, već tada su u njemu dominirali sveučilištarci, koji će kasnije igrati istaknutu ulogu u Ustaškomu pokretu i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (**Kavran, Jilek, Nevistić, Mosner, Crljen, Kirin, Ereš, Mortidija, braća Blažeković** i mnogi drugi)(98). Upravo je **Bogumil Kantoci**, podpredsjednik toga društva, u ime zagrebačkih sveučilištaraca

pozdravio Stepinca na dan njegova posvećenja za nadbiskupa 24. lipnja 1934. zanosnim govorom, između ostalog, rekavši: "Naša akademska omladina gleda u Vama kao u budućem hrvatskom metropolitu nasljednika čitavog onog niza velikih onih biskupa, banova, kancelara, svetaca i prelata, koji su zacrtali duboke i značajne brazde u povijesti hrvatske kulture"(99).

Nakon što se je u javnosti saznalo, da Maček s **Dragišom Cvetkovićem** prema sporazum, prema kojemu bi se Bosna i Hercegovina dijelila, izrazito hrvatski orijentirana društva na Zagrebačkom sveučilištu, među kojima je središnju ulogu igralo društvo "August Šenoa", tada već kasno ustaški opredijeljeno, sazvala su za dan 22. travnja 1939. skupštinu sveučilištaraca, koju je otvorio **Branko Rukavina**, predsjedao joj je **Grga Ereš**, govornici su bili **Franjo Nevistić** i **Muhamed Hadžijahić**, a **Jusuf Okić** je predložio deklaraciju, koja završava riječima:

"Ne damo Bosnu i Hercegovinu dijeliti!". Deklaracija je prihvaćena i poslana inozemnim konzulatima i najuglednijim ličnostima hrvatskoga katoličkog i muslimanskog političkog, kulturnog i vjerskog života, među njima i nadbiskupu Stepincu(100). Susreti **Mile Budaka** prije uspostave Nezavisne Države Hrvatske a **Slavka Kvaternika** u prvim danima njezina života s nadbiskupom Stepincem protekli su, kako je već opisano, u međusobnom poštovanju i zadovoljstvu. Odmah sutradan nakon svoga dolaska u Zagreb, dakle 16. travnja 1941., Pavelić je primio Stepinca u audijenciju. Kao što je poznato, Stepinac je bio oduševljen tim susretom i Pavelićem. Nema nikakva razloga sumnjati, da je i Pavelić osobno s najvećim poštovanjem gledao na Stepinca, jer se inače ne bi tako brzo s njim sastao.

Sve su to dokazi, da ni Pavelić ni ustaše nisu ni mrzili ni odbacivali Stepinca, a niti su mu predbacivali, što se je kao dvadesetgodišnjak bio prijavio u jugoslavensku dobrovoljačku legiju. Za njih je bilo bitno, kakvo je njegovo držanje prema hrvatskoj državnoj nezavisnosti tada, u to vrijeme. A ono je bilo apsolutno pozitivno. Zato razlozi, zbog kojih hrvatska vlada nije položila prisegu pred Stepincem, leže u nečemu drugomu, a ne u onomu što

VEČERNJI LIST
UTORAK, 26.10.2005.

br. 15033/46

Događaji 7

OTKRIVAMO Izraelski Yad Vashem ponovno otvara postupak za hrvatskog blaženika

Za Stepinčevo proglašenje svetim na ispitivanje će dva čuda iz Njemačke

Za blaženoga kardinala Stepinca u Hrvaku je postupak za proglašenje svetim, za što je potrebno bar jedno čudo. Njegova kauza već je zaprimila pripreme o dva čuda u kojima je riječ o potpuno izlječenju. Riječ je o muškarcu koji je imao 55-postotnu kancerogenu krv opterećenu Philadelphia kromosomom i prema najsuvremenoj medicini u Tübingenu u Njemačkoj, taj je čovjek posve zdrav kad je posrijedi temeljna bolest. Istoj klinici dokumentaciju je dostavila i žena koja je ozdravila od raka. Ta dokumentacija sada se pregledava, prikupljaju se svjedočanstva, sastavljaju se liječnički svi koji s time imaju bilo kakve veze. Na kraju treba ustanoviti je li riječ o ozdravljenju kao posljedici liječenja ili je pak riječ o izvanrednu događaju koji medicina ne može protumačiti.

KARDINAL ALOJZIJE STEPINAC PRAVEDNIK MEĐU NARODIMA

Američka Židovka dr. Esther Gitman, koja je u Zagrebu doktorirala na Stepinca, muzeju je predala dokumente

DR. AMIEL SHOMRONY DVAPUT JE INICIRAO POSTUPAK

Yad Vashem je već dvaput pokretao postupak da se kardinala Stepinca uvrsti u Pravednike među narodima. To su inicirali dr. Amiel Shomrony te dr. Igor Primorac s Hebrejskog sveučilišta u Jeruzalemu, prvi put 1970. i drugi put 1994. godine. Shomrony od 1944. živi u Izraelu, a do tada se zvao Emil Schwartz te je u Zagrebu bilo osobni tajnik zagrebačkog nadrabnina Miroslava

Amiel Shomrony: Za neuspjeh je optužio srpski lob i nepouzdanne svjedoke

Saloma Freibergera te glavna veza između nadrabnina i kardinala Stepinca. Njihovi su zahtjevi oba puta odbačeni, a Shomrony je za to optužio srpski lob i nepouzdanne svjedoke. Kako je i tada bilo upitno je li Stepinac riskirao i vlastiti život kad je spašavao Židove. Shomrony je iznio dokaze da su na Stepinca dvaput pokušali atentat te da je stalno biova prijetnje. Za njegova je Stepinac neupitni blaženik.

Zvonimir Ančić

ANČIĆ
"Svi oni koji žele doznati i prepoznati istinu o blaženom kardinalu Alojziju Stepincu mogu to vrlo lako učiniti. Vjerujem da će i u ovom slučaju istina biti prepoznata."

Slavko Goldstein

GOLDSTEIN
"Yad Vashem ima tri kriterija za postupak kojim neku osobu uvrštava u Pravednike među narodima. Meni je drago da će se postupak za Stepinca ponovno pokrenuti"

ZVONIMIR DESPOT
Izraelski Muzej holokausta Yad Vashem ponovno će otvoriti slučaj hrvatskog blaženika kardinala Alojzija Stepinca te razmotriti njegovo uvrštavanje u Pravednike među narodima zbog spašavanja Židova u NDH. Tu najnoviju vijest javlja se posebno za Večernji list dr. Esther Gitman, sarajevska Židovka koja od 1972. živi i radi u SAD-u. Od rujna 2002. do rujna 2003. u Zagrebu je radila na doktorskoj disertaciji kojoj je naziv "Spašavanje i preživljavanje Židova u NDH 1941.-1945." pod mentorskim vodstvom dr. Iva Goldsteina. Za nju je dobila Fulbrightovu stipendiju, a dobar dio u njoj je posvetila Stepincu.

Esther Gitman se u subotu sastala s direktorom muzeja Amerom Shalevom

"Sretna sam"
"U subotu sam se susrela s direktorom muzeja Amerom Shalevom. Predala sam mu grupu dokumenata nakon što sam predstavila svoju disertaciju. Govorila sam o djelima i akcijama nadbiskupa Stepinca. Direktor Shaley nije bio upoznat s tim činjenicama. Želim javiti da će Stepinčevo ime ponovno biti otvoreno i razmotreno. Sretna

gov glasnogovornik Estee Yaari na naš upit odgovorio da Stepinac nije uvršten u Pravednike jer da je bio "vrlo blizak ustaškom režimu no sve do kraja rata" te da "on kao poglavar Katoličke crkve nije bio u opasnosti da će ga uhititi i maltretirati"

ti unatoč tome što je spasio neke Židove, najviše pokrštene i starije". Taj odgovor je bio potvrdna tvrdnja dr. Shomronya da u Stepincu slučaju jak srpski lob prijedvi uspješno okončanje postupka.

Tri uvjeta
Slavko Goldstein, koautor knjige "Holokaust u Zagrebu", jučer nam je kazao kako mu je drago da se ponovno pokreće postupak te da će sada sve ovisiti o dokumentima.
- Tri su uvjeta koje svaki kandidat mora ispuniti. Prvi je da je spasio barem jednog Židova, a Stepinac ih je spasio mnogo više. Drugi je da za spašavanje nije dobio kakva materijalna sredstva, što kod Stepinca nije bio slučaj. I treće, da je život kandidata bio u smrtonoj opasnosti zbog spašavanja Židova. Sada sve to muzej ponovno mora razmotriti - kazao je Goldstein. Glasnogovornik zagrebačkog nadbiskupa Zvonimir Ančić kazao je da o blaženom Alojziju Stepincu najbolje svjedoče njegove riječi i djela.
- Čakva ga je, kako i inače čini, nakon potpuno provedena procesa proglasila blaženim. Svi oni koji žele doznati i prepoznati istinu o njemu, mogu to vrlo lako učiniti na osnovi brojnih svjedočanstava ljudi različitih narodnosti i vjeroispovijesti od kojih su neki još živi, kao i dokumenta s različitih strana iz tog vremena. Vjerujem da će i u ovom slučaju istina biti prepoznata - zaključio je Ančić. U svijetu je trenutno 20.757 Pravednika među narodima iz 41 zemlje, a 103 su iz Hrvatske.

VAŽNO JE REČI
Što mislite o izraelskom postupku prema Stepincu? Uključite se u raspravu na e-mail: zbiljez@vecernji.net

Najava promjene odnosa Izraela prema kardinalu Stepincu

navode Krišto, Cvitković, Cecelja i njima slični pisci. Oni su tu stvar prenapuhali, kako bi na umjetan način stvorili sukob između Pavelića i Stepinca, iako toga sukoba nije bilo.

Naime, iako su Pavelić i ustaše nastojali odlučno obračunati sa svim duhovnim nasljedem Kraljevine Jugoslavije, oni to nisu mogli u kratkom roku i do kraja učiniti pa tako ni s načinom kako će vlada polagati prisegu. Po svemu sudeći, u Jugoslaviji se je prisega polagala pred običnim župnicima, pa je tako bilo i u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Zbog toga je

vlada položila prisegu pred Vilimom Ceceljom, kustošijskim župnikom, koji je uz to bio i član Ustaškoga pokreta, jednim evangeličkim pastorom i **Ismetom ef. Muftićem**, zagrebačkim imamom. Nisu pozvani ni nazočni bili niti evangelički biskup, niti muftija, iako je Pavelić zbog posebnih političkih razloga pazio, da se ni najmanje ne povrijedi muslimanska osjetljivost, pa tako ni nadbiskup Stepinac.

d) Kako bi se dokazalo, da je nadbiskup Stepinac osuđivao hrvatsku državnu vlast i bio s njom u lošim odnosima, ponekad se pribjegava krivot-

vorenje povijesnih dokaza, pa i Stepinčevih govora. To zorno pokazuje upravo njegov govor od 21. lipnja 1942., u kojemu se je osvrnuo na **Budakovu** novelu "Buntovna krv". Prema **Benigaru**, Budak se je

u toj noveli "izrugivao mirotvorstvu nekih političkih skupina i onima koji su Hrvate podrugljivo nazivali mekušnim tamburašima", pa im je "htio odgovoriti da Hrvati znadu i ubojitim oružjem rukovati"(101). U noveli su, izgleda, i riječi: "Mirotvorstvo ... treba uništiti i počti novim putem od prošlosti", a završava parafraziranjem **Nazorovih** stihova: "Mi jesmo i ostajemo porod vuka i arslana!"

Bilješke:

83. Jure Krišto: Sukob simbola, str. 26. i 27.
84. Mile Vidović: Povijest Crkve u Hrvata, Split, 1996., str. 389.
85. Isto, str. 394.
86. M. Landercy: Kardinal Alojzije Stepinac, Đakovački Selci, 1989., str. 71.
87. Celestin Tomić: Kardinal Stepinac - mučenik vjere, "Obnovljeni život" br. 4, Zagreb, 1998., str. 403.
88. Celestin Tomić: Bl. Alojzije Stepinac i NDH, Glasnik postulate "Blaženi Alojzije Stepinac", Zagreb, 10. 2. 2002., str. 5.
89. Franjo Šanjek: Kršćanstvo na hrvatskom prostoru, Zagreb, 1996., str. 460.
90. "Hrvatski narod", Zagreb, 23. srpnja 1944., str. 3.
91. Jure Krišto, nav. dj., str. 71.-72., Isti: Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945., knj. I., str. 85. i 87.
92. Alojzije Stepinac: "Dnevnik", tjednik "Danas" pod naslovom "Ratna psihoza", Zagreb, 21. 8. 1990., str. 66.
93. Ivan Cvitković: Ko je bio Alojzije Stepinac, Sarajevo, 1986., str. 69.; Jure Krišto, nav. dj., str. 86.-87.; Isti: Sukob simbola, str. 72.
94. Proces Alojziju Stepincu - dokumenti, priredili: Marina Štambuk-Škalić, Josip Kolanović i Stjepan Razum, Zagreb, 1997., str. 95. i Sudski spis Vrhovnog suda NR Hrvatske, Stup 6/46. - Proces Lisaku, Stepincu i dr., str. 2894.-2895.
95. Ivan Cvitković, nav. dj., str. 131., bilješka 59.
96. Vilim Cecelja, nav. dj., str. 703.
97. Isto, str. 690.
98. HDA, Dossier dr. Oktavijana Svježića, RSUP, SRH, SDS, 013.0/55, str. 83.-84.
99. Bilješka 92., tjednik "Danas" pod naslovom "Nadbiskup protiv volje", Zagreb, 8. 8. 1989., str. 65.
100. Rudolf Horvat: Hrvatska na mučilištu, Zagreb, 1942., str. 604.-607.
101. O. Aleksa Benigar, nav. dj., str. 466.

(nastavit će se)

UBI SPIRITUS DOMINI, IBI LIBERTAS

Kada bi se upitao ma tko od ljudi, koji ne će da budu samo broj u stroju, što bi radije: da budu ptica u letu ili pčela u košnici, malo tko da ne bi izabrao prvu alternativu. Danas međutim izgleda, da ovaj ideal, bar u nekim zemljama, izmiče pred novim idealom rada pčele, koja skuplja med u zajedničkoj košnici.(1) Mada jedno ne bi smjelo ni moralo da isključuje drugo, ipak se danas osjeća neka hipertrofija raznoraznih težnja, koje streme kolektivizmu, a na račun pojedinca.

Ova protivnost između individualizma i socijalizma provlači se posvuda. Kod toga se, naravno, misli na individualizam i socijalizam u filozofskom i etimološkom značenju ovih pojmova. Za ovo razlikovanje bitno je, tko je primaran, da li pojedinac ili zajednica, ili bolje, da li je pojedinac samo sredstvo za zajednicu, ili je obrnuto. Tu je antiteza posve jasna. – Međutim moderni socijalizam (ekonomski) ne nijeće sva prava pojedincu, pa bi onakav socijalizam zaista bio više priličan konzervativcima, pozitivistima kao **Comteu**, ili totalisti **Hitleru**, nego li **Marxu** i njegovim sljedbenicima. Pravo na rad, pravo na integralni produkt svog ličnog rada, sve su to prava pojedinca protiv društva.(2)

Uopće se cijela historija ljudskog napretka pokreće između ova dva pola, zapravo između težnje k slobodi i težnje k redu. Ipak je sigurno, da se osim u vrlo kratkim razmacima vremena nisu mogli utvrditi sistemi, koji bi potpuno isključivali s jedne strane slobodu, a s druge strane red. Ovo dvoje ne samo da se popunjava, nego se i uvjetuje međusobno. Nema slobode bez reda, a niti reda bez slobode.

Nedavno još borba nazavisnih duhova za slobodu značila je borbu protiv presizanja monarha u lična i građanska prava svojih podanika. U nekim zemljama i danas se ova borba produžava. U novije vrijeme u mnogim zemljama sloboda je skoro ugušena režimima, koji su ipak potekli iz samog naroda.

I monarsi su dopuštali slobodu, i to katkad volens (**Viktor Emanuel II.**, čija se veličina sastojala u odricanju), ali svakako više nolens. Čak i u vrijeme restauracije francuske monarhije ("Carta" **Ljudevita XVIII.**), osobito

Piše:

Dr. Edo BULAT

prije **Napoleonovih** 100 dana a i kasnije, bilo je sloboda, koje su produžile da živu, naročito sloboda štampe, uprkos očite namjere da se i one satru. U ono doba do 48. bio je u glavnom obladao princip legitimizma s koncesioniranim ustanovama predstavničkog karaktera. Dakle neka vrsta kontrolirane slobode ili, točnije, subordinacija principa slobode principu legitimizma. (Od velikih država jedini tadanji austrijski car nije bio povučen u taj pokret).

Dr. Edo Bulat

Kada bi pak jedna od ovih dviju težnja toliko pretjerala, dolazilo je do sudara, pa bi se nakon njih ili putem revolucija ili državnih udara instalirali režimi organizovane slobode ili režimi autoriteta i reda. (Režim autoriteta nije isto što i sila, a najmanje isto što i nasilje, dapače i protivnost od toga, u koliko je autoritet općenitiji).

Svakako bilo bi pogrešno reći, da je sloboda sinonim za parlamentarni režim, mada je taj sistem redovno najbolji garant za slobodu. U Engleskoj ti se pojmovi najbolje poklapaju. U Francuskoj su stajale stvari nešto drukčije, barem u prošlosti. Parlament-ska većina često je ugrožavala slobodu. Tako monarhistička većina u doba restauracije bila je "plus royaliste que le roi", a i za **Thiers-a** i za **Mac Mahona**, i to izabrana na temelju općeg prava glasa, kada se jedino zahvaljujući neslozi monarhista, bez većih potresa definitivno omogućio prijelaz u republiku. U takvim prilikama manjina

je posizala za terorom ili barem prijetila njime da spasi slobodu.

Niti demokracija nije sinonim za slobodu, osobito u prošlim vjekovima, a i u antikno doba, kada je baš postojanje jake i snažne aristokracije osiguravalo slobodu. (Tako u starom Rimu, pa i kasnije u carskome, barem do **Septima Severa**, potpuni građanin rimski živio je u apsolutnoj sigurnosti koliko prema svojim sugrađanima, toliko i vis-a-vis države.(3)

Ali u naše vrijeme teško da će se naći sigurniji i bolji jamac za slobodu od demokracije.

Da se danas više ne pjeva toliko slobodi, ne će biti to otuda, što je bilo previše slobode, jer baš u zemljama, gdje je slobode uistinu i bilo (na pr. vlada ljevice u Francuskoj za dugo vrijeme do na konac rata), reakcija protiv nje najmanje je znatna, nego to je otuda, što je rat (koji se međutim produžava na gospodarskom polju) bacio u propast djela tolikih generacija, a rat nije jamačno planuo zato, što je bilo previše slobode, nego baš naprotiv zato, što je sloboda na velikom dijelu kontinenta bila teško pritisnuta ili skoro sasvim uništena.

Već početkom druge polovine prošlog stoljeća počeli su nadirati tada novi pokreti, koji su imali za cilj kakvo takvo ograničenje individualne slobode. To je bila ponekad i kao reakcija na pretjerani liberalizam. Solidarizam, kolektivizam, marksistički socijalizam itd. nisu nikli tek sada. Ti su pokreti tada dolazili jedan za drugim skoro sukcesivno en vogue. Katkad su se pojavljivali samo kao korektiv ili regulator slobodi, a katkada kao pokreti, koji su smjerali na uništenje pojedinca u korist uniformne zajednice. Ekonomski socijalizam (osobito **Jaurčs**) ipak ima za cilj pojedinca, a ne zajednicu kao takovu, dok ova ima da posluži samo kao sredstvo za dobrostanje čovjeka.(4) Sindikalizam međutim odvaja sasvim sa tog terena. Ipak, barem teoretski, sa dosta razloga može se reći, da je liberalni socijalizam barem contradictio in terminis. Ta čuda dakle nisu otkrivena istom po ruskom sovjetizmu ili fašizmu. Svakako da je to bilo već davno pokušavano, a osobito do pred sam rat, a i za rata, dakle u istome gospodar-

skom poretku, koji i danas postoji. Za razliku od prije, sada se te ideje ipak sistematskije i na široj bazi okušavaju u praktičnom životu.

Ali svejedno suvremeni političari i mislioci dolaze u očitu opasnost, da postanu smiješni već zbog toga, što objavljuju otkrivanje Amerike, nakon što je ona već davno bila otkrivena. Često nanose time ogromne štete okušavajući ponovno već stečena negativna iskustva i birajući kod toga putove, koji vode u čorsokak ili koji vode na mjesto polaska.

Ideja protivnosti vladi naroda, a posebice ona suvremena, kao talijanski fašizam, osim toga što nije originalna, ne predstavlja ni u koliko neki zaokružen sistem i neki opći pogled na život. U koliko pak u nekim predjelima fašističke akcije ipak i toga ima, u velikoj je to mjeri, barem idejno, poteklo od **Ch. Maurrasa** i **M. Barrčsa**, pa i u samoj nomenklaturi i simbolici fašizma ima malo svoga rođenog. Osim toga fašizam hoće da obnovi Stari Rim oponašajući njegov decorum, ali ne i suštinu, barem ne onu za vrijeme cvata stare rimske civilizacije, naime do vremena do kada je senatska vlast ipak bila vrhovni autoritet u državi. Fašizam se pravda inače, da hoće praktičnu politiku, tj. oslobođenje od doktrina i to postavlja kao princip, mada s tim, ne imajući svoje, postaje instrument i igra tuđih doktrina.

Uostalom, prava sloboda može i mora da otrpi i načelnu protivnost. To je još Gambetta priznao.⁽⁵⁾ Ovo je samo snaži. Pravo manjine i svemoć parlamentske većine došle su još pred 30 godina u sukob, koji je u velikoj mjeri riješen u korist prve. (Srazmjerno predstavništvo!).

Hitler je objavio svima i svakome, da kritika nije nikakvi društveni činilac, mada je do tada samo kritizirao. Mili- oni Nijemaca su tome oduševljeno odobrali, premda je i bez većeg iskustva i znanja lako doći do toga, da se kritikom može samo unaprijediti i usavršiti način rada (pogotovo u tehnič). Tako daleko nisu boljševici došli, jer ne isključuju barem dobronamjernu kritiku, pa makar bila okićena i persiflažom. **Clemenceau** iz svjetskog rata, nikao je u kritici, a što je on značio za pobjedu, o tome su Nijemci već imali dosta prilike da razmisle. Da se je s one strane Somme mogao pojaviti jedan slični jakobinac, možda bi se Njemačka bila ipak nešto bolje provela.

HRVATSKA REVIIJA

GODINA VIII BROJ 4 MCMXXXV

UBI SPIRITUS DOMINI, IBI LIBERTAS

Kada bi se upitao ma tko od ljudi, koji ne će da budu samo broj u stroju, što bi radije: da budu ptica u letu ili pčela u košnici, malo tko da ne bi izabrao prva alternativu. Danas međutim izgleda, da ovaj ideal, bar u nekim zemljama, izmiče pred novim idealom rada pčele, koja skuplja med u zajedničkoj košnici.* Mada jedno ne bi smjelo ni moralo da isključuje drugo, ipak se danas osjeća neka hipetrofija razno-raznih težnja, koje streme kolektivizmu, a na račun pojedinca.

Ova protivnost između individualizma i socijalizma provlači se posvuda. Kod toga se, naravno, misli na individualizam i socijalizam u filozofskom i etimološkom značenju ovih pojmova. Za ovo razlikovanje bitno je, tko je primaran, da li pojedinac ili zajednica, ili bolje, da li je pojedinac samo sredstvo za zajednicu, ili je obrnuto. Tu je antiteza posve jasna. — Međutim moderni socijalizam (ekonomski) ne niječe sva prava pojedinca, pa bi onakav socijalizam zaista bio više priličan konzervativcima, pozitivistima kao Comteu, ili totalisti Hitleru, nego li Marxu i njegovim sljedbenicima. Pravo na rad, pravo na integralni produkt svog ličnog rada, sve su to prava pojedinca protiv društva.**

Uopće se cijela historija ljudskog napretka pokreće između ova dva pola, za-pravo između težnje k slobodi i težnje k redu. Ipak je sigurno, da se osim u vrlo kratkim razmacima vremena nisu mogli utvrditi sistemi, koji bi potpuno isključivali s jedne strane slobodu, a s druge strane red. Ovo dvojje ne samo da se popunjava, nego se i uvjetuje međusobno. Nema slobode bez reda, a niti reda bez slobode.

Nedavno još borba nezavisnih duhova za slobodu značila je borbu protiv preziranja monarha u lična i građanska prava svojih podanika. U nekim zemljama i danas se ova borba produžava. U novije vrijeme u mnogim zemljama sloboda je skoro ugušena režimima, koji su ipak potekli iz samog naroda.

I monarsi su dopuštali slobodu, i to katkad volens (Viktor Emanuel II., čija se veličina sastojala u odricanju), ali svakako više nolens. Čak i u vrijeme restauracije francuske monarhije (Carta Ljudevita XVIII.), osobito prije Napoleono-vih 100 dana a i kasnije, bilo je sloboda, koje su produžile da živu, naročito sloboda štampe, uprkos očite namjere da se i one satru. U ono doba do 48. bio je u glavnom obladao princip legitimizma s koncesioniranim ustanovama predstavničkog karaktera. Dakle neka vrsta kontrolirane slobode ili, točnije, subordinacija principa slobode principu legitimizma. (Od velikih država jedini tadanji austrijski car nije bio povučen u taj pokret).

* James Bryce
** A. Menger

"Protiv naroda za narod" je načelo, koje barem svršava uvijek s tim, da narod zaista postrada. U obranu ove teze uobičajilo se o narodu govoriti kao o masi. Nijemci za vrijeme rata ubacili su (skoro podsvijesno) izraz "Menschennmaterial". Međutim vidjeli smo, da su u svjetskom ratu pale sve one države, koje su narod tretirale kao ljudski materijal. (Turci su, izgubivši svjetski rat, ipak konačno pobijedili u ratu samo radi toga, jer su oborili i raznijeli sultanski režim).

Osim toga uzurpacija vlasti ili gaženje sloboda (političkih, građanskih i ličnih) ugrožava ono, što je od presudne važnosti ne samo za progres, nego i za opstanak jedne civilizacije, a to je legitiman izvor vlasti. Jer jednom kada ovaj princip bude uništen, treba redovno vrlo dugo da prođe, dok se drugi princip nametne općem poštovanju. Kroz to međuvrijeme ruše se i najveće tekovine napretka, kao što je na pr. uništenje

senatske vlasti u starome Rimu bilo bez sumnje jedan od bitnih razloga propasti antike civilizacije.

Devetnaesti vijek (a taj je stvarno trajao do rata) bio je bitno okarakteriziran ravnotežom između principa demokracije i apsolutne vlasti. U svjetskom ratu izgleda da je definitivno pobijedila demokracija. (Narod kao izvor i utoka svih vlasti). Nijemci i Talijani htjeli bi sada da pronađu neku novu vrstu vladavine, koja bi imala da isključi i uništi slobodu pojedinca i vlast naroda. Mala Austrija također se nalazi sva na poslu, da pronađe neki novi sistem, koji bi je spasao od volje naroda, pa čak i bivši premijer bugarske diktatorske vlade **Georgijev** objavio je svima, da će pronaći novi način vladavine, koji će biti sasvim originalan i poseban. Pored svih ovih pojava, od kojih su neke i groteskne, stari i uravnoteženi narodi, kao što su to na pr. Francuzi i Englezi (ovi

posljednji, kad govore o politici, najmanje spominju državu!), a koji su ipak još uvijek a la t□te de la civilisation, drže se odlučno principa slobode i demokracije, te smatraju ove nove pokušaje kao vrlo opasne i za održanje same civilizacije.

Slobodu je teoretski nemoguće definirati. To nisu uspjeli ni najveći umovi, mada je sloboda stara kao napredak ljudski. U praksi pak ona je u različnim vremenima označivala različno, ali uvijek je bila karakterizirana borbom protiv nepravde. Bilo u republikama

cenzura zaplijenila, te je na njegovo mjesto uvrštene pjesme **Frana Alfirevića** i **Dragutina Tadijanovića**. Spašen je vrlo mali broj primjeraka izvornoga (I.) izdanja toga broja *Hrvatske revije*, pa je i Bulatov članak mnogima nedostupan. Objavljujemo ga u cijelosti, ne dirajući u jezik i pravopis, kao prilog suvremenim raspravama o demokraciji i totalitarizmu.

Dr. Edo Bulat rođen je u Splitu 17. veljače 1901. Nakon studija prava u Zagrebu, Parizu i Berlinu, u Splitu se bavi odvjetništvom. Početkom 20-tih

HRVATSKA REVIIJA

GODINA X BROJ 4 MCMXXXVII

bilo u monarhijama, duh slobode bio je uvijek kao kisik u zraku. Bez slobode može da se nešto postojeće privremeno održi, dok ne izivi i ne ukržlja, ali bez slobode ne može se poći naprijed. A tko ne će da ide naprijed, taj ne će uspjeti niti u konzervaciji postojećeg. Radi toga takovi nemaju čast da budu konzervativci, nego su, kako se u političkom žargonu kaže, reakcionari, tj. pristaše regresa, pa zato mogu da donesu samo nesreće narodima i civilizaciji.

Ovakav "red" svakako je pogubniji negoli kaos u slobodi, u toliko prije, u koliko može da potraje duže od bezvlašća i u koliko iz kaosa redovno niče novi život.

Narodi, obezglavljeni ratom i lažnim prorocima sile, očekuju i traže, da se pojavi Mesija. Pojavio se ovaj ili ne pojavio, svakako da će ovaj biti vjesnik slobode i napretka, a time i vjesnik borbe protiv nepravde i sile.

Naš narod imao je već u svojoj slavnoj prošlosti stalno prilike, da se bori protiv nepravde i sile, pa vjerojatno niti u budućnosti ne će postati apologet sile, pa makar u samoobrani bio prinuđen, kao što je to i prije bivalo, da se i njom posluži kao ultima ratio u obranu svoje narodne egzistencije.

*

Članak **dr. Ede Bulata** *Ubi spiritus Domini, ibi libertas (Tamo gdje je duh Gospodnji, tamo je sloboda)* objavljen je u *Hrvatskoj reviji*, god. VIII/1935, br. 4, str. 169.-172. Jugoslavenska ga je

godina pristupa Orjuni, koju uskoro napušta i prilazi HSS-u. Uoči rata stupa u ustaški pokret i biva progonjen i zatvaran. Skupa s nekoliko nacionalističkih političara, 5. travnja 1941. potpisuje izjavu u prilog stvaranja neovisne hrvatske države. U Hrvatskome državnom vodstvu u travnju 1941. imenovan je ministrom za Dalmaciju. Nakon Rimskih ugovora, u svibnju 1941. imenovan je ustaškim povjerenikom za Dalmaciju, a u kolovozu postaje poslanik NDH u Rumunjskoj. U siječnju 1942. vraća se u Zagreb, gdje do jeseni 1943. radi kao ravnatelj Hrvatskoga nakladnog zavoda. U ljeto 1943. osnovao je Odbor za ponovno pripojenje Dalmacije, a u rujnu 1943. ranjen je pri pokušaju ulaska u Split. Nakon što je krajem rujna 1943. ustrojio općinsku upravu u Splitu, 10. rujna 1943. ulazi u novu vladu kao ministar za oslobođene krajeve, dok od svibnja 1944. do kraja rata ostaje u vladi kao ministar bez listnice. Zagreb napušta s Mačekom 6. svibnja 1945., te od 1947. živi u Argentini, gdje je 28. lipnja 1984. i umro.

Bilješke:

- (1) James Bryce
- (2) A. Menger
- (3) Mommsen
- (4) "Tout par la société pour l'individu": "tout par l'individu". (Gonnard).
- (5) Bainville
- (6) Ferrero

KRIZANTEME

*Krizanteme
Na proljetnoj kiši
Udahnuše svježi zrak*

*Osjećam se nelagodno
Udahnuo sam opojni miris
i nakrilio obrve*

*One su same u svime mirisu
Strastvene
i neodoljive.*

Bruno ZORIĆ

MAJČINO MLIJEKO

*nakon naporna
puta
nakon probdjevene
noći
znaj
uvijek te čeka
eliksir ljubavi
kaplja
majčina mlijeka*

*to mlijeko ljubavi
teče
u bijelome slapu
i u srcu zri*

*s tim mlijekom
na usnama
lakše se živi
i lakše se mri*

Mario BILIĆ

SJEĆANJE NA RIJEKU

*Niz rijeku su tekli snovi,
sad misao plovi.
Niz zelenomodru,
kao u snu...*

*oh,
zašto je priča stala,
iz oka suza pala?*

*Rijeka više nije
u priču utkana.*

Ivan DUJMOVIĆ

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XXX.)

2708. **RADOTIĆ, Marija** (Stjepan) - rođ. 11.11.1909. u Molvama, Đurđevac. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda V.O. Zagreb po UVS čl. 14. na 10 god. zatvora.
2709. **RADAKOVIĆ, Sofija** (Rade) - rođ. 15.08.1923. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 15. I 24. na 2 god. zatvora.
2710. **RADANOVIĆ, Jelena** (Stipe) - rođ. 01.02.1927. u Sinju. Osuđ. 1946. presudom Div. Voj. suda Split po ZPND čl. 9. na 2 god. zatvora.
2711. **RADAUŠ, Zlata** (Dragutin) - rođ. 20.02.1924. u Vukovar. Osuđ. 1952. presudom Okružnog suda Osijek radi djela «protiv naroda i države» na 2 god. zatvora.
2712. **RADEK, Vera** (Stjepan) - rođ. 04.10.1927. u Zagrebu. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl.3. t. 8. na 2 god. zatvora.
2713. **RADIČEVIĆ, Marija** (Antun) - rođ. 01.01.1923. u Novom Selu. Osuđ. 1946. presudom Okružnog suda Sl. Brod po ZPND čl. 3. t, 14. na 6 mjes. zatvora.
2714. **RADIĆ, Ljubica** (Mijo) - rođ. 08.08.1923. u Bast. Makarska. Osuđ. 1945. presudom Okružnog suda Srem. Mitrovici po ZPND čl. 3. t. 3. na 15 god. zatvora.
2715. **RADIĆ, Marica** (Rožica) - rođ. 18.12.1923. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3, t. 14. na 18 mjes. zatvora.
2716. **RADIĆ, Marija** (Vinko) - rođ. 05.01.1905. u Bunjanima, Čazma. Osuđ. 1946. presudom Divv. vojnog suda U Zagrebu po ZPND čl. 3. t. 7. na 12 god. zatvora.
2717. **RADMANOVIĆ, Olga** (Dušan) - rođ. 23.09.1924. u Kašigu. Osuđ. 06.01.1947. presudom Okr. nar. suda Zadar po ZPND čl. 3. t. 7. I 3, na 20 god. zatvora.
2718. **RADOJKOVIĆ, Alma** (Petar) - rođ. 28.10.1928. u Šterni. Osuđ. 1951. presudom Kot. Suda Buzet po KZ čl.303. na 1 god. zatvora.
2719. **RADOJKOVIĆ, Fiorentina** (Josip) - rođ. 05.07.1932. u Šterni. Osuđ. 1951. presudom Kot. suda Buzet po KZ čl.303. na 14 mjes. zatvora.
2720. **RADOŠ, Ana** (Pavo) - rođ. 01.01.1925. u Slav. Brodu. Osuđ. 1945. presudom Okružnoga narodnog suda Sl. Brod po ZPND čl.9.t.1. na 15 god. zatvora.
2721. **RADOŠ, FRANJO** (Bariša) - rođ. 03.12.1929. u Zagrebu. Osuđ. 1958. presudom Okr. suda Zagreb po K Z čl. 303. na 18 mjes. zatvora.
2722. **RADOŠEVIĆ, Kata** (Stevo) - rođ. 23.06.1906. u Graberskom Brdu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 3 god. zatvora.
2723. **RADOŠEVIĆ, Lucija** (Šimun) - rođ. 02.05.1914. u Prnjavoru, Glina. Osuđ. 1945. presudom Okružnog suda za Liku i Gospić po ZPND čl. 3. t, 14. na 15 god. zatvora.
2724. **RADOŠEVIĆ, Mara** (Ivan) - rođ. 01.01.1905. u Prnjavoru. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Petrinja po UVS čl. 13. na 12 god. zatvora.
2725. **RADOŠEVIĆ, Marija** (Tomo) - rođ. 03.12.1900. u Osijeku. Osuđ. 1946. presudom Okružnoga narodnog suda Osijek po ZPND čl. 9. t. 1. na 13 mjes. zatvora.
2726. **RADOVANOMIĆ, Zlata** (Alfonso) - rođ. 09.11.1908. u Osijeku. Osuđ. 1946. presudom Okr. nar. suda Osijek po ZPND čl.3.t.14. na 2 god. zatvora.
2727. **RADOVANOVIĆ, Živka** (Nedeljko) - rođ. 01.01.1905. u Batajnica. Osuđ. 1947. presudom Kot. suda Vukovar po ZPND na 2 god. zatvora.
2728. **RADOVIĆ, Filka** (Marko) - rođ. 29.01.1953. u Kršanu. Osuđ. 1952. presudom Okružnog suda Pula po KZ čl. 111. St. 1. i 2. i čl. 120, na 1 god. i 6 mjes. zatvora.
2729. **RADOVIĆ, Tonka** (Petar) - rođ. 25.07.1926. u Radošiću. Osuđ. 1945. presudom Div. vojnog suda Split po ZPND čl. 3, t. 3. na 2 god. zatvora.
2730. **RAĐENIĆ, Katica** (Đuro) - rođ. 11.08.1897. u Sljemenu. Osuđ. 1946. presudom Vojn. suda za Okrug Zagreb po ZPND čl.3. t. 14, na 15 god. zatvora.
2731. **RAFAEL, Ana** (Mate) - rođ. 16.05.1909. u Stankovcima. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Sl. Brod po ZPND čl.3.t.3. na 1 god. zatvora.
2732. **RAJAKIĆ, Milica** (Lazar) - rođ. 02.08.1926. u Dalju, Osijek. Osuđ. 1946. presudom Okr. suda Osijek radi «širenja protudržav. propagande» na 10 god. zatvora.
2733. **RAJČIĆ, Franjo** (Antun) - rođ. 04.10.1906. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Okružnog suda Zagreb zbog «suradnje s okupatorom» na 6 god. zatvora.
2734. **RAJIĆ, Ljuba** (Petar) - rođ. 01.01.1928. u Rajić Brdu. Osuđ. 1946. presudom Okružnog suda Karlovac po ZPND čl.3.t.14. na 3 god. zatvora.
2735. **RAJIĆ, Marija** (Đuro) - rođ. 02.06.1887. u Cerovc. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Sl. Brod po ZPND čl.3.t.14. na 6 mjes. zatvora.
2736. **RAJKOVIĆ, Zora** (Petar) - rođ. 09.09.1908. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 13. na 15 god. zatvora.
2737. **RAJKOVIĆ, (Stjepan)** - rođ. 11.07.1898. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom ONS Zagreb zbog pripadnosti ustaškom pokretu na 4 god. zatvora.
2738. **RAJN, Ivka** (Jakob) - rođ. 04.12.1924. u Blaževdolu. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. i 3. t. 7. u svezi s čl. 13. na 2 god. zatvora.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

2739. **RAJS, Katarina** (Martin) - rod. 28.03.1911. u Vinkovcima. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Požege po ZPND čl. 11. na 4 god. zatvora.

2740. **RAJTAREK, Vilma** (Vili) - rod. 27.07.1922. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 6. na 2 god. zatvora.

2741. **RAKARIĆ, Dragica** (Petar) - rod. 22.05.1897. u Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po UVS čl. 14. i 13. na 11 god. zatvora.

2742. **RAKO, Vinka** (Šimun) - rod. 01.01.1903. u Imotskom. Osuđ. 1949. presudom Okružnog suda Split po ZPND čl. 3. t. 14. na 16 mjes. zatvora.

2743. **RAKOVIĆ, Andrija** (Blaž) - rod. 30.10.1951. u D. Andrijevcima. Osuđ. 1972. presudom Opć. suda Sl. Brod po čl. 119/3 na 1 mjes. zatvora.

2744. **RALEK, Rada Franciska** (Adolf) - rod. 28.10.1920. u Osijeku. Osuđ. 1945. presudom V. S. Voj. obl. Slavonija po UVS čl. 14. na 10 god. zatvora.

2745. **RALIŠ, Štefica** (Josip) - rod. 04.11.1913. u Požegi. Osuđ. 1945. presudom Okr. Nar. suda Brod po ZPND čl. 3. t. 3. na 15 god. zatvora.

2746. **RAM, Borislava** (Rade) - rod. 25.02.1953. u Bugar. Bikoc. Osuđ. 1974. presudom Okr. suda Bihać po čl. 174 na 4 mjes. zatvora.

2747. **RAMELIĆ, Elica** (Leopold) - rod. 08.03.1931. u Sušaku. Osuđ. 1954. presudom Kot. suda Sežana po KZ čl. 303. st. 1 i 2. na 6 mjes. zatvora.

2748. **RANDIĆ, Magda** (Ivan) - rod. 15.05.1912. u Slatini. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11. na 4 god. zatvora.

2749. **RANG, Gabriijela** (Stjepan) - rod. 16.03.1892. u Osijeku. Osuđ. 1946. presudom Okružnoga nar. suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 3. 6. na 18 mjes. zatvora.

2750. **RASNO, Katarina** (Luka) - rod. 05.01.1899. u Novoj Gradiški. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Beograd po ZPND čl. 3. t. 10. na 8 god. zatvora.

2751. **RATKOVIĆ, Draga** (Stjepan) - rod. 04.06.1907. u Čazmi. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Bjelovar po ZNS čl. 14. na 15 god. zatvora.

2752. **RATKOVIĆ, Draga** (?) - rod. 04.06.1907. u Čazmi. Osuđ. 1945. presudom Voj. suda Zagreb po UVS čl. 13. i 14. na 15 god. zatvora.

2753. **RATKOVIĆ, Stanka** (Vjekoslav) - rod. 01.08.1922. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Kom. Grada Zagreba zbog «širenja ustaške ideje» na 3 god. zatvora.

2754. **RAUHER, Josip** (Josip) - rod. 19.03.1906. u Koprivnica. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb «zbog pomaganja odmetnika» na 1 god. zatvora.

2755. **RAUS, Božena** (Petar) - rod. 14.07.1925. u Zagrebu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 7. na 10 god. zatvora.

2756. **RAŽOV, Milka** (Vice) - rod. 27.11.1951. u Zadru. Osuđ. 1972. presudom Okružnog suda Gospić po KZ čl. 174. na 4 mjes. zatvora.

2757. **REALICH, Terezija** (Stjepan) - rod. 20.09.1904. u Vukovar. Osuđ. 1954. presudom Okružnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 3. na 5 god. zatvora.

2758. **REBARŽ, Marija** (Luka) - rod. 17.04.1905. u St. Petrovom Selu. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZPND čl. 11. na 18 mjes. zatvora.

2759. **REBEŠKO, Reza** (Valent) - rod. 05.02.1923. u Rešetari, Sl. Brod. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Požege po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

2760. **REBIĆ, Maga** (Ivan) - rod. 01.01.1914. u Križ. Osuđ. 21.06.1948. presudom Okružnog suda Sisak po ZPND čl. 3. t. 3. na 4 god. zatvora.

2761. **REDŽEPOVIĆ, Magda** (Ivan) - rod. 16.06.1913. u Osijek. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Osijek po čl. 3.t.3. na 5 god. zatvora.

2762. **REFI, Mariška** (Julius) - rod. 24.12.1918. u Bjelovaru. Osuđ. 1947. presudom Okr. suda Bjelovar po ZPND čl. 3.t.14 i čl. 8, na 2 god. zatvora.

2763. **REGELJA, Klara** (Josip) - rod. 01.01.1899. u Odranskom. Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 3 god. zatvora.

2764. **REHAK, Karla** (Petar) - rod. 01.11.1901. u Trstu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 8. na 1 god. zatvora.

2765. **REHAK, Regina** (Drago) - rod. 06.09.1891. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Kom. Gr. Zagreba po UVS čl. 14. na 4 god. zatvora.

2766. **REIS, Magdalena** (Ivan) - rod. 29.04.1927. u Osijek. Osuđ. 1954. presudom Okružnog suda Postojna po KZ čl. 303/1 na 6 mjes. es. zatvora.

2767. **RELJANOVIĆ, Marija** (Luka) - rod. 23.01.1901. u Vinkovcima. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Osijek po ZPND čl. 11. i 9, na 4 god. zatvora.

2768. **RENDULIĆ, Anka** (Mile) - rod. 25.12.1922. u Modrušu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda JA po ZPND čl. 3. t. 3. na 5 god. zatvora.

2769. **RENDULIĆ, Milka** (Franjo) - rod. 01.01.1929. u Botnegu. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Karlovac po ZPND čl. 3. t. 14, na 1 god. zatvora.

2770. **RENDULIĆ, Zora** (Jura) - rod. 01.01.1933. u Modrušu. Osuđ. 1957. presudom Kot. suda Ogulin po KZ čl. 303. na 8 mjes. zatvora.

2771. **REPIMAC, MERMINA** (?) - rod. 06.06.1893. u Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb zbog «prokazivanaj u vrijeme rata» na 1 god. zatvora.

2772. **RESE, Agneza** (Đuro) - rod. 31.12.1889. u Osijeku. Osuđ. 1946. presudom Okružnoga narodnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 3. na 2 god. zatvora.

2773. **REŠ, Margita** (Marko) - rod. 02.07.1899. u Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl. 3.t.3. na 8 god. zatvora.

(nastavit će se)

KAKO JE UMRLA SUPRUGA GENERALA JUCE RUKAVINE

U jednom se članku u lipanjskome broju *Političkog zatvorenika* navodi, da je supruga pok. generala **Juce Rukavine**, **Nevenka Rukavina**, jednostavno nestala u vrtlogu 1945. Nije bilo baš tako.

Kad su nas Englezi onako sramotno predali jugoslavenskim partizanima u Rosenbachu, sudjelujući tako u najvećem genocidu u XX. stoljeću, u Škofjoj su Loki muške članove hrvatske vlade rastavili od obitelji i odveli ih u Zagreb. U Škofjoj Loki izvršen je još jedan strahoviti zločin. Pobijeni su mnogi pripadnici Doknadne ustaške bojne iz Orašja, od kojih su mnogi morali kopati vlastite grobove prije smaknuća. Među njima su bili i moj

rođak **Lila Živković**, kao i **Marko Živković** iz Donje Mahale.

Mi ostali dovedeni smo stočnim vagonima vlakom u Zagreb, gdje su nas smjestili u maksimirski logor. Zapovjednik logora bio je jedan židovski liječnik, kojemu više ne pamtim ime, ali se sjećam da mi je rekao: «Jako si lijepa, ali da se mene pita, ja bih vas sve poubijao!»

Dva dana po dolasku u Maksimir, dok smo čekali na obrok vode, dva su partizana došla po Nevenku Rukavinu, koja je u krilu držala dvogodišnju kći **Vesnu**. Nevenka je dijete dala mojoj majci i otišla s njima. Nije se vratila, ali nije ubijena. Njezina je sestra **Milka**, koja je uspjela izbjeći u Argentinu,

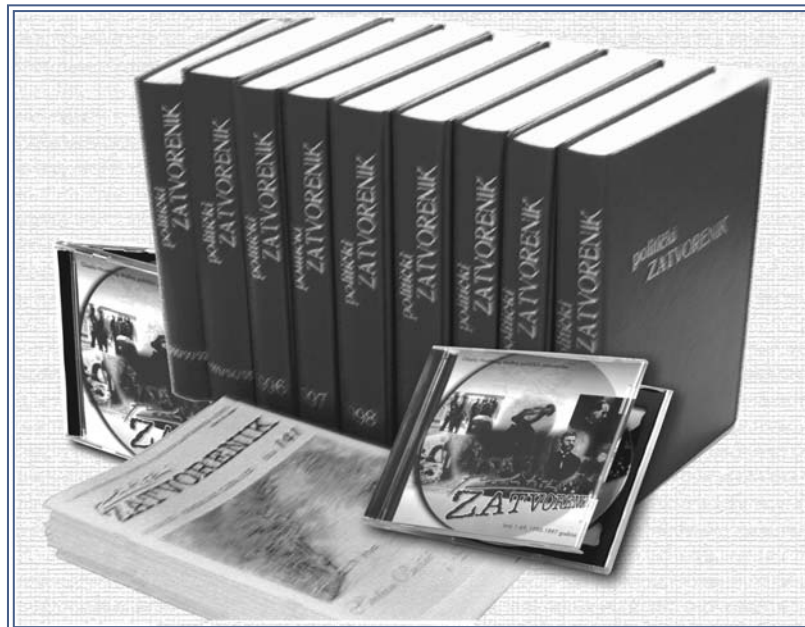
pisala mom ocu da se obraćala **Jakovu Blaževiću** i tražila da joj sestru ili sude ako je za što kriva, ili puste. Nisu je ni sudili ni pustili, nego su je smjestili među duševne bolesnike u Vrapču, gdje je dobila trombozu i na Badnjak 1947. umrla u strašnim mukama.

Što se Juce Rukavine tiče, njemu je moja majka još prije nego što smo došli u Škofju Loku, dala civilno odijelo. Juco je bio visok otprilike podjednako kao moj pokojni otac **Josip Gjebić**. Nažalost, nije mu pomoglo: iz Austrije je izručen jugoslavenskim vlastima, te u lipnju 1945. izveden pred «sud» i smaknut.

*Neda GLASNOVIĆ
Edmonton, Kanada*

Politički zatvorenik na CD-ROM-u!

Prvih 12 godišta našeg mjesečnika objavljeno je i na CD-ROM-u. CD izdanje sadrži sve brojeve od 1 - 129 u PDF i HTML formatu te brojeve od 130 -141 u HTML formatu.

Dvostruki CD-ROM možete naručiti u središnjici HDPZ-a, Vojnovićeva 15 u Zagrebu, na telefone: **01 / 46 15 437, 46 15 438** ili na mail: **hdpz-sred@hdpz.htnet.hr**

po cijeni od **140,00 kn.**

MOJE SJEĆANJE S KRIŽNOG PUTA

Kao pripadnik Hrvatskih oružanih snaga, iz Slavonije sam krenuo prema Sloveniji. Kroz Zagreb je moja jedinica prošla 6. ili 7. svibnja 1945. Pred Celjem smo bili 9. svibnja. Sjećam se Nijemaca koji su govorili da je rat gotov te su bacali oružje. Pred Celjem smo imali polusatnu borbu, gdje smo izgubili jednog borca. Moja bojna je bila na osiguranju u šumi pokraj rijeke Savinje. Nešto prije borbe u šumi, pet metara od mene pojavila su se tri partizana te su mi rekli na slovenskom jeziku, da je rat gotov, da predamo oružje i da se možemo vratiti kući. Kako sam ja bio zapovjednik 3. voda, odgovorio sam, da ću putem teklića upoznati svog zapovjednika, a to sam i učinio.

Prolazak kroz partizansko Celje

Kad se teklić vratio, priopćio mi je da je zapovjednik rekao kako nema nikakvih pregovora, i ako oni ne će pucati na nas, da ne ćemo ni mi na njih. Kako sam stajao na nogama, isti je tren ispaljen rafal iznad moje glave. Nakon toga nastala je borba koja je trajala negdje oko pola sata. Budući da je to bilo u neposrednoj blizini Celja, oni su poslije borbe uputili iz šume prema Celju. Mi smo se također uputili u Celje. Na mostu u gradu smo bili zaustavljeni, jer su partizani postavili mitraljeze. Tu su stajali i partizanski oficiri koji su tražili od nas da predamo oružje i da se možemo vratiti svojim kućama. Tog trenutka naišli su naši časnici, mislim da su bili u crnim odorama, te su zamahnuli rukom i zapovjedili partizanskim oficirima, da maknu oružje desno. Oficiri su se pogledali, te su dali zapovijed svojim partizanima da maknu oružje, što su ovi i učinili. Prošli smo kroz Celje puno partizana.

Zaustavio sam se s druge strane mosta gdje je stajao partizanski stražar, a pokraj njega gomila oružja. Tu sam primijetio pokraj stražara streljivo za moj pištolj Astra, kojega je inače bilo teško nabaviti. Partizan me je samo pogledao, te me je upitao, mislimo li se mi i dalje boriti. Ja sam mu, ne razmišljajući, odgovorio da

Piše:

Nikola ŠIMIČIĆ

smo tek započeli borbu. Kroz Celje smo prošli, grad je bio okićen partizanskim zastavama. Pun grad pionira te naoružanih partizana, koji su nas samo promatrali sa strane.

Nismo otišli ni par kilometara od Celja, već smo bili napadnuti sa svih strana. Moja je postrojba osiguravala narod i vojsku, te smo s desne strane u brdu rastjerali partizane, a tu smo i prenoćili. Prije nego što je svanulo, nastavili smo prema Austriji. Kod Slovenjgradca su nas partizani opet napali. Tu se vodila teška borba. Bilo je mnogo mrtvih. Nakon borbe nastavili smo dalje put prema Austriji. Pred Bleiburg smo stigli četrnaestog svibnja. Prenoćili smo u brdu, osiguravajući narod i vojsku koji su napunili livade.

Razvrstavanje i likvidacije u Mariboru

Petnaestog svibnja su nad nama kružili avioni, te je do nas došao glas da izvjesimo bijele zastave za predaju. Pokraj mene su neke ustaše lomile puške proklinjući i plačući. Naišao je jedan satnik, koji im reče: "Ne plačite, već uzmite najbolje

oružje i idemo u prodor." Oni to odmah prihvatili i njih tridesetak uze od nas najbolje oružje, te odoše u šumu. Mi ostali smo se uputili dolje na livade gdje smo odložili oružje. Usmjerali su nas cestom prema Mariboru. Ne sjećam se više koliko smo putovali do Maribora, ali sam dobro zapamtio par kilometara pred Mariborom. Tu su nas tjerali da trčimo, tukli kundacima i ubijali. U Maribor sam ušao pred večer, a prenoćili smo na ulici.

Rano ujutro su nas utjerali u dvorište neke vojarne. Na ulazu u nj odmah su odvajali ustaše na jednu stranu, a domobrane na drugu. Tu smo ispunjavali neke upitnike, a odmah su odvajali one koji su likvidirali po kratkom postupku. Ja sam bio raspoređen u jednu grupu, u kojoj su bili, kako sam u razgovoru doznao, vojnici iz 1941-1943. Budući da sam ja u vojsku stupio 1943., odmah sam pomislio kako nije dobro ostati u toj skupini. Čekao sam trenutak da se stražar okrene ili udalji, pa sam tada preskočio u drugu grupu. Nije prošlo desetak minuta, a grupu u kojoj sam ranije bio, stražar je potjerao u jedan kut gdje se već nalazio kamion pokriven ceradom. Vezali su dva po dva žicom, te ih ubacivali u kamion. Kamioni su stalno odvozili na likvida-

Razvrstavanje zarobljenih hrvatskih vojnika

ciju, iako mi nismo u ono vrijeme bili ni svjesni šta se sve događa.

Mi koji smo imali sreće, krenuli smo na križni put, iz Maribora preko Podravine, Osijeka, Kikinde te u neko njemačko selo koje se zvalo Sv. Umberto. Govorilo se je da nas je iz Maribora krenulo oko dvadeset tisuća. Do Osijeka nas se smanjilo veliki broj, a do Kikinde još i više. Put je trajao oko mjesec dana. Bili smo gladni i umorni, a što je bilo još teže, bez vode. Kad bi nam dopustili odmor, odmah bismo popadali, željni odmora. Svaki odmor smo skupo platili, jer su tri oficira OZNE kružila između nas i samo su na žrtvu pokazali prstom da se digne, te su ga uputili već u određenu grupu. Kad bi skupili dovoljan broj tako probranih, odvodili bi ih prema Dravi na likvidaciju. Mi smo čak čuli kako iz mitraljeza pucaju.

Sjetio sam se jednog slučaja. Oficir na konju primijetio je svog suseljana, te ga je upitao, je li možda i njegov brat tu negdje. Ovaj mu je odgovorio potvrdno, te ga je oficir poslao da ga dovede. Kad mu je našao brata, ovaj mu se približio na pet metara. Brat oficir reče mu: "Ti služi Antu Pavličića do zadnjeg dana..." Potom izvadi pištolj i isprazni spremnik. Brat se samo srušio na zemlju, a brat mu oficir ode hladnokrvno dalje. Vidjevši kako brat ubi brata, mi ostali smo shvatili koliko vrijedi naš život.

Smrt u bunaru

Sjećam se još jednog slučaja. Naš četverored polako klizi cestom, rekao bi čovjek da idu kosturi po cesti. Iscrpljeni od gladi, a još više od žeđi, prolazimo kroz jedno selo negdje u Podravini. Ispred jedne kuće vrata su bila širom otvorena, a u dvorištu bunar. Iz našega četvoreda su se odvojila dva jandnika, te su potrčali prema bunaru. Vidjevši da nema kante a ni vode, jedan za drugim skočiše u bunar. Partizan iz pratnje dotrčao je za njima, ali oni su već bili dolje. Isplai rafal u bunar, a žena koja se našla u dvorištu samo je krikнула u plač, te se je uhvatila za glavu. Naš četverored je nastavio dalje put u neizvjesnost, a naši supatnici su nastavili spavati u

Zarobljenici na povlačenju

bunaru. Došli smo u Osijek, i tu smo preko mosta prešli u Baranju. S mosta se počelo skakati u Dravu. Partizani su pucali i u zraku ubijali. Ono što nisu poubijali u zraku, to su čamcima pohvatali.

Ja sam malo prije Osijeka obolio od dizenterije, tako da sam ostao zbog iznemoglosti pozadi. Tako sam imao priliku vidjeti kako jandnici od iznemoglosti padaju, a partizani na kraju kolone metkom dokrajčuju ljude. U Kikindu smo došli desetkovani. Kroz neka sela u Baranji su nas sačekali štapovima, vilama i raznim predmetima, te su nas tukli koliko su god mogli. U Kikindi smo prenoćili a već drugi dan sam odvojen s jednom grupom te smo stigli u selo koje se zvalo Sv. Umberto. To je njemačko selo koje je bilo potpuno prazno. Tu smo dobijali redovito hranu, a na posao su nas vozili u Čoku, na obrađivanje vinograda. Tu smo ostali tri mjeseca, a zatim smo prebačeni u Petrovaradin. U Petrovaradinu sam ostao do studenoga, kad su nas jedne večeri kupili dvadesetak, te smo vezani žicom kamionom prebačeni do željezničke postaje.

Odatle su nas odvezli na Oznu u Beograd. U Beogradu smo ostali par dana na ispitivanju. Nakon par dana ja sam sa još dvojicom svojih mještana prebačen na svoj kotar, u Novsku. Nakon saslušavanja na Ozni

u Novskoj, pušten sam kući pred same izbore u studenome. Selo Višnjice pokraj Novske, gdje sam rođen, odmah sam napustio te sam otišao u Zagreb, a zatim u Šibenik gdje sam se i oženio. U Šibeniku sam ponovno unovačen i pozvan na služenje vojnog roka. Iako sam kod upisivanja naveo da sam novačen 1943. u Hrvatsko domobranstvo, oni su mi odredili da služim dvije godine.

Vojsku sam služio u Sloveniji, gdje sam nakon 6 mjeseci bio s još pet vojnika uhićen. Suđeni smo bili kao jedna organizirana grupa, tako da je jedan iz naše grupe bio osuđen na smrt strijeljanjem. Mene je osudilo dvanaest godina. Kad su na suđenju upitali **Zvonimira Lacića**, koji je bio na smrt suđen, hoće li se žaliti, on je odgovorio: "Komu da se žalim? Pa oni su u Beogradu gori od vas!"

Sudac koji nas je sudio, kasnije je doznao da je bio s Lacićevim ocem prijatelj, pa je nakon par dana došao u ćeliju te ga je nagovorio, da će mu on sastaviti žalbu, a Zvonimir samo da potpiše. Na žalbu smo dobili rješenje za ponovnu raspravu, tako da smo dobili svi manje kazne. Ja sam odslužio 3 godine 4 mjeseca i dvadeset dana. Po izlasku iz zatvora ponovno sam pozvan na odsluženje osamnaest mjeseci.

MOJE SJEĆANJE NA SVIBANJ I LIPANJ 1945. (IV.)

Kad sam se uvjerio da nema nikakva vlaka, krenuo sam pješice prema Zagrebu. Sam sam hodao po cesti prema Zaboku. Nisam se bojao, jer sam od naših nekadašnjih izleta poznao ovaj kraj. Putem nije bilo mnogo povratnika, jer su većinu zadržali u Krapini, u logoru. Tako sam rano poslije podne stigao u Zabok. Odlučio sam opet posjetiti kolodvor, u nadi da će se možda ipak pronaći kakvo prijevozno sredstvo. Naravno da nije bilo nikakvog vlaka, ali sam na kolodvoru susreo strica **Milu**, koji je isto pokušavao naći neki prijevoz do Zagreba. Obojica smo bili sretni, da smo se našli i da više nismo bili sami. Stric Mile se sa svojom obitelji povlačio prema Klagenfurtu. U općoj gužvi i metežu izgubio je vezu sa ženom i djecom, te je krenuo natrag prema Zagrebu. Sada smo nastavili put zajedno. Ja nisam imao više nikakve prtljage, u džepu sam imao svoju dačku iskaznicu i nekoliko tisuća kuna. Stric Mile vukao je sa sobom jedan zavežljaj u kojem je imao nešto rublja. Seljaci su primali kune, pa smo putem kupili nešto hrane. Ne sjećam se točno, ali mislim da smo uspjeli kupiti nešto kruha i sira. Počela se spuštati noć, pa smo odlučili prenoćiti na jednom sjeniku. Bila je to neka gospodarska zgrada negdje blizu Pojatnog, u kojoj smo otkrili sijeno. Tu smo se zavukli i pokušali spavati. Najednom smo otkrili da nismo sami.

U sijenu je bilo više ovakvih kao nas dvojica. Po noći, upali su u sjenik partizani i uz psovke su počeli tjerati ljude van iz sijena. Stric i ja nismo čekali da nas izvuku, pobjegli smo u mrak. Nismo znali kamo bježimo, samo znam da smo pretrčali preko željezničkog nasipa, iza kojeg smo se stisnuli i čekali da partizani odu. Tako stisnuti smo i zaspali. Probudio nas je u zoru jedan teretni vlak, koji je protutnjio pokraj nas.

21. svibanj - ponedjeljak

Mislim da je bio Duhovski ponedjeljak. Hvala Bogu, opet je osvanuo vedar dan, pa je odmah zatoplilo čim se po-

Piše:

Antun ŽIVKOVIĆ

javilo sunce. To je za nas, koji smo noć proveli na goloj zemlji, bilo vrlo ugodno, jer smo se odmah po izlasku sunca zagrijali. Čim smo se probudili, nastavili smo put prema Zagrebu.

U logoru

Cesta je vodila kroz Zaprešić. Ja sam predlagao da obidemo Zaprešić, ali stric Mile je želio i smatrao potrebnim da se negdje operemo i da se on obrije. Ja još nisam imao problema s brijanjem, s obzirom na moju dob, no i ja sam bio prilično zamazan. Mora da sam izgledao zastrašujuće: poderan, zamazan i raščupan (češalj mi je ukrao jedan partizan, još negdje u Mariboru, prilikom jedne pretrage), izgledao sam kao pravi izbjeglica.

Stric je sa sobom stalno vukao svoj zavežljaj, a u jednom rupčiću imao je zamotano dva ili tri komada zlatnog nakita. Mislim, da je bio nekakav broš i prsten. Zamolio me da to stavim u svoj

džep, jer je pretpostavio da će partizani, ako nas ponovno uhvate, mene manje pretraživati. Tako sam ja njegovo zlato umotao u neki rupčec i sve stavio u džep svojih hlača.

Čim smo ušli u Zaaprešić, zaustavili smo se kod jedne seljačke kuće (u ono doba Zaprešić je bio pravo selo). Tamo su nam dopustili da se odmorimo i operemo. Stric Mile se obrijao.

Moj izgled se nije mnogo izmjenio, iako sam se malo oprao. Seljaci su nam tumačili da je sada mir i da će dolaskom partizana biti sve bolje. Mi smo to slušali, a stric je ipak rekao da sumnja da će im u komunizmu biti bolje. U taj čas ušli su u kuću neki susjedi, koji su javili da partizani na njihovim livadama kose djetelinu, naravno bez pitanja. Lica naših domaćina su se malo oduljila, a mi smo zahvalili na gostoprimstvu i krenuli dalje.

Nismo stigli daleko. Zaustavio nas je jedan partizan, koji je preko ramena nosio strojnicu (šarac). Upitao nas je kamo idemo i tražio da mu pokažemo

"Plebiscit nogama" - nepregledno mnoštvo bježi ispred "oslobođenja"

isprave. Stric nije imao isprave, a ja sam pokazao svoju dačku iskaznicu. Partizan očigledno nije znao čitati, ali je na iskaznici vidio pečat s hrvatskim grbom i slovom U iznad grba. Kad je to vidio, podivljao je. Psovao je i vikao da smo uhićeni i tjerao nas da hodamo ispred njega. Tom prilikom me nekoliko puta udario cijevi strojnice pod rebra i kod svakog udarca opsovao mi je ustašku majku. Tako nas je doveo do jedne štale, u koju nas je utjerao. U prostoriji sjedili su dvojica naših ljudi, mislim da su bili željezničari, i dva njemačka vojnika. Malo od boli, a malo od bijesa i umora, meni su izbile suze.

Čim smo ušli u tu štalu, onaj se partizan okomio na zavežljaj strica Mile. U zavežljaju je među ostalim našao i nešto kuna, što ga je jako zainteresiralo i bez obzira na to što je to bio "okupatorski" novac, on ga je pospremio u svoj džep. Nakon toga započeo je s prepipavanjem. Morao sam dignuti ruke u zrak, dok mi je on prekopavao po džepovima i dok me prepipavao. U jednoj ruci, podignutoj u zrak, držao sam rupčić, a u rupčiću ono malo zlata strica Mile. Tako partizan nije pronašao to zlato.

Došlo je još nekoliko partizana i rekli da će nas odmah sve postrijeljati. Shvatili smo da su im namjere ozbiljne. To jedino nisu shvatili Nijemci. Oni su iz svoje torbe izvukli karte i počeli partiju šnapsa. Jedan od partizana im je prišao, oduzeo im je karte i usput udario jednog od njih, koji je pokušao prosvjedovati. Mislim da su onda i oni shvatili gdje se nalaze.

Nisam osjećao strah, vjerojatno jer sam bio jako umoran. Želio sam samo da se konačno odmorim.

Onako umoran, sjeo sam na pod i ispružio noge. To je bila pogrješka! Cijelim putem sam sačuvao svoje cipele, jer sam ih bio dobro zablatio. Sada je jedan partizan ugledao donove, koji su bili kao novi i naravno, odmah sam ostao bez cipela. Partizan je rekao, da mi cipele i onako ne trebaju, jer će nas sada strijeljati.

Tada je u štalu ušao jedan čovjek u civilu, koji je na prsima nosio veliku, crvenu zvijezdu. On je počeo uvjeravati partizane, da nas ne mogu tamo strijeljati i da će se nama pravedno suditi. Osim toga, rekao je da smo civili i da nas samo on može uhapsiti. Ne znam što je bilo s njemačkim vojnicima, ali strica, mene i onu dvojicu željezničara preuzeli su ljudi iz Zaprešića. I tako je strijeljanje otpalo.

Jedan mještalin, koji je imao staru pušku, austrougarsku - dugačku karabinku s tri metka, dobio je nalog da nas sprovede do Zagreba. Partizani su s tim bili zadovoljni i mi smo krenuli. Puška našeg pratitelja bila je u odličnom stanju. Kako ju je on stavio na rame, puška je sama od sebe opalila. Kad smo već izlazili iz Zaprešića, prišla nam je pratiteljeva žena i pitala ga, kad kani doći doma? On nije znao odgovoriti, pa sam ja pomogao. Rekao sam mu da nas on ne treba pratiti do Zagreba, jer i ja znam put. Tako nas je čovjek dopratio do porušenih mostova preko Krapine i onda otišao doma, a mi smo produžili prema Podsusedu.

U Podsusedu skupljali su sve povratnike, vjerojatno da ne bi nekontrolirano ušli u Zagreb. Nekakvi civili su sve povratnike tjerali u dvorište restoracije "Aralica". Tu se do popodne skupilo sigurno oko dvije do tri stotine ljudi. Onda su nas ovi civili postrojili u

četveroredove i tako smo krenuli prema Zagrebu. U Stenjevcu su zaustavili kolonu i priopćili nam da se, zbog redarstvenog sata, ne može proći kroz Zagreb. Mislim, da su nas htjeli smjestiti u koncentracijski logor Prečko, ali je taj logor, izgleda, već bio prepun. Rečeno nam je da možemo spavati uz cestu. Kad su ljudi posjedali, naš pazitelj nije više na nas obraćao pažnju, pa smo stric i ja pobjegli prema pruži *samoborca*, po toj pruži krenuli smo prema Zagrebu. Na Trešnjevci nas je zaustavila opet partizanska patrola. Sad je bilo lakše! Ja sam partizanima tvrdio da stanujem u jednoj kući, koja se vidjela, a nije bila dovoljno blizu da mogu provjeriti. U taj tren naišli su opet neki željezničari, pa je patrola počela s njima raspravu, a stric i ja smo se izgubili iza prvog ugla.

21. svibnja - ponedjeljak

Tako smo predvečer stigli u Istarsku ulicu. Kod kuće su bili tata, mama, **Slavko**, **Đero** i zio **Bepi**. Bio sam sretan, da sam stigao do kuće i da se konačno mogu odmoriti. Ne sjećam se više kako je mama uspjela sve nas nahraniti, jer u kući baš i nije bilo previše hrane, a nije postojala mogućnost ni da se nešto kupi. Tako smo svi, koje sam nabrojio, sjedili u kući čekajući da se situacija smiri, koja je nastala zbog oslobođenja. Ne sjećam se, jesam li u nedjelju 27. svibnja išao u crkvu, ali sam taj dan ipak zapamtio.

Mama je, kao i svaki dan, pripremila ručak, a poslije ručka smo stric Mile i ja legli na krevete u zadnjoj sobi, da malo odspavamo. Dok smo tako još ležali i malo razgovarali, u sobu su upala tri partizana, naoružana strojnicama. Glavni je bio jedan brkati Crnogorac. Pitao nas je kako se zovemo, pa kad smo rekli, naredio nam je da se dignemo i da idemo s njim na jedno kratko saslušanje. Kad smo izašli iz sobe, na hodniku su čekali tata i Đero, koje je partizan već prije kupio. Zia Bepa (nije se zvao Živković), mamu i Slavka (koji je bio bolestan), ostavili su u kući. Brkati partizan je prilikom izlaska iz kuće samo prokomentirao: "Da je **Pavelić** imao stotinjak ovakvih porodica, ne bi NDH nikad propala". Naravno da smo svi na njegove riječi samo šutjeli. Vani pred kućom bio je jedan auto u koji su nabili nas četvoricu. Danas mi nikako nije

jasno, kako smo svi stali u taj auto, jer su u Istarskoj 13 pokupili još jednog gospodina s njegovom kćerkom, koje ja nisam poznavao. Auto nas je doveo u Ljubljansku ulicu, koja se danas zove ulica Republike Austrije.

Jedan po jedan ulazili smo u jednu prostoriju, gdje je jedan partizan na pisaćem stroju zapisivao sve podatke. Jedno od pitanja, koje mi je postavio bilo je: jesam li surađivao s okupatorom i jesam li služio vojsku. To pitanje mi je postavio, iako sam mu malo prije rekao, da sam tek navršio 16 godina. Kad su nas tako popisali, poslao nas je partizan u podrum "da se malo rashladimo". U podrumu su otvorili jedna vrata i gurnuli nas u jednu veliku prostoriju, koja je bila puna ljudi. Ti ljudi su bili uhićeni već prije podne. Bilo je tu puno susjeda, službenika, trgovaca. Društvo je bilo miješano:

doveli u prihvatnu baraku, gdje smo morali ponovno dati sve podatke. Kad je negdje oko tri sata ujutro završeno popisivanje, sve su nas strpali u baraku broj 7. Morali smo ući u baraku, jer se po noći nije smjelo zadržavati izvan barake. U baraki je već bilo toliko ljudi, da nije bilo mjesta ni za sjesti na pod, da se o ležanju i ne govori. I ovdje je društvo bilo mješano. Muško i žensko zajedno. Stojeći, proveli smo prvu noć u logoru Kanal. Ipak smo na jednoj klupi uspjeli naći malo mjesta, tako da je tata mogao sjediti. Kako su nam partizani rekli da idemo "na jedno kratko saslušanje", nismo sa sobom ponijeli nikakve deke ili pribor za jelo, što se sada pokazalo kao veliki propust.

Ujutro su novopridošle postrojili, a onda nam je jedan liječnik, zatvorenik kao i mi, održao predavanje o

inja i vjerojatno, prostorije za stražare. Cijeli logor je također bio okružen ogradom od bodljikave žice. Oko svake barake šetala su dva naoružana stražara, a oko samog logora stajali su stražari na svakih dvadesetak metara. Zatvorenici nisu smjeli prelaziti iz jedne barake u drugu, a nije se smjelo ni razgovarati sa zatvorenicima iz druge barake. Sa zapadne strane logora protezao se nasip odvodnog kanala, a s južne i istočne strane nalazila su se polja s kukuruzom. Najbliže zgrade bile su "gradske kuće", koje su i danas na početku Radničke ceste. Malo dalje vidjela se crkva Svete Obitelji. Sa sjeverne strane prolazile su pruge željezničkog kolodvora. Po nasipu, pokraj logora prolazili su ljudi, koji su tražili svoje rođake, muževe i žene, koje su partizani smjestili u logor radi ispitivanja. Ako je stražar primijetio da netko od logoraša pokušava kontaktirati s kojim prolaznikom, odmah je potjerao prolaznike, a logorašu je naredio da za kaznu legne potrbuške na pod. U našoj baraci su bili sve odrasli ljudi, žene i muškarci, uvaženi i poštteni građani Zagreba. Bilo je tu profesora, glumaca, činovnika i trgovaca, ljudi raznih zanimanja.

U toku jutra uspjeli smo pronaći kod nekih poznatih, prazne limenke od konzervi i nekoliko žlica. Ja sam čak dobio porculansku zdjelicu od jednog čovjeka. Tako smo se pripravili za sljedeći obrok. Oko podne su nam do dijelili žgance iz kazana, začinjene nečim. Pojeo sam sve. Drugi ili treći dan našeg boravka u logoru, odvojili su žene i smjestili ih u posebnu baraku. Sada je u baraci 7 bilo više mjesta, pa smo se mi smjestili na prične u samoj baraci.

Odmah, prvi dan po našem dolasku, primijetio sam, da je baraka puna stjenica. Sad, kad nas je u baraci bilo manje, stjenice su postale prava napast. Svaki jutro budio sam se natečen od uboda, a stjenice nisu birale mjesto, pa kadkad nisam mogao otvoriti oko, i lice mi je bilo svo izbodeno.

Isti dan, kad smo se uspjeli smjestiti u baraku, prozvali su Đeru i odveli ga u drugi logor. Kasnije sam saznao, da je prebačen u logor Prečko, koji je bio na drugoj strani grada. Dan iza toga prozvali su i strica Milu za kojeg sam

Razoružani i prevareni na križnome putu prolaze kroz Celje

bilo je tu i muških i žena. Prije ulaska u podrum, oduzeli su nam sve stvari, koje smo imali sa sobom. Osim nešto kuna, ja nisam imao ništa. Sjećam se da je među zatvorenicima bio gospodin **Starčević**, vlasnik jedne trgovine tekstila u Ilici.

Okolo jedan sat u noći istjerali su nas iz tog podruma, svrstali nas u kolonu po dvoje i tako su nas vodili kroz grad. Nisu rekli kamo nas vode, ali smo uskoro vidjeli, da su nas doveli u koncentracijski logor na Kanalu. Danas je na tom mjestu autobusni kolodvor. Taj logor imao je desetak baraka, a svaka baraka bila je ograđena bodljikavom žicom. I cijeli logor je bio opkoljen ogradom od bodljikave žice. Nas su

ponašanju u logoru. Naročito je naglašavao da se moramo redovito prati, da ne bi došlo do kakve zaraze. Nakon toga su nam partizani dijelili neku crnu tekućinu, koju su zvali kavom. Mi nismo dobili ništa, jer nismo imali nikakvu posudu u koju bi mogli natočiti tu tekućinu. Ipak smo svaki dobili komad kruha, jer za to nije bila potrebna posuda.

Cijelo prije podne upotrijebio sam za upoznavanje situacije u kojoj smo se našli i za pronalaženje posude i pribora za jelo. Kao što sam napisao, svaka baraka bila je ograđena bodljikavom žicom. Bilo je ukupno šest baraka sa zatvorenicima i neke barake u kojima je bila smještena uprava, kuh-

kasnije saznao, da je bio prebačen u jedan zatvor i da je kasnije osuđen na dvije godine robije, koje je odsjedio u Lepoglavi. Pet ili šest dana nakon našeg uhićenja prozvali su i tatu. Njega je pozvao jedan komesar na saslušanje, a komesara su poslali **Milo i Tereza Ševerdija**. Komesar je tražio i strica Milu, ali njega su odveli dva dana prije. Komesar je tatu preslušao i odmah ga pustio kući. Sad sam od Živkovića ostao samo ja na Kanalu. Svake noći su nas istjeravali iz barake i prozivali veće skupine ljudi, koje su odveli ravno na strijeljanje. Jedne noći su prozvali "Antun Živković". Ja, budala, javio sam se. Kad se skupila grupa prozvanih, upitao me jedan partizanski oficir: "Što ćeš ti, mali, ovdje?" Rekao sam mu da sam prozvan, a on je nakon provjere rekao da je prozvani Antun Živković žandar rođen 1917. godine. Potjerao me je natrag u baraku. Da me slučajno nije pogledao i mene bi pojela noć, kao i mnoge druge.

Nekoliko dana nakon toga vidio sam da su u logor dotjerali **Đuku Jelačića** i njegovu mamu. On je mlađi od mene dvije godine, znači da je tada imao tek 14 godina. Smjestili su ga u baraku do one u kojoj sam ja bio. Jedno jutro, kad sam izašao na vrata svoje barake, ugledao sam u suprotnoj baraci svog brata **Danča**. Tiho sam ga zazvao. Meni je tata nakon svog izlaska poslao paket s dekom i nešto za obući. Danče, koji je došao iz tko zna kojeg logora, nije imao ništa. Taj dan je tata prošetao po nasipu, pokraj logora. Naravno da mu nisam smio ništa izravno reći. Stao sam na jedan kraj barake, a jedan logoraš je stao na drugi kraj, pa mi je, prema našem dogovoru, viknuo: "Živković, znaš li, da ti je brat Danče u baraci broj 8?" Ja sam odgovorio, da znam, a tata je samo kimnuo glavom, da je razumio poruku. Drugi dan je tata poslao paket s dekom i drugim sitnicama za Danča.

Danče i ja rastali smo se u Krapini, gdje su njega zadržali i strpali u logor. Iz tog logora doveli su ga u Zagreb i smjestili u logor Maksimir, a nakon nekoliko dana bio je prebačen u logor na Kanalu. Na tom putu sastao se s našim prijateljima, s kojima je doveden na Kanal. Zapamtio sam da su tu bili **Antun Kenda, Matković** i još neki

Logor u Maksimiru

čija sam i imena zaboravio. Ja sam svakako želio da se s njima sastanem, ali da dođem do njih, trebalo je proći kroz dvije barake, a svaka baraka bila je ograđena bodljikavom žicom, a između baraka nalazili su se stražari. Ja sam se ipak uspio nezapaženo provući kroz bodljikave žice i došao sam do njih. Sva sreća, da me nije vidio ni jedan stražar, jer bih za kaznu završio u logorskom zatvoru, a to je bio bunker pod zemljom. Znam da su u tom zatvoru sjedili neki bivši domobranci, koji su bili u Crvenom Križu. Oni nisu iz početka bili u logoru, nego su kao Crveni križ dolazili raskuživati zahode, a u svojim kantama nosili su poruke i paketiće za logoraše. Netko iz logora ih je prijavio i tako su završili u zatvoru.

U logoru je bilo mnogo poznatih ljudi iz Zagreba: kazališnih glumaca, pjevača, profesora, trgovaca i drugih. Sjećam se da je tu bio i **prof. Grgec, prof. Doroghy**, pjevač **Andrija Konc**, naš susjed iz ulice gosp. **Malinar**... Neki od njih bili su strijeljani.

Otpribliže, nakon tjedan dana bio sam prebačen u susjednu baraku, mislim broj 9. Sad sam bio u istoj baraci s Đukom. U ovoj baraci nije bilo prična, pa smo spavali na podu. Ustanovio

sam, da sam pun ušiju, pa je postala glavna zabava, da skinem hlače i da po šavovima lovim i ubijam uši.

Jedan dan su pozvali Đuku, 14-godišnjaka, na saslušavanje. Nakon kratkog vremena doveo ga je natrag jedan partizan i gurnuo ga u podzemni zatvor, riječima: "Sad one dolje pozdravi sa - Za dom spremni!". Đuka je ostao u zatvoru dva dana, a onda su ga pustili van. On se prestrašio, kad je pozvan na saslušanje, pa kad je ušao u sobu, pozdravio je pozdravom, koji smo za vrijeme NDH pozdravljali u školi. "Spremni" je bio ustaški pozdrav.

Mene su ponovno preselili u drugu baraku i bio sam zajedno s Dančom i drugima. Jednog dana su odveli Matkovića i za njega se više nikada nije čulo. Pojela ga je noć. Ja sam u logoru ostao oko četrdeset dana, od 27. svibnja do 8. srpnja, a onda su me prozvali, s većom skupinom ljudi, jedan partizan, vjerojatno zapovjednik logora, održao nam je govoranciju o tome kako se sada vraćamo u pošten svijet. Izgledalo je, kao da se ispričava. Ja sam šutio i brže, bolje izgubio sam se prema Branimirovoj ulici u strahu da se partizani ne predomisle.

(Svršetak)

O SVILENOJ NITI KONCA

(*Mojoj kolegici Mariji*)

Mlade gusjenice treba odmah nahaniti lišćem isječenim na vrlo tanke rezove. Mladim gusjenicama ne daje se cijelo lišće, jer one još nemaju snage pregristi list, nego sišu sok, koji se nalazi u listu. Znaš, bubice, ne ugibaju, one umiru. One su kao i ljudi. Željne nježnosti i ljubavi.

Pričala je o uzgoju svilene bubice majka moje prijateljice **Marije**.

Nisam ništa uspijevaao vidjeti. U velikoj kartonskoj kutiji koja je mirisala na breskve, gužvala se masa malih ljigavih stvorenja zamotanah u čistu bijelu tkaninu. Kroz izbužani papir koji je dodatno štitiio nježne strukture gusjenica,

Piše:

Dr. Antun CAR

bili spaljeni u naletu JNA vojske, bilo smješteno u hotele na Babinom kuku do trenutka kada se mogu vratiti u obnovljene kuće. Već je bila 1994. godina, godinama su bili u prognaničkim smještajima po Hrvatskoj ili Dubrovniku, i tada je izgledalo da će još puno vremena proći dok se vrte doma.

Iz mase neodređenih i za mene sasvim nepoznatih tjelešca krila se rasplodna moć budućnosti i naslijeđe prošlosti.

trišlje, divlje jabuke ili primorskog šipka koji su probijali škrtu zemlju iz konavoske stijene.

Lišće za prehranu svilene gusjenice treba brati ujutro, čim rosa napusti lišće ili uvečer kada zahлади. Gusjenice moraju počivati na čistoj postelji. Znaš, Toni, nema sada dobrog lišća. Lišće murve mora biti suho. Ako je vlažno, razbole se, tenere su. Danas će one stupiti u mijenu.

I treba biti obazriv prema hranjenju. Stari ne smiješ ih gnjaviti da jedu. Možeš im dati hranu samo tamo gdje se miču. I da nisi slučajno zapalio cigaretu.

Tako poput djeteta i o djetetu govorila je Marijina majka. Ni jednom riječju nisu spomenuli spaljenu Grudu.

A na Grudi su u općem kaosu, kada su morali bježati, ostavili psa Diega kojega su vojnici JNA ubili.

Ubijeni Diego koji bi od straha od neznanca bježao u noge svojih vlasnika i pustio "poneku kap", je u zadnjoj traci ovozemaljskog svjetla shvatio da su pred njim oni koji mu žele oduzeti i Mariju i **Luku** i **Nanu** i tada je sasvim za njegovo neočekivano skočio i svoju veliku grivastu glavu zabio među noge čojstva i junaštva i pokušao odgristi "onu stvar" prvome koji je naišao i časnio napustio svoj dom da bi ga danas nevidljiv čuvalio.

Za mene koji ga se dobro sjećam, on je imao grivu od zlatnih konavoskih svilenih niti.

Kad sam ih posljednji put posjetio, ponovno u obnovljenoj kući na Grudi, nisam bio sasvim siguran što Nana tka, nedovršenu poprsnicu ili Diega.

Zar se nitko nije sjetio?

Kako smo nekad umišljeni i mislimo da će nas sjećanje dobro služiti godinama i da neke događaje nikada ne ćemo zaboraviti. Obično tako razmišljamo kada smo mladi. Kada se ovo događalo, to jest rat, moja je generacija i bila mlada. Kad tamo, poslije nekoliko godina niste više ni u što sigurni. A niste više ni mladi.

Potpukovnik je bio niže rasta, mršav, ispijena lica od pretjeranog pušenja. Govorilo se da je došao iz Osijeka i da se zove **Savo**. Zbornica današnje osnovne škole u Mokošici bila je kao i uvijek mjesto gdje bi predstavnici Međunarodnoga crvenog križa i JNA pregovarali. Rijetko sam bio nazočan tim sastancima...

Stradun u plamenu

pokušavao sam gledati u njih. Tu, na krevetu Marijinih roditelja u jednoj sobi hladnoga hotelskog smještaja na Babinom kuku, na krevetu koji je još pamtio debele nepoćudne Njemice i galebaranje uvezenih smetlara u godinama turističkog booma, nevino i bezgrješno, stiskao se pokušaj vraćanja svrhe u život, pokušaj opravdanja svoje vlastite nemoći i pokušaj zaborava. Pažljivo su se otvarala vrata hotelske sobe iz straha da hladni zrak hodnika naškodi tim malim bubicama koje nikako nisam mogao povezati sa svilenim tračcima meni najljepšeg veza na svijetu. Za tren je izgledalo da su najzaštićenija stvorenja na svijetu.

Bilo je to vrijeme kada je na stotine obitelji iz Primorja, Konavala i Župe, koje su ostale bez svojih domova, jer su

Zato su ta mala bića imala pravo da traže i toplinu i ljubav i murvin list. Nisu ih bez razloga nosili u Konavlima u nje drima da se napajaju toplinom.

Jedna jedina duga svilena nit. Nit pretočena u bijeli cvijet ubručica ili u svilenu maramu zaboravljenog hondeja. Nit uvezena u skadaricu, u modrinu, čuvaricu toplih čvrstih bijelih prstiju mirisa bosioka, zaštićenih od komaraca i uroka, nit kurdelice koja čvrsto između dva dlana obujmljuje vitak struk, nit kamena i mora, nit crljenice zemlje i kamena Pendže, bistrine Ljute i glatke kože Konavočke, nit početka i kraja, nit oltara i mira, tamjana i krsnih imena, čempresnih čuvara Konavala. Te svilene niti postajale su u rukama Konavoki zagasito crvene, pjane boje do intenzivne šipkove boje. Boje su nastajale od trave

Ovaj put našli smo se u zadimljenoj kancelariji privremenog zapovjednika "Komande mesta". Nije izgledao nimalo opušten. Cigareta je stalno bila u ustima i u razgovoru se često nakašljavao. Za vrijeme razgovora svirala je glazba s radiokazetofona (struje je u Mokošici tada bilo). Bila je to vrpca neke pjevačice novokomponirane glazbe, mislim Mice Troftraljke. Podsjetilo me je na služenje vojnog roka u Sanitetskoj oficirskoj školi u Beogradu. Svako jutro nas je budila novokomponirana narodna glazba koja je treštala elitnim prostorima Banjice i požurivala krv kroz žile svojih stanovnika. Ponekad su ta jutra bila lijepa. Kada se u proljeće podrezivala engleska trava i kada je sve mirisalo na putenu zelenu vlažnost. Ili kada bi koji mjesec kasnije, izvaljeni na toj istoj, sada žućoj travi, jeli mirisne šumadijske jagode. Nedjeljom kada bi išli u grad, u nekoj od brojnih beogradskih kavana bili bi čašćeni pićem. Dovoljno je bilo da smo bili u uniformi JNA, pa da nas časte. Nikad mi nije bilo jasno to oduševljenje uniformom. Mi koji smo dolazili iz južne Hrvatske, nismo voljeli nikakve uniforme i nikakvu radost nisam doživio kada sam je morao odjenuti. Nedjeljom sam znao šetati meni najdražom ulicom u Beogradu, Proleterskih brigada, koju sam i prvu upoznao u susretima četiri klasične gimnazije koje su ostale nakon brojnih reformi školstva u Jugoslaviji. (Tu su i živjeli moji prijatelji koji su se do rata redovito javljali i ljeti zabavljali po Dubrovniku, a od početka rata nisu se javili niti jednom. Ili su se složili sa napadom na Grad ili su, kao što su kasnije tvrdili, svi napustili Srbiju, a možda su bili i među onima koji su, nakon priznanja Hrvatske, gađali njemačku i vatikansku ambasadu kamenjem. U svakom slučaju njihov glas protiv napada na Grad, nisam čuo).

Ponovno sam se mislima vratio u zbornicu škole u Mokošici. Od predstavnika Međunarodnoga crvenog križa potpukovnik je stalno nešto zahtijevao za brojne prognanike Dubrovačkog primorja: više pomoći, više hrane, više odjevnih predmeta. Bilo je to vrijeme kada su mnoge kuće dubrovačkog primorja bile spaljene, a ljudi smješteni u velikim podrumima hotelskog kompleksa u Orašcu. Malo po malo je u meni rastao gnjev, jer sam znao da su to ljudi Primorja sve imali prije nego što su došle jedinice JNA.

Nisam izdržao a da ne kažem: "Gospodine potpukovniče, ovi su ljudi sve to imali prije nego su došle jedinice JNA i to im oduzele!!!" Izgledalo je da ga to

nije nimalo pogodilo... Ali je ipak s ljutnjom u glasu rekao: "Dobro, znam što vi mislite, doktore!" Ja sam zašutio nastojeći ponovno postići svoj tobožnji diplomatski status koji sam skoro sebi oduzeo. Kad su se pregovarači konačno dogovorili kamo smijemo ići, potpukovnik se okrenuo meni i uzeo neku drugu kasetu i stavio je u kazetofon, a izvadio kazetu Mice Troftraljke. Bio je to Oliver. "Evo, doktore, možete sada reći Vašima da ja volim i ovu muziku. Znaite, dosta sam vremena proveo u Šibeniku!"

Iz opkoljenog grada (snimio M. Kovač)

Nekoliko mjeseci kasnije, pojavio se tijekom čekanja da krenemo u obilazak Primorja s lijekovima potpukovnik čije ime ne znam. Govorilo se da je došao iz Trebinja.

Potpukovnik je ušao u sobu gdje smo ga čekali s Međunarodnim crvenim križem brzim sigurnim korakom, ali s licem na kojem se zrcalila nervoza. Bio je čovjek visoka rasta, okruglog lica, malog podbratka i izgledao je više kao visoki činovnik administracije nego ratnik. Stisnutih usnica, oštrim pogledom iza naočala, netom što je ušao u sobu rekao je: "A, ti si taj doktor Car, je li?" Izgledalo je da je i on liječnik i da nas struka spaja. "Jes", odgovorio sam. "Ma jes'li li ti to ili nisi?" "Jes" ponovio sam. "Ma jes'li li ili nisi?!" "Jes, jes" - odgovorio sam. "A sada mi se praviš još i Englez, kao ti me ne razumeš!"

"Gospodine potpukovniče, u našem dijalektu to znači da!" "Dobro, dobro...", rekao je.

Pregovaranje je uskoro počelo. Predstavnik Međunarodnoga crvenog križa tražio je da nam se dopusti običi područje oko Čepikuća. "Ne", odgovorio je potpukovnik. "Mi mislimo da je ljudima u Malom Vozu Vaša pomoć potrebija". Predstavnik MKCK je pretpostavio da nas žele uvući u područje ničijeg teritorija i vjerojatno izazvati incident u kojem bi optužili hrvatsku stranu. Odbio je prijedlog. Sumnjao je da bi, kada bismo došli do Malog Voza, Jugoslavenska vojska pripucala, izazvala hrvatsku reak-

ciju, a u toj zbrci bi stradali mi, što je moglo biti iskorišteno u međunarodnome medijskom ratu. Na odlasku potpukovnik se okrenuo meni i rekao "Znaite, doktore, dok sam vas čekao, odgovarao sam na telefonske pozive (bila je to jedina izravna telefonska veza s Gradom). Ti vaši sugrađani, vaši fini Dubrovčani su me slali u *materinu* i govorili svakojake prostote. Poručite vi Vašima da se Dubrovnik ne brani nekulturom nego kulturom. A ja ne bih želio da se nešto ponovno strašno dogodi Dubrovniku, jer meni je evo, Dubrovnik na srcu!" I tada je stavio ruku pod srce.

Nisam odgovorio. Zgadilo me je takvo licemjerje. Ljudi su se očito bili promijenili. Pređa mnom su stajali neki drugi ljudi a ne oni koje sam kao gimnazijalac prvi puta upoznao davnih sedamdesetih. Mislio sam na moj prvi susret s Beogradom i obiteljima srednjoškolaca klasične gimnazije u Beogradu. Dočekali su me s najboljim čorbama na svijetu. Uživali su slušati za njih egzotični dijalekt jednog Dubrovčanina i učili me govoriti č i ć. Bilo je toplo, zrakom su prštale pamučne pahulje topola. Mislio sam na sve one brojne Beograđane koji su ljeta i ljeta provodili u Gradu. Na sve "Branke Krsmanoviće" i Teatre koji su godinama gostovali u Gradu i koji su uvijek primani kao kod kuće. Na sve one mlade lijepe žene, koje su tako ponosno nosile kratke ljetne haljine i bez ustezanja darivale i uzimale ljetne ljubavi od Dubrovčana koji su ih barem to ljetno i barem malo voljeli. Pa imao sam i ja jednu Anu iz Beograda. Zar se ni jedna nije sjetila reći svome mužu, svome mladiću, svome bratu "ostavi taj grad na miru". Zar se nitko uistinu nije sjetio? A nije se sjetio...

I tako je došao Božić

Božić nije bio daleko. Na njega bi me podsjetila glazba na nekoj stranoj radio-postaji, ukoliko bih imao par rezervnih baterija da ih mogu trošiti. Najvažnije je bilo čuti vijesti naše lokalne radio-postaje ili Dnevnik Prvog programa Hrvatskoga radija. Ponekad smo slušali vijesti Herceg-Novog i sami pokušavali odgonetnuti daljnje namjere napadača.

U domovima nije bilo mjesta Božićnom ugodaju. Osim želje za mirom, sve drugo je nedostajalo.

Noć je padala rano, kako to već biva u najduljim danima godine. Tada bi se svi povlačili u kuće, puno prije policijskog sata i nakon skromnog jela zagrijavali u hladnim krevetima (posljedice toga vremena za natalitet Hrvatske i nisu bile

loše). Često bi već pao mrak kad bih stigao kući iz Doma zdravlja. Tada bih, nakon što bih se nakratko odmorio, uputio u ljekarnu "Jezić", na Stradunu.

Sada je to bila ljekarna "Caritas" u nas-tanku. Pred nama su bile gomile lijekova nepoznatih imena i mogućih učinaka, jer su mnogima nedostajala originalna pakiranja i sastav, kao i zabilježen datum trajanja. U svakoj zemlji na svijetu postoji neka farmaceutska industrija koja da svoje ime lijeku, tako da po svom sastavu isti lijek ima na desetke različitih

osoblje crvenoga križa. Poneki put bi nam se približio moj kolega **Pavo Kalauz**, koji je jedno od najtežih bombardiranja Srđa proveo na njegovim obroncima, nastojeći pružiti liječničku pomoć malobrojnim braniteljima. On bi sa sobom uvijek donio puno smijeha i iz njega je zračio tako potreban optimizam.

Jednog kasnog poslijepodneva, moja prijateljica, farmaceutkinja, **Maja Maškarić-Putica**, gospođa **Pavica Obuljen** i ja pokušavali smo otvoriti i prekon-

Bio je to još jedan od dana u nizu kada je stalno bila na snazi opća opasnost. U samostanu je umrla starica, skoro je tra-bao biti već i pogreb a nitko nije utvrdio smrt i napisao umrlicu. Prošli su sati i sati a do njenog liječnika nisu mogli doći. Oglašena opća opasnost i stalne detonacije sve su zadržale u skloništima. Nije mi preostalo drugo nego da se upu-tim do samostana. Ne mogu reći da sam išao opušteno i *s noge na nogu*. Jeza je negdje ležala u prostoru uokolo. S vre-mena na vrijeme bi se čula poneka detonacija, ali izgledalo je da granate padaju malo dalje, po rubovima grada. Na vratima me dočekala časna Helena sretna što me vidi, a time je i riješen problem koji su imali. Ja sam pak bio sretan da sam se domogao zatvorenog prostora.

Staricu sam našao u polumraku, pritvorenog prozora kroz koji je svježi zrak usporavao procese truljenja. Tijelo je bilo posuto cvjetnim laticama. Uokolo su bile upaljene svijeće. Sve je bilo puno mira i kao da je u sve to bila unijeta nada. Tako mi se barem činilo. Na tren sam zaboravio da vani bjesni rat. Časne su tiho molile i ja sam se, nakon što sam utvrdio smrt i napisao sve potrebne dokumente, oprostio od časne Helene i iskrao iz samostana. Izgledalo je da je vani dovoljno mirno pa sam nastavio prema gradu.

Nekoliko večeri kasnije, u ljekarni, uoči Božića, časna Helena je bila puna radosti i smijeha, što je s njom bio čest slučaj. Svesrdno nam je pomagala oko kutija s lijekovima i čekala kada će njena pošiljka biti gotova. I tada između hrpe kutija, ona je prepoznala jednu malo drukčiju. Bila je to manja kutija, puno manja od ostalih, uska i dobro prilijepljenih otvora. Časna Helena je očito imala dobar dar zapažanja jer u kutiji, jedinog od desetaka kutija nabačenih u tom malom prostoru nisu bili lijekovi.

Bili su kolači koje je netko iz Njemačke poslao onima koji će lijekove dijeliti. Za svakog se našla poneka slastica, a meni je dopao *bišopsbrot*, slatki tradicionalni božićni kolač s marci-panom, grožđicama i narančinim kori-cama. Helena je svima radosno ugurala po jedan kolač, s rečenicom da smo mi to i zaslužili i tako otklonila moju stidljivost. Unaprijed sam se radovao trenutku kad ću ga podijeliti s mojim prijateljima i zamišljao onaj slatkogorki okus marcipana koji se polako valja ustima i nestaje niz nepce. Bišopsbrot je bio dovoljno velik da traje možda i dva dana i da ga mnogi probaju. I tako je došao Božić.

Ratom poharana gradska luka

imena. Na tisuće i tisuće kutijica lijekova prošlo je kroz naše ruke. Bio sam zapanjen pošiljkama lijekova koje su stizale. Mnogo lijekova koji kod nas nisu bili registrirani, mnogima davno istekli datumi trajanja, mnogi već upotrijebljeni. Tube s mastima za reumu i hemoroide potrošene do polovine na *pristojne* i one *manje pristojne* dijelove stranih tijela, poluispijene bočice sirupa za kašalj, tinkture valerijane, kao lijeka davno zaboravljene. Često su nam bile potrebne rukavice, jer bismo se umazali lijekovima koji su curili iz svojih nepot-puno zatvorenih bočica.

I dok me je dirao taj osjećaj za pomoć koji je nepoznate ljude često i udaljenih zemalja natjerao na slanje lijekova, toliko me je vrijeđao odnos drugih koji su se oslobađali poluupotrijebljenih lijekova, lijekova istekla datuma pa i opasnih po zdravlje. Tone i tone takvih lijekova mjesecima je kasnije čekalo na uništavanje u krugu stare bolnice na Boninovu.

Večeri i večeri proveli smo u staroj ljekarni uz šterike. Često bi i policijski sat stigao, a mi još nismo uspjeli pripremiti velike količine lijekova za domove staraca ili patronažu medicinskih sestara. Obično bi rano ujutro po lijekove koje bismo im pripremili, dolazile medicinske sestre za domove staraca ili

trolirati što više kutija lijekova. Pripremali smo pošiljku lijekova i za samostan časnih sestara na Pilama koje su vodile brigu o staricama. S nama je bila časna sestra **Helena** iz samostana.

Malo sam susretao medicinskih sestara koji su na tako požrtvovan način skrbili o starima kao Helena. Ako bismo tražili prototip časne sestre, to bi bila sestra Helena. Srednje visine, rumenih zategnutih obraza, nepoznatih godina, vedrih očiju, stalnog osmijeha i pomalo grlena glasa, širokog struka i čvrstih šaka valjuškastih prstiju. Ako bi skliznuo veo njene odore, pojavile bi se sijede vlasi koje nikako nisu išle uz njenu vedru narav. Bila je spretna u njegovanju starica o kojima se brinula, a o kojima sam i ja ponekad, kada sma mijenjao svoje kolege, vodio brigu. Samo nekoliko dan prije toga bio sam u njihovom samostanu. Skoro cijeli dan je na snazi bila opća opasnost i svako malo se čula poneka potmula eksplozija. Kako sam od ranog jutra bio na svom radnom mjestu, u Domu zdravlja, na Boninovu, raskr-snici svih važnijih dubrovačkih putova, do kojega sam došao prije uzbune odmah iza 6 sati ujutro, tako sam, iščekujući malo sigurnije tišine nakon još jednog bombardiranja Grada, dočekao kasno polijepodne i tako po-magao onima koji su dolazili po pomoć.

MATO MARČINKO: "NOĆ POKOŠENIH HRVATOLJUBA"

Svi znamo **Matu Marčinka**, pjesnika i povjesnika, koji je dugogodišnji suradnik Političkog zatvorenika. Ali malo tko zna da je on uspješan i uporan tragač za povijesnom istinom.

Mato već od rane mladosti pod budnim okom vlč. **Vilima Cecelje** razvija svoje znanje i rodoljublje u Klasičnoj gimnaziji Nadbiskupskog sjemeništa (1936.-1944.). Godine 1944. /45. upisuje se kao redoviti slušač u I. god. Pravnog fakulteta u Zagrebu. Ratne okolnosti odvođe ga u obranu domovine, pa je kao pripadnik oružanih snaga NDH raspoređen u postrojbu u Hrvatske Srijemske Karlovce. Od tamo se 1945. povlači sa svojom jedinicom put zapada u Austriju. U Bleiburgu su ga Englezi zajedno s ostalim vojnicima i narodom predali **Titovim** partizanima. Prošao je pakao hrvatskoga križnog puta. Mato je svjedok događaja! U duši do danas ima mučninu zbog zlostavljanja i ubijanja nevinih što je svojim očima vidio i osobno fizički proživio. Zbog toga u svojim knjigama iznosi vlastito svjedočanstvo.

Zbog pjesme *Hrvatska molitva*, godine 1972. osuđen je na godinu dana strogog zatvora u logoru Stara Gradiška.

Mnoga njegova djela objavljena su u raznim časopisima: "Marulić", "Glas Koncila", "Ognjište", "Crkva na kamenu" i drugima. Pisao je pod vlastitim imenom ali i pod pseudonimom zbog olovnoga komunističkog vremena u kojem se suzbijalo svako rodoljubno razmišljanje.

U knjižici: "Noć pokošenih hrvatoljuba" na sreću urednik kronološki donosi popis značajnih pjesama, bilo da su objavljene pod pseudonimom ili punim imenom. Teško je odabrati gdje je Mato bolji: u pjesmi ili u prozi, pa to prepuštam čitatelju da i kroz ovu knjižicu osjeti njegovu dušu kad kaže (str. 19.):

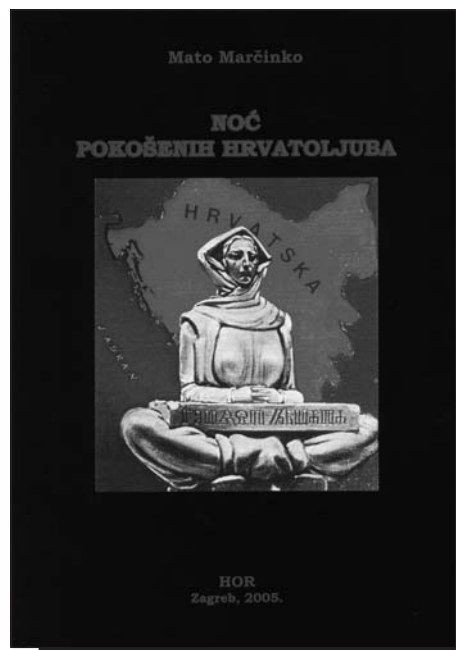
"Hrvatsku mi moju rasprodaju. / Ne narodnjaci. / Nitkogovići. / Ne tražeći moj pristanak. / Ni vaš braćo Hrvati! / Kao da im je ćaćino. / Prodaju je ispod cijene. / Za šaku balkanskog sitniša..."

A na str. 24., dalje kaže:

"Političari hrvatski šute, / mirovina draga im saborska. / Šute i hrvatski

Piše:

Kaja PEREKOVIĆ

pisci, / Nobela nedostižna sveudilj sanjajući. / Diplomacija hrvatska skriva se iza diplomatske šutnje."

U pjesmi "Hrvatsku mi moju rasprodaju" (str. 20.), osjeća se bolni krik kad Mato kaže:

"Hrvatsku ponizuju, kako bi se oni povisili. / Hračkima svojim ispljuvali su Hrvatsku. / Za volju zna se komu. / Sud-

cima hadskim iz Haaga, što krivdu pravdom zovu. / Bezbožnicima oholim, što Boga poriču, a sebe obogotvoruju. / Vrlim čovjekoljubcima bez srca i duše. / Judini rasprodatelj i vašu Hrvatsku rasprodaju."

Povjesničar Mato Marčinko u posljednjih nekoliko godina, kao da mu se žuri, piše vojno-povijesne knjige. Tako je u knjizi "U Odžaku se branila Hrvatska" opisao mnogima neznano da su Posavljaci u junaštvu postali legenda i mit. Odlučnost u obrani NDH pogibaju kao pravi vitezovi u otporu protiv partizana. Ove godine, prigodom 60. obljetnice bleiburške tragedije i križnopotnih mučenja Mato je napisao knjigu "Pobijte ih kao pse". Kronološkim redom Mato svjedoči kako je komunistički režim provodio osvetu nad razoružanom vojskom i civilima. Posebno ističe odgovornost Engleza.

Mato još nije stao. On i dalje razotkriva zapretanu povijest. Zbog toga u njegovim djelima i dalje će živjeti veliko srce i ogorčena duša prema svima onima koji nanose nepravdu ili pasivno promatraju, a koji bi mogli pokrenuti pravdu no iz bojazni i osobne komotnosti to ne čine.

Zbog toga Mato poručuje:

"SLOBODNI NARODI, PAMTITE: / SLOBODA SE MOŽE STEĆI, / NU AKO JU IZGUBITE, / NIKADA VIŠE ZADOBIT' JU / NE ĆETE."

U 30. godini njegovog zatočeništva u teškim zatvorima, daleko od domovine, stojimo uz

ZVONKA BUŠIĆA

zahvaljujući mu za velikodušnost i hrabrost za dobro ljudi i narodnu slobodu.

U njegovu će se čast održati kazališna priredba

Renéa Medveška *Brat magariac*

u Zagrebačkom kazalištu mladin, u Tesliinoj ulici 7,

u nedjelju, 6. studenog 2005. u 20 sati,

te uz to i koktel u dvorani Stradun Hotela Dubrovnik,

na koje Vas *Krug prijatelja* srdačno poziva.

U SPOMEN NA DRAGU PELIKANA

"Prošao je zemljom čineći dobro"

Vrijeme je isteklo, ode naš **Drago** u vječnost. Ode u krilo Očevo, "kome i po kome sve živi".

Ali, Drago nije kroz život prošao zatvorenih očiju. On je svoj život ispunio radeći pošteno i velikodušno. Imao je jak osjećaj rodoljublja. U mladosti se s veseljem uključuje u obranu Domovine. U vrijeme NDH stupa kao pripadnik ustaške mladeži u Hrvatsko domobranstvo. Završava na križnom putu i jedva spašava glavu.

U danima partizanskog divljanja uhićen je i osuđen na smrt. Pomilovan je na dugu robiju u trajanju od 20 godina. Robijao je u Staroj Gradiški te po logorima i gradilištima u Novom Beogradu. Iz tog pakla jedva je izvuкао živu glavu. No u svim prilikama sačuvao je vjeru i nadu. Kad je izašao, kažu na slobodu, bio je i dalje neslobodan. Teško se zapošljava, radi, štiti i čeka. Čeka zoru slobode u koju svim srcem vjeruje. A sloboda dolazi tek u 1990. Drago se odmah uključuje u obranu doma i Hrvatske. A kako i ne bi, pa on je od svoje mladosti hrvatski domobran.

U vremenu kad su raspuknuli srbokomunistički okovi, on marljivo razotkriva zločine koji su počinjeni širom Virovitičko-podravске Županije. Njegova je zasluga što su popisani svi poubijani i nestali, otkrio je mnoge grobnice i jame u koje su krvnici skrili nevino ubijene ljude.

Zapisao je u tri knjige zločine, izvršitelje i naredbodavce. Najveće stratište otkriveno je u Slatinskim Drenovcima, koje je tijekom Drugoga svjetskog rata mnogima postalo bezimni grob.

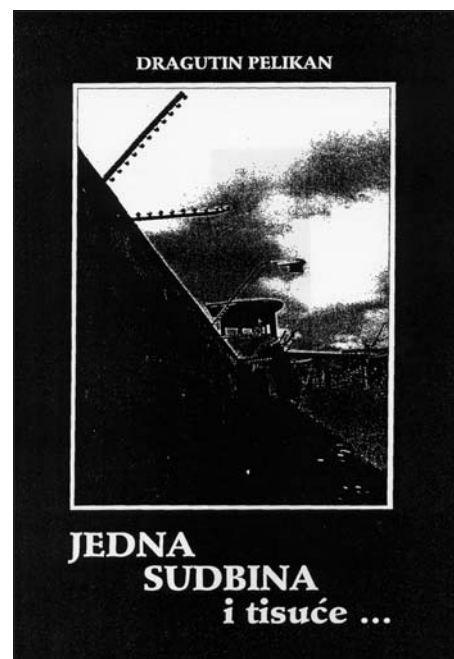
U knjizi *Slatina u vjetrovima povijesti*, na str. 145. zapisano je:

"Udruge Hrvatskog domobrana u Slatini i Orahovici odlučile su odgrnuti prašinu s povijesnih knjiga, otvoriti zabetonirane i skrivene ulaze u grobnice te obilježiti mjesta u okolicu Slatinskog Drenovca. Za dvije go-

Piše:

Kaja PEREKOVIĆ

dine napornog rada komisija je na temelju svjedočenja brojnih sudionika drenovačkih logora pronašla prigodom svog posjeta Slatinskom Drenovcu, masovnu grobnicu iz Drugoga svjetskog rata i još nekoliko lokacija s tragovima ljudskih kostiju i lubanja.

U drugoj knjizi *Jedna sudbina i tisuće...*, na str. 54./55., zapisao je:

"Nas petorica osuđeni smo na smrt strijeljanjem. Odvedeni smo u posebnu ćeliju. Tamo se malo razgovaralo i teško je opisati stanje u toj ćeliji. Čeka se izvršenje presude ili eventualno preinaka presude. Nakon mjesec dana izčekivanja pozvan sam pred suca i rečeno mi je da mi je kazna preinačena na 20 godina prisilnog rada. I, ako su mnoga sjećanja svježija kao da se dogodilo jučer, pitam se, kako to i zašto sam baš ja iz toga izašao živ, ujedno se pitam zašto? Zar sam zaista osuđen samo zato što sam volio i živio za Hrvatsku".

U ovoj knjizi "Jedna sudbina i tisuće" zapisala sam u osvrtu slijedeće:

"Koliko je svaka sudbina posebna, a u konačnici je ista izčitavamo iz svake nove knjige koju dohvatimo. Znam da je vrelo naše istine nepresušno. Puno će toga ostati zapretno u tami intime i skromnosti pojedinaca.

Zato raduje smjelost našeg Drage kad plastično opisuje tragediju Bleiburga i veli (str. 21.): 'ŽMi smo u toj nesreći imali 'sreću' jer smo bili smješteni u jednoj uvali, pa se preko nas pucalo. Svjedoci smo jedne od najstrašnijih klaonica, strašnije nego što ljudski um može zamisliti.'

Ova knjiga ima dvije dimenzije u jedinstvenom stradanju. Jedna je Bleiburg i križni put, a druga je uhićenje, presuda i logor. Drago je najteže patnje logora i 'roba' proživio uz tisuće drugih. Želja za slobodom u toj neslobodi potiče normalnog mislećeg čovjeka da je se dokopa. Želja navodi u nemoguće ostvarenje, ali se treba pokušati. To se dogodilo i hrabrim kolegama Dragi i još dvojici logoraša na radilištu u Zemunu (Novom Beogradu). Strahota koju su ovi ljudi žrobovi-zatvorenici proživjeli slika je očajničkog pokušaja da se prekinu zatvoreničke muke i oslobodi čovjek u ljudsko dostojanstvo."

O Dragi robijašu na posljednjem ispraćaju u krilo hrvatske grude dirljivo je govorio predsjednik HDPZ-a, g. **Alfred Obranić** koji je posebno naglasio njegov pokušaj bijega s gradilišta iz Novog Beograda. Po tome se vidi da se on nije lako predavao. Drago Pelikan bio je pokretač mnogih dobrih djela u svojoj Slatini. Kao predsjednik podružnice HDPZ-a bio je moj dugogodišnji suradnik. Zbog svog ustrajnog rada zaslužuje našu zahvalnost. I njegova smrt je dokaz ljubavi za svoje sudrugove domobrane s kojima je zadnji put hodočastio u Macelj i svetište Majke Božje Bistričke. Po povratku s hodočašća tragično je završio njegov zemaljski život.

U SPOMEN DRAGUTINU PELIKANU (1921.-2005.)

(Govor predsjednika HDPZ-a, Alfreda Obranića, u Slatini, 27. rujna 2005.)

Poštovana rodbino i prijatelji,
danas se opraštamo od gospodina **Dragutina Pelikana** – **Drageca**, uz čije ime bismo mogli nasloniti čitav niz atribucija kakvima se inače svi ljudi ponose. Poznato je da su prilikom opraštaja govori puni velikih riječi, koje veoma često nisu u skladu sa djelima i životom kakav su mnogi pokojnici prakticirali.

Za Dragutina Pelikana nedostaje mi adekvatnih riječi kojima bih u ovom trenutku u potpunosti dočarali veličinu toga skromnog čovjeka, osuđenika na smrt, uznika, pisca, iznad svega hrvatskog domoljuba.

Zato ću se iz poštovanja prema Dragecu i sada kloniti velikih riječi, a prenosim tek jednu rečenicu od onoga što sam sinoć slušao od njegovoga supatnika na gradilištu Novog Beograda 1950, godine, **Slavka Radičevića – Čiče**: Dragutin Pelikan bio je nadasve snažna i karakterni osoba kojeg su ljudi voljeli do obožavanja.

Kao dugogodišnji osuđenik prošao je najstrašnju torturu komunističkih logora, kaznionica i radilišta, no svakako jedna od najpotresnijih epizoda njegove životne golgote jest pokušaj bijega s radilišta u Beogradu, kad je šest dana bio zatrpan u «grobu» vrećama cementa, otkriven, na smrt isprebijan, ali do kraja uspravan. Taj događaj zabilježio je nepoznati pjesnik potresnom pjesmom NA KRIŽU BRAT iz koje ću pročitati završnu strofu:

*Šest dana bez hrane, nad glavom stotine centa,
bez vode i zraka, a progon nikad proći.
Oči, grlo, pluća, puna cementa,
a sedmu, hiljadu kundaka, sedmu noć,
kako je bilo svetački sjajno,
u modrini svog bjelila,
to lice pobožno, mirno – tajna.
Htjede se smijati, al' usta se sledila.
Ponosno je digao glavu i sjaj zjena –
u očima mu leži djelić neba.
Dig'o se visoko iznad svih stijena.
prezr'o roblje što gmiže u četiri reda.
A on je stajao tako gord, tako velik u patnji svojoj.
Tako nalik Kristu ost'o u uspomeni mojoj.
Im'o je i pravo jer spozn'o je slobodu.
On ju je stvarao da po njoj bude čovjek.
On i ti što huliš, ili što moliš, svima cijelom rodu,
ono što hoćemo od prvog dana pa do vijeka.
Bilo me stid i sram,
i gledat više ga nisam mog'o.
Zašto nisam uz njega, zašto je sam?
On sam, a nas? – nas mnogo.
Probudi se u meni, osjećaj već odavno nijem:
kajanje, divljenje, nada, sram.*

*Prelih se toplo i oči postanu suza plijen,
a suze protka radosti pram.*

Plaću se radujem tog jutra

dolazi veliki dan, zora već blista.

Još jučer je bio sam, a danas? A sutra?

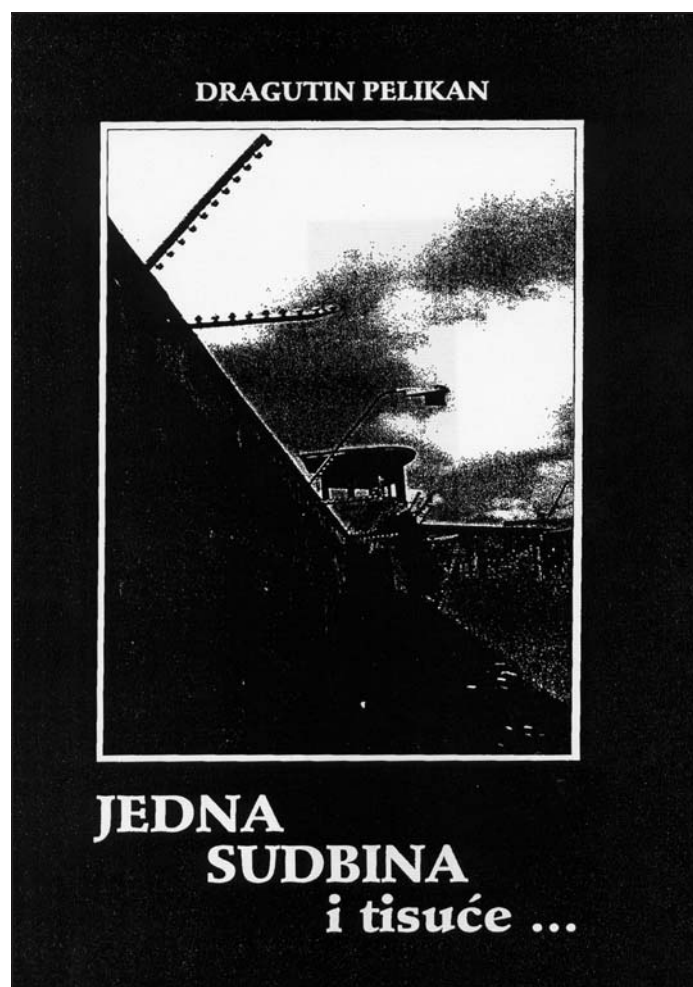
hiljade, svi k'o jedan slijedit će takova Krista.

Nakon torture UDB-inih eksperata, Drageca su za primjer izložili kolonama robijaša od kojih je netko među njima primijetio: «Gledajući Drageca, vidio sam Krista».

HDPZ nesretnom pogibijom Dragutina Pelikana gubi jednog od svojih najuglednijih članova, koji je svojim životom svjedočio da se isplati biti domoljub, a nakon svih životnih patnji u slobodnoj i neovisnoj Hrvatskoj smogao je snage istražiti i prikupiti građu, te objaviti djela od neprocjenjive važnosti za Hrvatsku.

Opraštajući se danas od našeg uvaženog člana, ujedno se i obvezujemo na trajno sjećanje, koje jasno da prelazi lokalne okvire Slatine jer se radi o životu i djelu od nacionalne važnosti.

Poštovani Dragec, ne sumnjam da će Ti biti lahka hrvatska gruda! q

U SPOMEN

IVAN FEDERBAR

1926.-2005.

Laka mu bila hrvatska zemlja
HDPZ Podružnica Sisačko-Moslavačka

U SPOMEN

DANICE STUBIČAN

Laka joj bila hrvatska zemlja
HDPZ Podružnica Krapina

U SPOMEN

JOSIP RENDULIĆ

1929.-2005.

Laka mu bila hrvatska zemlja
HDPZ Podružnica Sisačko-Moslavačka

U SPOMEN

MARKO LOVOKOVIĆ,
dipl. pravnik

1915.-2005.

Laka mu bila hrvatska zemlja

U SPOMEN

DRAGUTIN BALAŠKO,
dipl.oec.

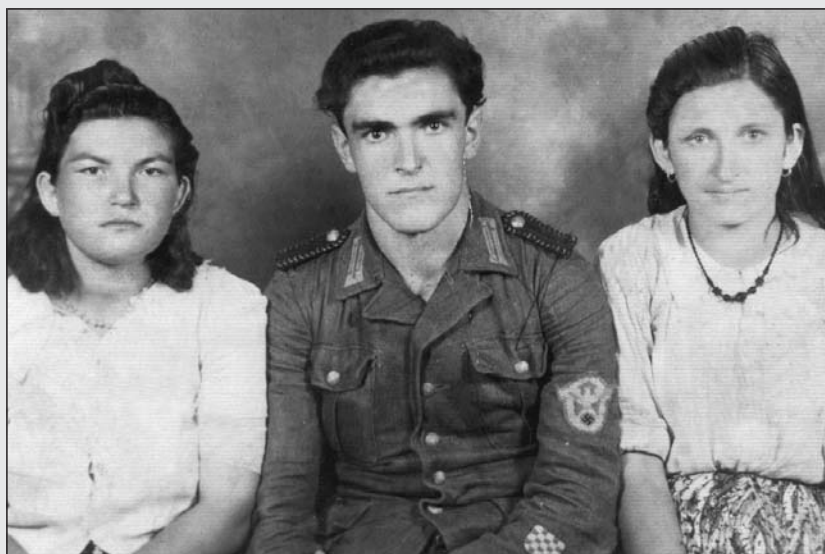
1935.-2005.

Laka mu bila hrvatska zemlja

TRAŽI SE
FRANJO VUČIĆ

Moj ujak **Franjo Vučić**, rodom iz Blatnice kod Čitluka, rođen je 22. listopada 1924., bio je pripadnik ustaške vojnice. Zadnji je put živ viđen početkom 1945. u Gradiški, a otad mu se gubi svaki trag. U prilogu ovoga teksta objavljujemo njegovu fotografiju, koju je potpisao 30. travnja 1944.

Franjin brat **Ante Vučić** poginuo je u kolovozu 1941. u Bihaću, a pokopan je u rodnoj Blatnici. Molim sve koji nešto znaju o mom ujaku Franji, da se jave na: **Frano Bulić**, Garišta, 88260 Čitluk, BiH, tel. 00387-36-656-062.

IN THIS ISSUE

After the fall of the Independent State of Croatia (1941-1945), hundreds of thousands of Croatian civilians and soldiers set out to the west hoping to surrender to western allies. When they came to southern Austria and surrendered to the English, the latter played a trick on them and extradited them to the Yugoslav communist partisans. For most of them, that was the beginning of tragic events, which remained etched on the Croatian people's collective memory as the Way of the Cross. The partisans were taking a large number of refugee or prisoner-of-war lines to the most remote parts of Yugoslavia; they were abusing and killing them along the way. Until 1990, these matters were forbidden to talk or write about in Croatia and the whole former Yugoslavia. Any mentioning of the war and post-war victims would give raise to political persecution and long-term imprisonment.

One of the well-known execution sites was the one in the Macelj forest, in north-western Croatia, close to the Slovenian border. Estimates

say that more than 12,000 people were killed there. Scientific research of the war and post-war victims started only after the fall of the communist system and the disintegration of Yugoslavia. In the exhumation of a part of the Macelj burial ground, the remains of 1,163 victims were found, among them more than 20 Catholic priests. Unfortunately, the researches were soon stopped due to political pressures mainly by the remaining Yugoslav communist forces participating in Croatia's democratic authorities. As they have been trying to present themselves as «anti-fascists» and fighters for freedom and democracy, they have been using all the means available to stop the researches.

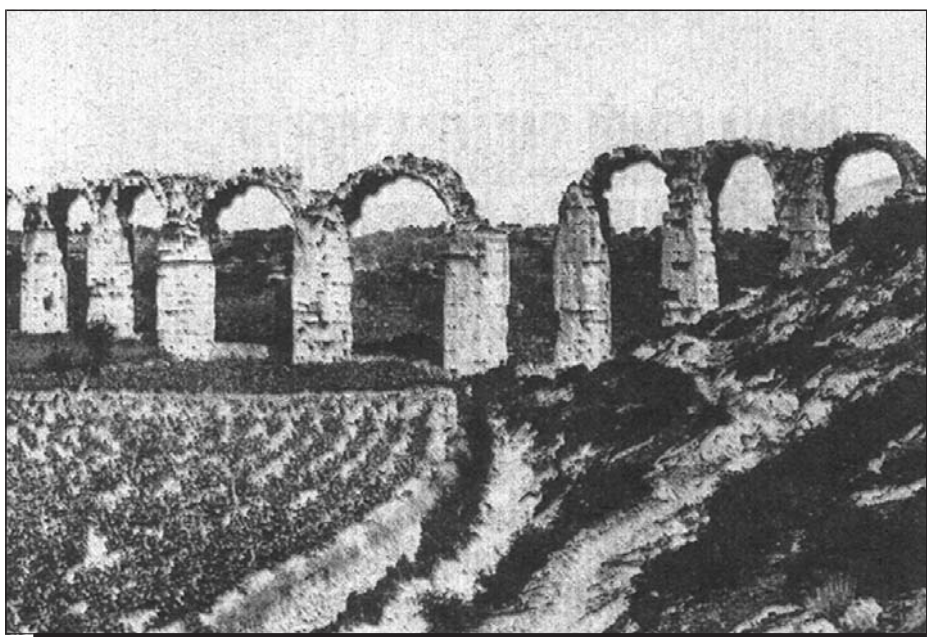
Because of that, the exhumed remains were left laying almost forgotten at the Pathology Department of the Medical School of the University in Zagreb. Still, thanks to the efforts of the Croatian Association of Political Prisoners and the veteran associations *Hrvatski domobran* and *Časnički klub 242*, their dignified burial has been organised, and it has

been decided that a church will be build in their memory, as a constant warning about the crime, which was to be hidden. This issue contains a detailed report on this sorrowful event, accompanied by many photographs.

We are also publishing the full text of the speech of the Archbishop of Zagreb, Cardinal **Josip Bozanić**, who pointed to the problematic tendencies in the Croatia society. According to him, there are constant attempts to redefine communism and hide its criminal nature. For that purpose, communist crimes are being passed over in silence, and one can see everywhere praises to the Yugoslav communist leaders, such as **Josip Broz Tito**.

*

The same context is given to the event, which happened some forty years later. In 1983 in Germany, a Croatian political emigrant **Stjepan Djureković** was killed. He is one of almost one hundred murdered Croatian political refugees. The German authorities have recently requested extradition of **Josip Perković**, a prominent Yugoslav intelligence agent, who is suspected of organising Djureković's execution. On that occasion, in Croatia, there appeared speculations on the legal purpose if the Germany's request. At the same time, the fact that that and other murders were in fact ordered and inspired by the Communist Party is passed over in silence. Perković could only be the executor and, as such, should be taken before the court. Still, it would be a big mistake to sentence only one individual. Josip Perković and the murder of Djureković were legitimate fruits of the criminal ideology and the regime, which could only be based on terror and violence.

The Solin Aqueduct around 1850

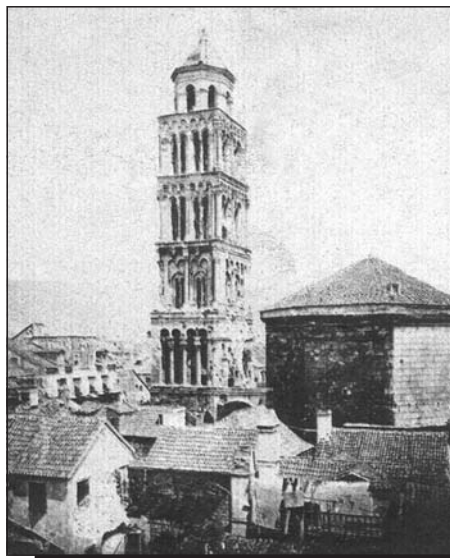
IN DIESEM HEFT

Nach dem Zusammenbruch des Unabhängigen Staates Kroatien (1941-1945) gingen Hunderttausende kroatischer Zivilisten und Soldaten nach Westen in der Hoffnung sich den westlichen Alliierten ergeben zu können. Nach dem sie das Südösterreichische Gebiet erreicht hatten ergaben sich den Engländern, diese aber lieferten sie auf betrügerische Weise an die **Titos** Partisanen ab. Für große Mehrheit war das der Beginn der tragischen Geschehnissen die sich in das kollektive Gedächtnis des kroatischen Volkes unter dem Gesamtbegriff Kreuzweg eingeritzt hat. Die kommunistischen Partisanen führten nämlich eine Großzahl der Flüchtlings- bzw. Gefangenenkolonnen bis zu den weitesten Teilen Jugoslawiens hin und auf dem Weg quälten sie und brachten um. Die ganze Zeit bis 1990 dürfte man weder in Kroatien noch in ehemaligen Jugoslawien darüber sprechen oder schreiben. Jede Äußerung über Kriegs- und Nachkriegsopfern zog politische Verfolgung und langjährige Gefängnisstrafe nach sich.

Einer der bekanntesten Hinrichtungsorte ist der, der sich in Nordwesten Kroatiens an der slowenische Grenze in dem Wald von Macelj befindet. Man schätzt das dort mehr als 12000 Menschen umgebracht wurde. Nach dem Zusammenbruch des kommunistischen Systems und dem Zerfall Jugoslawiens hat man mit wissenschaftlichen Untersuchungen der Kriegs- und Nachkriegsopfer begonnen. So wurden in der Exhumierung eines Teiles der Hinrichtungstätte von Macelj 1.163 menschliche Überreste von Opfern, darunter mehr als 20 katholische Priester, gefunden. Die Untersuchungen wurden, leider, bald gestoppt. Ursachen liegen in dem politischen Druck, wobei die

wichtigste Rolle die Reste der jugoslawischen kommunistischen Kräfte, die sich in das System des demokratischen kroatischen Staat eingeschlichen haben, spielten. Da sie von sich ein Meinungsbild als «Antifaschisten» und Kämpfer für die Freiheit und Demokratie aufbauen wollten, haben sie mit allen Mitteln die Fortsetzung der Untersuchungen und Enthüllung ihrer Gräueltaten verhindert.

Aus diesem Grunde lagen die exhumierten Überreste, fast völlig vergessen, jahrelang auf den Abteil für Pathologie des Medizinischen Fakultät der Universität in Zagreb. Jedoch, dank der Mühe des Kroatischen Vereins ehemaliger politischer Häftlinge (HDPZ), sowie Hrvatski domobran und Časnički klub 242 wurde endlich würdiges Begräbnis der Überreste organisiert und ein Beschluss gefasst, dass auf

Split um 1850.

dem Ort der Hinrichtungen eine Gedächtnis Kapelle als Mahnmal auf den Versuch der Verschleierung des Verbrechens, errichtet wird. Über diese traurige Gedächtnisfeier berichten wir in diesem Heft und bringen eine Vielzahl an Fotodokumentation.

Außerdem veröffentlichen wir integrierte Ansprache des Zagreber Erzbischof, **Kardinal Josip Bozanić**, der auf problematische Tendenzen in der kroatische Gesellschaft mahnend hinweist. Dauernd wird versucht, meint der Kardinal, den Kommunismus zu redefinieren um seine verbrecherische Natur zu verschleiern. Die kommunistischen Verbrechen werden mit diesem Ziel verleugnet und auf jedem Schritt sieht man Glorifizierung der jugoslawischen kommunistischen Führer wie **Josip Broz Tito**.

*

Im gleichen Kontext wurde das Geschehen, der vierzig Jahre danach statt fand, bearbeitet. In Deutschland wurde 1983 kroatischer politischer Emigrant **Stjepan Djureković** umgebracht. Er ist nur einer von fast hundert umgebrachten kroatischen Flüchtlingen. Vor Kurzem verlangte deutsche Staatsanwaltschaft Auslieferung des bekannten jugoslawischen Staatssicherheitsagenten **Josip Perković**, der wegen der Organisation des Mordes an Djureković beschuldigt wird. In diesem Bezug stellt sich in Kroatien die Frage über den wahren Sinn des deutschen Antrages. Gleichzeitig wird geschwiegen, dass der wahre Besteller und Inspirator dieses und anderen gleichen Verbrechens eigentlich die Kommunistische Partei sei. Perković kann eventuell nur Ausführer sein und als solcher muss vor Gericht gestellt werden. Ein Fähler wäre wenn die Verfolgung Perković nur auf der Verurteilung diesen Einzelnen bliebe. Josip Perković und das Attentat auf Djureković sind nur legale Früchte einer verbrecherischen Ideologie und eines Regimes, der nur auf dem Terror und Gewalt existieren konnte.

HRVATSKA
DRŽAVNA DRŽAVA HRVATSKA

ZAPOVJEDNIŠTVO
ORUŽNIČKOG KRILA

4877

INSTITUT
ZABRANE KAP. PUNA
ZAGREB

Na. Broj 4877 ZAPOVJEDNIŠTVU III. ZBORNOG PODRUČJA

Dubrovnik 30. prosinca 1941.

SARAJEVO.

Molim, to zapovjedništvo za žurno donošenje odluke po spisu ovog krila Br. 4877 od 29. studenoga 1941. pošto je neodložno potrebno izdavanje cijelog obroka kruha od 550 grama oružnicima koji vrše terensku službu, obzirom na jaku zimu, kao i obzirom što momčad nemaju i ne mogu nabaviti druge hrané kao, slanine, slame ili sira već im je kruh tako reći jedina hrana na terenu.

S molbom na dalje uredovanje.

Zapovjednik satnik:

4877

ZAPOVJEDNIČTVO
HRVATSKE ORUŽNIČKE PUKOVNIJE
Broj 3333/G.

KRILICA ORUŽNIČKOG ZAPOVJEDNIČTVA

Knin, 4. listopada 1941.

DUBROVNIK

Vrhovno oružničko zapovjedništvo spisom Broj 2342/G. dostavilo je sljedeće:

"Ministarstvo Hrvatskog Domobranstva zapovjedi, svojom Broj 1366 Taj. od 24. rujna 1941. dostavilo je sljedeće:

"Za naoružanje domobranskih četnih jedinica nemamo skoro nikakvih samokresa uslijed čega skoro svi časnici i dočasnici ostaju nenaoružani. Ovakovo stanje dovodi do toga, da časnici i dočasnici četnih jedinica stupaju u borbu bez mogućnosti samoobrane, takorekuc goloruki.

Pošto je njemačko vrhovno zapovjedništvo konačno odlučilo, da nam neće ustupiti u izgled stavljenog samokresa, jer su potrebni njemačkoj vojsci, a poduzete mjere za nabavu samokresa iz inozemstva daju malo izgleda za uspješno rješenje, to nepreostaje ništa drugo nego sakupljanje u zemlji nalazećih se samokresa i njihovo privođenje danas najvažnijoj uporabi, t.j. naoružanje domobranskih jedinica.

Dužnost je svakog Hrvatskog rodoljuba bez obzira koji položaj zauzima, da zapostavljajući svoje osobne želje, stavi domobranstvu na raspolaganje svaki samokres, čija je sadašnja upotreba od manje važnosti nego li za naoružanje domobrana, koji vode borbu za obstanak domovine.

S obzirom na gore rečeno, Vojskovođa je izdao zapovjed, da se energično pristupi sakupljanju samokresa od svih postrojbi, društava, ustanova i pučanstva u koliko im šteti nisu bezuvjetno potrebni. U obzir dolaze samokresi i streljivo kalibra većeg od 7 mm. Sadržano oružje i streljivo ima se predati najbližem zapovjedništvu divizijskog područja s pozivom na ovaj dopis.

Pri ocjeni potrebe zadržavanja samokresa od strane pojedinih postrojbi, društava, ustanova i osoba, treba primijeniti načelo najveće štednje. Tako bi trebalo za neophodno naoružanje zadržati u prvom redu samokrese kalibra ispod 7 mm., a za naoružanje redarstva samo onoliki broj samokresa, koliko ih je potrebno samo za jednu zamjenu strazarskog osoblja.

Uz samokrese i streljivo za njih trebalo bi sakupiti i pripadajuće kožne torbe, kao i pripasne repene, na kojima također vlada velika oskudica kod četnih jedinica domobranstva.

Primite na znanje prednje i pođuzmite i s Vaše strane mjere da se u četama i ustanovama nalazeći se samokresi kao i oni primljeni od drugih postrojbi i oblasti, upotrebe u prvom redu za naoružanje borbenih jedinica.

Prednje se dostavlja na tačan postupak prema prednjoj zapovjedi. Odmah pristupiti prikupljanju samokresa kalibra većeg od 7 mm. i potrebnog streljiva za njih od svih postrojbi, društava, ustanova i pučanstva.

Prikupljene samokrese i streljivo predati nadležnom zapovjedništvu divizijskog područja uz prijavu.

RAZASL: Svima krilicnim zapovjedništvima, ove pukovnije.

P. n. zapovjednika,
podpukovnik,

[Handwritten signature]